

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

ΔΠΕ ΚΑΙ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

του

ΜΠΟΥΛΤΑΔΑΚΗ ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Κομπάρος

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην
Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική

Θεσσαλονίκη 2018

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Γεώργιο Κομπάρο και τον καθηγητή κύριο Ανέστη Λαδά οι οποίοι συνέβαλαν τα μέγιστα στην υλοποίηση της εργασίας μου μέσα από μια επιτυχημένη και διαρκή συνεργασία όλο το διάστημα εκπόνησής της.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για τη συνεχή ηθική και ψυχολογική υποστήριξη που μου παρείχαν όλο το χρονικό διάστημα του μεταπτυχιακού μου και για την αμέριστη υποστήριξη και συμπαράστασή τους σε όλη τη διάρκεια της προσπάθειάς μου.

Περίληψη

Η διαφθορά και η εξαπάτηση σήμερα δεν αποτελούν μόνο κατάπτυστη πράξη αλλά κυρίως εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη μιας επιχείρησης. Υπάρχουν διάφορες μορφές παραποίησης, εξαπάτησης και διαφθοράς και δυστυχώς τα φαινόμενα αυτά παραμένουν ακόμη και στις μέρες μας παρά την εκτεταμένη νομολογία που έχει εφαρμοστεί τις τελευταίες δεκαετίες.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής είναι η εξέταση των στόχων και του τρόπου σχεδιασμού των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας που μπορεί να εφαρμόσει μια σύγχρονη επιχείρηση, τα συστατικά αυτών των δικλίδων, το περιεχόμενο του νόμου FCPA που εφαρμόζεται στις Η.Π.Α. για την καταπολέμηση των ίδιων φαινομένων στο πλαίσιο πρακτικών διαφθοράς στο εξωτερικό και τέλος το καθεστώς καταπολέμησης αυτών των φαινομένων στην Ελλάδα.

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίστηκε εξολοκλήρου στην μελέτη της σύγχρονης και παλαιότερης βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας γύρω από την έννοια της εξαπάτησης και της διαφθοράς, σε μελέτες περιπτώσεων με τη μορφή συνεντεύξεων ή /και ερωτηματολογίων και σε επιχειρηματικά και οικονομικά φόρουμ από όπου αντλήθηκε πληθώρα χρήσιμων πληροφοριών για τα μελετώμενα ζητήματα.

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη αναδεικνύουν το ρόλο του εσωτερικού ελέγχου στην πρόληψη αλλά και αντιμετώπιση φαινομένων διαφθοράς και εξαπάτησης μέσω των δικλίδων ασφαλείας. Σήμερα οι ελεγκτές έχουν εξοπλιστεί με πληθώρα εργαλείων που διευκολύνουν το έργο τους. Ωστόσο, απαιτείται συντονισμός, οργάνωση, πειθαρχημένη εφαρμογή των διαδικασιών και σίγουρα συμμετοχή από τη διοίκηση και το σύνολο της επιχείρησης προκειμένου να υπάρξει αποτελεσματική έκβαση των ακολουθούμενων ενεργειών. Οι Η.Π.Α. κατάφεραν να εντοπίζουν και να αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα αποτελεσματικά φαινόμενα και πρακτικές διαφθοράς με την εφαρμογή του αντίστοιχου νόμου (FCPA). Οι μελέτες περίπτωσης των επιχειρήσεων που ενεπλάκησαν σε σκάνδαλα διαφθοράς και εξαπάτησης αλλά «πιάστηκαν» με την εφαρμογή της νομολογίας μπορούν να λειτουργήσουν ως οδηγός για τους Έλληνες εσωτερικούς ελεγκτές ώστε να καταφέρουν να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά αντίστοιχα φαινόμενα σε ελληνικές επιχειρήσεις.

Abstract

Introduction

Corruption and deception are nowadays not only a despicable act but also an obstacle to the economic development of businesses. There are various forms of falsification, deception and corruption, and unfortunately these phenomena remain even today despite the extensive case law that has been applied over the last decades.

Purpose

The purpose of this thesis is to examine the objectives and the way of designing the internal security controls that a modern enterprise can and should implement, the components of these controls, the concept of the FCPA law that is implemented in the U.S.A. in order to combat the same phenomena in the context of corruption practices abroad and finally the fight against such phenomena in Greece.

Methodology

The methodology followed was based entirely on the study of modern and older literature and articles, in case studies in the form of interviews and/or questionnaires, and in business and economic forums from which useful information is subtracted.

Discussion – Conclusions

The conclusions drawn from the study highlight the role of internal control in preventing and tackling corruption and deception through security blocs. Today, auditors are equipped with a variety of tools to facilitate their work. However, there is a need for coordination by the management and the human resources of the company in order to achieve an effective outcome of the actions taken. The U.S.A. have been able to identify and deal with highly effectiveness corruption phenomena and practices through the implementation of the relevant law (FCPA). Case studies of companies involved in corruption and fraud scandals that got “caught” can serve as a guide for Greek internal auditors to deal effectively with similar phenomena in Greek businesses.

Πίνακας περιεχομένων

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 4 1 Περιπτώσεις εταιριών που αντιμετώπισαν προβλήματα διαφθοράς.....	55
Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή.....	1
1.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	1
1.2 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα.....	3
1.3. Δομή της Διπλωματικής.....	3
Κεφάλαιο 2 Επισκόπηση Βιβλιογραφίας.....	5
2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	5
2.2. Μορφές απάτης και διαφθοράς.....	5
2.3. Σπουδαιότητα εσωτερικού ελέγχου.....	10
2.4. Εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας.....	15
2.5. Συμπεράσματα Κεφαλαίου.....	18
Κεφάλαιο 3 Θεσμικό Πλαίσιο.....	19
3.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	19
3.2. Ορισμοί.....	19
3.3. ΔΠΕ 315.....	24
3.4.Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	46
Κεφάλαιο 4 Εφαρμογή των νόμων κατά της διαφθοράς και της εξαπάτησης στις ελληνικές επιχειρήσεις και σύγκριση με ΗΠΑ.....	47
4.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	47
4.2. Συμμόρφωση, αποτελεσματικοί εσωτερικοί έλεγχοι και επιχειρησιακή ηθική στις ελληνικές επιχειρήσεις.....	47
4.3.Ο Νόμος περί Αλλοδαπών Πρακτικών Διαφθοράς των ΗΠΑ.....	52
4.4.Μελέτες Περιπτώσεων.....	55
4.5. Συμπεράσματα Κεφαλαίου.....	61
Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα Περιορισμοί και Προτάσεις για Μελλοντικές Έρευνες.....	62
Βιβλιογραφία.....	65

Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή

1.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η διαφθορά και η απάτη αποτελούν μείζον θέμα που από την αρχαιότητα απασχολεί την κοινωνία, αφού έχουν καταγραφεί φαινόμενα κατάχρησης εξουσίας προς εξυπηρέτηση προσωπικών συμφερόντων από την εποχή της Αρχαίας Αθήνας. Ο δάσκαλος Πλάτωνας, καθώς και ο μαθητής Αριστοτέλης στο έργο του «Πολιτικά» ασχολήθηκε εκτενώς με την ηθική και το πρόβλημα της διαφθοράς, το οποίο ορίζει ως έκπτωση των ηθών.

Στη σύγχρονη εποχή, το πολυσχιδές φαινόμενο της απάτης και διαφθοράς εισχωρεί σε όλους τους τομείς του δημόσιου και επιχειρηματικού βίου. Στα πλαίσια των επιχειρήσεων, η ελεγκτική επιστήμη και πρακτική έχει το ρόλο της πρόληψης και περιορισμού του φαινομένου, μέσω της εφαρμογής και τήρησης εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Ανακύπτει, λοιπόν, η αναγκαιότητα μελέτης του τρόπου με τον οποίο η ελεγκτική και συγκεκριμένα ο εσωτερικός έλεγχος στις επιχειρήσεις συμβάλλουν στην άμβλυνση του φαινομένου.

Εκτεταμένη βιβλιογραφία πάνω στο ζήτημα της οικονομικής απάτης δεν υπάρχει και συνήθως οι έρευνες που βρίσκει κανείς είναι από επαγγελματικές οργανώσεις και όχι από ερευνητές.

Η Επιτροπή Οργανισμών Χορηγιών της Επιτροπής Treadway (COSO) διεξήγαγε μια έρευνα για την περίοδο 1987-1997 στην οποία εξετάζονται περιπτώσεις απάτης χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Σε αυτή την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι περισσότερες περιπτώσεις απάτης ήταν μεγάλες και οι συνηθέστερες τεχνικές ήταν η υπερεκτίμηση των εσόδων και των περιουσιακών στοιχείων. Η COSO διεξήγαγε στη συνέχεια νέα έρευνα για την περίοδο 1998-2007 από όπου προέκυψε ότι οι εταιρίες που φέρονται να συμμετέχουν σε απάτη είχαν έσοδα κάτω από 100 εκατομμύρια δολάρια και μέτρια περιουσιακά στοιχεία. Η συνηθέστερη τεχνική ήταν η ακατάλληλη αναγνώριση εσόδων, έπειτα η υπερεκτίμηση υφιστάμενων περιουσιακών στοιχείων ή κεφαλαιοποίηση δαπανών. Οι συνέπειες της απάτης μακροπρόθεσμα στις περιπτώσεις που εξέτασε η έρευνα ήταν εμφανείς (Beasley et al., 2010).

Σύμφωνα με έρευνα της Price Waterhouse Cooper (2007), διαπιστώθηκε ότι το 43% των διεθνών επιχειρήσεων είχαν πέσει θύματα εξαπάτησης τα τελευταία δύο έτη. Σε σχέση με αντίστοιχη έρευνα της ίδιας εταιρίας η μέση απώλεια ανά επιχείρηση αυξήθηκε σε σχέση με το 2005 σε 1,75 εκατομμύρια δολάρια από 0,8. Λίγα χρόνια αργότερα (Price Waterhouse Cooper, 2014) η ίδια ελεγκτική εταιρία διεξήγαγε έρευνα από την οποία προέκυψε ότι μια στις πέντε επιχειρήσεις αντιμετώπισαν λογιστική απάτη. Και πάλι η υπεξαίρεση κατέχει τα πρωτεία στις μεθόδους απάτης.

Σύμφωνα με άλλη έρευνα της ACFE (2014), η συνηθέστερη περίπτωση απάτης που αντιμετώπισαν σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα οι ελεγκτές που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν η υπεξαίρεση στοιχείων του ενεργητικού. Η συγκεκριμένη έρευνα κατέδειξε την ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου εξουσίας των δραστών και των οικονομικών επιπτώσεων της απάτης. Πιο συγκεκριμένα, όσο υψηλότερο το επίπεδο εξουσίας του δράστη τόσο μεγαλύτερες οι απώλειες λόγω απάτης.

Σε παρόμοια αποτελέσματα κατέληξε και έρευνα της KPMG (2013) όπου και πάλι η υπεξαίρεση είναι η συνηθέστερη μορφή απάτης. Επιπλέον, τα άτομα που συνήθως δρουν είναι 36-45 ετών, ενεργούν γενικά ενάντια του ίδιου του οργανισμού και απασχολούνται κυρίως σε μια εκτελεστική, χρηματοοικονομική, λειτουργική ή εμπορική δραστηριότητα, κατέχουν συνήθως διευθυντική σχέση και σχετίζονται πάνω από 6 έτη με την επιχείρηση.

Τα δύο πιο σημαντικά μοντέλα που συναντά κανείς στη βιβλιογραφία σχετικά με τις απάτες είναι το τρίγωνο της απάτης και το διαμάντι της απάτης. Ο εγκληματολόγος Cressey Donald ανέπτυξε τη θεωρία του τριγώνου απάτης στο οποίο υπάρχουν τρία συστατικά παρόντα για την διάπραξη απάτης (Wells, 2000). Αρχικά, υπάρχει το κίνητρο το οποίο μπορεί να προκύπτει από επαγγελματικά αίτια (π.χ. επίτευξη υψηλών στόχων ή ανάγκη χρηματοδότησης). Συνήθως, όμως, προέρχεται από προσωπικούς λόγους (π.χ. απληστία, εκδίκηση, παραβατική συμπεριφορά). Έπειτα, η ευκαιρία που δίνεται όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν. Για παράδειγμα, ένας ελλιπής ή σπάνιος έλεγχος ή η ικανότητα της διοίκησης να παρακάμπτει τους ελέγχους και κανόνες. Τέλος, η ηθική αιτιολόγηση είναι η δικαιολογία που χρειάζεται και χρησιμοποιεί αυτός που διαπράττει την απάτη ώστε να παρακάμψει τους όποιους ηθικούς φραγμούς τον διακρίνουν.

Οι Wolfe & Hermanson (2004) χρησιμοποίησαν ένα νέο μοντέλο που συμπληρώνει το τριγωνικό και προσθέτει την συνιστώσα της ατομικής ικανότητας.

Πρόκειται για τις προσωπικές δεξιότητες και ικανότητες του ατόμου να αναγνωρίζει τις ευκαιρίες προκειμένου να προχωρήσει σε εξαπάτηση.

Η Hammersley (2011) τονίζει τη σημασία της εκτίμησης του κινδύνου απάτης στη διαδικασία σχεδιασμού του ελέγχου όπως επίσης και πόσο σπουδαίο ρόλο παίζουν οι αξιολογήσεις κινδύνων στην έκταση και τη φύση των διαδικασιών. Ακόμη, οι ελεγκτές πρέπει να αξιολογούν το ρόλο του Διευθύνοντος Συμβούλου στη συμμετοχή σε απάτη.

1.2 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη του διεθνούς ελεγκτικού προτύπου ΔΠΕ 315 που έρχεται να επιλύσει τα φαινόμενα λογιστικής εξαπάτησης και διαφθοράς και η ανάλυση του εύρους και της φύσης των εσωτερικών δικλίδων, περιλαμβανομένων των πέντε συστατικών που πρέπει να αξιολογηθούν από τον ελεγκτή (περιβάλλον δικλίδων, εκτίμηση κινδύνου, πληροφοριακό σύστημα, δραστηριότητες δικλίδων, παρακολούθηση).

Τα βασικά διερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση είναι :

- ✓ Ποιοι είναι οι στόχοι των εσωτερικών δικλίδων και ποια τα συστατικά τους?
- ✓ Τι αφορά ο νέος αναδυόμενος τύπος δικλίδων «κατά της απάτης» και πώς αυτές σχεδιάζονται?
- ✓ Ποιο είναι το καθεστώς καταπολέμησης περιστατικών απάτης και διαφθοράς στις ελληνικές επιχειρήσεις?
- ✓ Ποιο το περιεχόμενο του αντίστοιχου νόμου FCPA (νόμος περί πρακτικών διαφθοράς στο εξωτερικό) των ΗΠΑ και ποια η σχέση του με την ποιότητα του εσωτερικού ελέγχου?

1.3. Δομή της Διπλωματικής

Το Κεφάλαιο 1 εισάγει τον αναγνώστη στο θέμα και καθιστά σαφή την έκταση φαινομένων διαφθοράς και λογιστικών απατών.

Το Κεφάλαιο 2 περιέχει τον σκοπό της παρούσας διπλωματικής, τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και τη δομή της διπλωματικής. Ακόμη περιέχει τις μορφές απάτης και διαφθοράς που έχουν καταγραφεί

στη βιβλιογραφία, τη σπουδαιότητα του εσωτερικού ελέγχου στην αντιμετώπιση αυτού του καίριου προβλήματος και τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας που μπορούν να αποτρέψουν την ύπαρξη τέτοιων φαινομένων και την αξιολόγησή τους από τον εσωτερικό ελεγκτή.

Το Κεφάλαιο 3 περιλαμβάνει το θεσμικό πλαίσιο που αφορά την αντιμετώπιση φαινομένων λογιστικής απάτης και διαφθοράς. Προσδιορίζονται εννοιολογικά τα φαινόμενα της απάτης και της διαφθοράς, παραθέτοντας διάφορους ορισμούς και αναφέρονται οι μορφές με τις οποίες απαντώνται. Επίσης, αναλύεται εκτενώς το ΔΠΕ 315.

Το Κεφάλαιο 4 αφορά στη μελέτη εφαρμογής του ΔΠΕ 315 στην Ελλάδα και την σύγκριση με την εφαρμογή αντίστοιχων πρακτικών στις Η.Π.Α.. Εξετάζεται η συμμόρφωση και πιο συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο προωθείται η συμμόρφωση, οι αποτελεσματικοί εσωτερικοί έλεγχοι και η επιχειρησιακή ηθική στις ελληνικές επιχειρήσεις με στόχο την καταπολέμηση της λογιστικής απάτης και διαφθοράς. Ακόμη, εξετάζεται ο Νόμος περί Αλλοδαπών Πρακτικών Διαφθοράς των ΗΠΑ και ο τρόπος με τον οποίο συμβάλλει στην ποιότητα του εσωτερικού ελέγχου στις εταιρίες των πολιτειών.

Τέλος, στο Κεφάλαιο 5 παρατίθενται τα συμπεράσματα της διπλωματικής και προτείνονται θέματα προς συζήτηση και έρευνα για μελλοντικές μελέτες.

Κεφάλαιο 2 Επισκόπηση Βιβλιογραφίας

2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφεται ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας, τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας πάνω στο επιλεγμένο θέμα και τέλος η δομή της διπλωματικής.

2.2. Μορφές απάτης και διαφθοράς

Η διαφθορά έχει αρχίσει να αντιμετωπίζεται από τη σύγχρονη βιβλιογραφία ως ένα εμπόδιο οικονομικής ανάπτυξης και όχι μόνο ως κατάπτυστη πράξη (Healy & Serafeim, 2012). Σύμφωνα με τους Heiman – Hoffman et al. (1996), υπάρχουν κάποια προειδοποιητικά σημάδια ύπαρξης απάτης. Για παράδειγμα, όταν οι μάνατζερ αποφεύγουν τους εσωτερικούς ελεγκτές ενδέχεται να έχουν πει ψέματα ή όταν η διοίκηση παρατηρείται ότι επιδεικνύει σοβαρή ασέβεια απέναντι στα θεσμικά όργανα.

Σύμφωνα με μελέτη του Association of Certified Fraud Examiners (2014), η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι η τρίτη σε σειρά μορφή οικονομικής απάτης. Η πρώτη είναι η υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων και η δεύτερη η διαφθορά. Σύμφωνα με έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας σε πάνω από 150 δημόσιους λειτουργούς και πολίτες από 60 εθνικότητες η διαφθορά αποτελεί τον υπ' αριθμόν ένα παράγοντα παρεμπόδισης της οικονομικής ανάπτυξης και εξέλιξης (Healy & Serafeim, 2012). Η συγκεκριμένη έρευνα εξετάζει 480 από τις μεγαλύτερες εταιρίες παγκοσμίως σχετικά με τις προσπάθειες που κάνουν για την παρεμπόδιση της διαφθοράς. Εξετάζονται οι παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με τις προσπάθειες αυτές, αν οι προσπάθειες αυτές έχουν αποτέλεσμα, αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ αυτών των προσπαθειών καταπολέμησης της διαφθοράς και της χρηματοοικονομικής επίδοσης της επιχείρησης και το αν οι αποκαλύψεις περιπτώσεων διαφθοράς καταπολεμούν τελικά το φαινόμενο ή όχι.

Απάτες μπορούν να εμφανιστούν όταν (ΔΕΠ 240):

- Το σύστημα εσωτερικού ελέγχου υπολειτουργεί.
- Η πρόσληψη ανθρώπινου δυναμικού γίνεται χωρίς ακεραιότητα.
- Οι εργαζόμενοι πιέζονται για την επίτευξη των χρηματοοικονομικών στόχων.
- Ο τρόπος διοίκησης είναι αναποτελεσματικός ή ακόμη και διεφθαρμένος.
- Κάποιος υπάλληλος αντιμετωπίζει σοβαρό προσωπικό οικονομικό κατά κύριο λόγο πρόβλημα.
- Ο κλάδος χαρακτηρίζεται από διαφθορά.
- Η επιχείρηση είναι σε οικονομική κρίση.

Σε λογιστικούς όρους προκειμένου να είναι εφικτή μια απάτη χρειάζεται ένα κίνητρο, μια ευκαιρία και η εφαρμογή μιας συμπεριφοράς. Το κίνητρο μπορεί να είναι ακόμη και η άσκηση πίεσης σε έναν μάνατζερ ώστε να παρουσιάσει βελτιωμένα κέρδη ή /και προβλήματα τζόγου. Όσον αφορά την ευκαιρία, παράδειγμα αποτελεί η αποκεντρωμένη διοίκηση, ένα αδύναμο σύστημα εσωτερικού ελέγχου, οι περίπλοκες συναλλαγές. Η συμπεριφορά που ακολουθεί ένα ή περισσότερα άτομα ώστε να οδηγηθεί στην διενέργεια απάτης συνοδεύεται από δόλιες εκφράσεις συμπεριφοράς.

Όσον αφορά στα κίνητρα εξαπάτησης αυτά μπορεί να είναι τα εξής (Χατζησταύρος, 2012, Καζαντζής, 2006):

- Δανεισμός από τράπεζες: Όλες οι τράπεζες απαιτούν από τις επιχειρήσεις προς τις οποίες πρόκειται να χορηγήσουν κάποιο δάνειο, να τους προσκομίσουν τις οικονομικές καταστάσεις. Οι επιχειρήσεις μπορεί να οδηγηθούν σε παραποίηση μεγεθών των οικονομικών τους καταστάσεων προκειμένου να επιτύχουν ένα δάνειο.
- Άντληση κεφαλαίων από το χρηματιστήριο: Όταν μια επιχείρηση εισάγεται στο χρηματιστήριο επιθυμεί να δημιουργήσει υψηλές προσδοκίες στους πιθανούς επενδυτές με αποτέλεσμα να οδηγείται σε εμφάνιση «φουσκωμένων» μεγεθών όπως τα έσοδα ή τα κέρδη.
- Έντονος ανταγωνισμός επιχειρήσεων: Προκειμένου να εμφανιστεί ισχυροποιημένη μια επιχείρηση σε σχέση με τον κλάδο της ενδέχεται να εμφανίσει μεγαλύτερα έσοδα ή κέρδη. Ακόμη, προκειμένου να εμποδίσει την είσοδο νέων ανταγωνιστών μπορεί να εμφανίσει χαμηλά τα παραπάνω μεγέθη ώστε να επιτύχει την υποβάθμιση του κλάδου.
- Αμοιβές διοίκησης: Από τους πιο συνηθισμένους λόγους εξαπάτησης είναι η θεωρία της αντιπροσώπευσης, δηλαδή τα συγκρουόμενα συμφέροντα μεταξύ

της διοίκησης και των μετόχων. Οι διοικήσεις έχουν ισχυρό κίνητρο επιρροής των οικονομικών αποτελεσμάτων προς τα πάνω, καθώς συνήθως η οικονομική επίδοση της επιχείρησης σχετίζεται με τις αμοιβές τους.

- Εξαγορές και συγχωνεύσεις επιχειρήσεων: Προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερος αριθμός μετοχών ενδέχεται να ευνοείται η εξαπάτηση.
- Πίεση ικανοποίησης προσδοκιών από οικονομικούς αναλυτές: Προκειμένου η επιχείρηση να αντεπεξέλθει στις οικονομικές προβλέψεις αναλυτών οι οποίες αντικατοπτρίζουν τις προσδοκίες της αγοράς ενδέχεται να προχωρήσει σε απάτη.
- Μερισματική πολιτική επιχείρησης: Η σταθερή μερισματική πολιτική μιας επιχείρησης αποτελεί κίνητρο για ενδεχόμενους επενδυτές. Η προσπάθεια διατήρησής της όμως είναι δύσκολο εγχείρημα.
- Προσπάθεια φοροδιαφυγής: Άλλος ένας πολύ συχνός λόγος εξαπάτησης. Οι επιχειρήσεις καταφεύγουν σε μείωση των εσόδων τους ή αύξηση των εξόδων τους προκειμένου να παρουσιάσουν όσο το δυνατόν χαμηλότερο φορολογητέο εισόδημα.
- Φιλοδοξίες και οικονομικά κίνητρα ανώτατων στελεχών: Πρόκειται για επιδίωξη προσωπικών φιλοδοξιών που στοχεύουν είτε σε κάποια άνοδο στην ιεραρχία της επιχείρησης είτε σε διατήρηση της θέσης.
- Η σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου.
- Η διπλή κατοχή θέσης του διευθύνοντος συμβούλου και ως προέδρου.
- Ο ρυθμός ανάπτυξης και το μέγεθος της επιχείρησης.
- Η εξειδίκευση του εξωτερικού ελεγκτή.

Μια χρηματοοικονομική απάτη μπορεί να λάβει μια από τις παρακάτω μορφές (Ευαγγελίδου, 2014) :

- Ψευδείς οικονομικές καταστάσεις.
- Υπάλληλοι ή στελέχη με σημαντικό ρόλο στην κατάρτιση οικονομικών καταστάσεων παραποιούν τα στοιχεία.
- Ιδιοποίηση περιουσιακών στοιχείων.
- Μη εξουσιοδοτημένες πληρωμές ή εισπράξεις.
- Συνέργεια και υποκίνηση διάπραξης απάτης.
- Δημοσιοποίηση πληροφοριών.
- Διαφθορά.

- Off book απάτες: Πρόκειται για απάτες οι οποίες συμβαίνουν εκτός του λογιστικού περιβάλλοντος και όπου υπάρχει περίπτωση ο έλεγχος να είναι ανεπαρκής (Κωτούλα, 2014). Μερικοί τρόποι τέτοιου είδους απάτης είναι μέσω πληρωμών μετρητών χωρίς παραστατικά, οι μεταφορές σε άλλη από την εύλογη αξία αγοράς και άλλα.

Οι πρακτικές παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων είναι οι εξής (Δατσέρης, 2014):

- Χειραγώγηση των κερδών: Το ύψος των κερδών συνήθως επηρεάζει την χρηματιστηριακή αξία της μετοχής μιας εταιρίας και την εικόνα που έχουν οι ενδιαφερόμενοι για την θέση της εταιρίας. Σύμφωνα με τους Healy & Wahlen (1999), η διαχείριση κερδών είναι η τροποποίηση των οικονομικών καταστάσεων με βάση την κρίση της διοίκησης προκειμένου να επηρεάσει με παραπλάνηση τους ενδιαφερόμενους για την πραγματική εικόνα της επιχείρησης. Σύμφωνα με τον Baralexis (2004), η διαχείριση κερδών είναι η εκ προθέσεως διαδικασία αξιοποίησης των αδυναμιών των λογιστικών αρχών και κανόνων ή/και η παραβίασή τους ώστε η επιχείρηση να παρουσιάσει συμφέροντες για κάποιον/ους οικονομικές καταστάσεις. Η χειραγώγηση των κερδών οδηγεί σε βελτιστοποιημένη εικόνα της επιχείρησης τέτοια ώστε το τελικό αποτέλεσμα να εξυπηρετεί όσους εισηγήθηκαν την χειραγώγηση των κερδών.
- Στρατηγικές διαχείρισης κερδών: Σύμφωνα με τον Schipper (1989), πρόκειται για την σκόπιμη παρέμβαση στον καθορισμό των κερδών από την πλευρά της διοίκησης με κύριο στόχο την εξυπηρέτηση ιδιωτικών σκοπών. Σύμφωνα με τον Lo (2008), η διαχείριση κερδών μπορεί να είναι πραγματική και να επηρεάζει τις ταμειακές ροές της επιχείρησης, αλλά μπορεί να έχει σχέση και με τη διαχείριση των δεδουλευμένων μέσω αλλαγών στις εκτιμήσεις και τις λογιστικές πολιτικές της εταιρίας χωρίς να υπάρχουν πραγματικές αλλαγές στις ταμειακές ροές. Το δεύτερο είδος κατηγοριοποιείται στην εξομάλυνση των κερδών, στα big bath και στην αύξηση κερδών. Η διοίκηση αυξάνει ή μειώνει τα δημοσιευμένα κέρδη της προκειμένου να εμφανίζει σταθερή θέση προς τους επενδυτές και να μην χαρακτηρίζονται τα μεγέθη της από μεταβλητότητα. Με αυτόν τον τρόπο, μειώνεται το κόστος κεφαλαίου και χρηματοοικονομικού κινδύνου. Η στρατηγική big bath έχει να κάνει με την πραγματοποίηση των

περισσότερων δυνατών αποσβέσεων και διαγραφών για μια λογιστική χρήση. Τέλος, η αύξηση του κέρδους βελτιώνει την εικόνα της επιχείρησης.

- Διαχείριση και αναγνώριση εσόδων: Σύμφωνα με τον Rezaee (2002), η αναγνώριση εσόδων πριν αυτά κερδηθούν αποτελεί μια περίπτωση παραποίησης. Ένα παράδειγμα είναι η καταχώρηση των προκαταβολών σαν έσοδα για την επιχείρηση. Σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή μια άλλη τεχνική ακολουθείται όταν ένας πελάτης υπογράφει συμβόλαιο για αγορά προϊόντων, αλλά ο πωλητής διατηρεί το προϊόν στην κατοχή του μέχρι ο αγοραστής να ζητήσει παράδοση. Ακόμη, εκτελούνται συχνά και κρυφές συμφωνίες μεταξύ των συναλλασσομένων ή γίνονται εικονικές συναλλαγές πωλήσεων. Επίσης, με την τεχνική channel stuffing μια εταιρία προσπαθεί μέσω παροχών προς τους πελάτες να τους παρακινήσει να αγοράσουν εμπορεύματα μεγαλύτερου ύψους από αυτά που πραγματικά έχουν ανάγκη. Συχνές παρεμφερείς τακτικές είναι η υπερτιμολόγηση, η σκόπιμη καθυστέρηση στην έκδοση τιμολογίων ή η μη έκδοση τιμολογίου.
- Παραποίηση πάγιων περιουσιακών στοιχείων: Τα πάγια έχουν κινητή αξία με ελαστικές δυνατότητες παρουσίασης στις οικονομικές καταστάσεις και αυτό ευνοεί την παραποίησή τους. Οι αποσβέσεις είναι ο πιο συνήθης τρόπος παραποίησης. Η απόκρυψη του εξόδου επηρεάζει βασικούς χρηματοοικονομικούς δείκτες της επιχείρησης, ενώ η αλλαγή μεθόδου μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικά αποτελέσματα. Η μη μεταφορά παγίων υπό κατασκευή στο λογαριασμό των παγίων είναι άλλη μια τεχνική η οποία οδηγεί σε παρουσίαση μεγαλύτερων κερδών. Παλιότερα ένας ακόμη ευάλωτος λογαριασμός ήταν αυτός των ασώματων ακινητοποιήσεων και της φήμης και πελατείας. Η αποτίμηση των συμμετοχών σε άλλες εταιρίες είναι ακόμη ένας λογαριασμός που επιδέχεται παρασπονδιών. Άλλη συχνή πρακτική είναι η κεφαλαιοποίηση εξόδων όπως είναι τα έξοδα διαφήμισης και έρευνας και ανάπτυξης.
- Αλλαγές στο κυκλοφορούν ενεργητικό: Η αποτίμηση αποθεμάτων στην τιμή κτήσης και όχι στην πραγματική, η αλλαγή μεθόδου αποτίμησης των εμπορευμάτων (LIFO, FIFO), η αποτίμηση των αποθεμάτων στην τελευταία τιμή αγοράς τους, η μη εμφάνιση ζημιών από ανασφάλιστα εμπορεύματα, η μη διενέργεια προβλέψεων για επισφάλειες είναι μερικές από τις τεχνικές παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων διαμέσου του κυκλοφορούντος ενεργητικού.

Η διοίκηση μπορεί να επηρεάσει τη διαμόρφωση των οικονομικών καταστάσεων και να παρουσιάσει αναξιόπιστα στοιχεία. Αυτό μπορεί να γίνει σκόπιμα προκειμένου να παρουσιαστεί η επιθυμητή εικόνα της επιχείρησης, μπορεί να γίνει με δημιουργική παρέμβαση της διοίκησης, δηλαδή, να εκμεταλλευτεί η ίδια κενά των λογιστικών προτύπων ή να ερμηνεύσει υποκειμενικά τα πρότυπα και να προβεί σε άσκηση κρίσης (Κωτούλα, 2014).

Η υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων αποτελεί από τις πιο δημοφιλείς μορφές οικονομικού εγκλήματος μέσα στην οικονομική κρίση (Ευαγγέλου, 2017). Σύμφωνα με έρευνα της Ένωσης Πιστοποιημένων Ερευνητών Απάτης (ACFE, 2008), η υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων ξεκινά με αργούς ρυθμούς αποφέροντας στους δράστες λίγα έσοδα ενώ στη συνέχεια ακολουθεί προοδευτική πορεία.

Οι τρόποι αντιμετώπισης της απάτης είναι η διαφάνεια των εσωτερικών λειτουργιών η οποία θα βελτιώσει τον εσωτερικό έλεγχο, η υιοθέτηση ηλεκτρονικών συστημάτων προστασίας τα οποία θα παρεμποδίζουν ή θα εντοπίζουν την απάτη (π.χ. σαρωτές περιεχομένου, τείχη προστασίας, κάρτες ελέγχου πρόσβασης) και η χρήση μοντέλων όπως οι δείκτες (Κωτούλα, 2014).

2.3. Σπουδαιότητα εσωτερικού ελέγχου

Ο εσωτερικός έλεγχος είναι μια αντικειμενική διαδικασία εξασφαλιστικού και συμβουλευτικού χαρακτήρα η οποία έχει σχεδιαστεί ώστε να προσθέτει αξία στην επιχείρηση και να βελτιώνει τις λειτουργίες της (Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών). Υπάρχουν διάφορα είδη εσωτερικού ελέγχου και με βάση το είδος της επιχείρησης, αλλά και τις ανάγκες της. Για παράδειγμα, ο έλεγχος παραγωγής, ο οικονομικός έλεγχος, ο διοικητικός, ο λειτουργικός και άλλοι. Σε κάθε περίπτωση στόχος του κάθε ελέγχου είναι να παράσχει χρήσιμες και αξιόπιστες πληροφορίες προς τη διοίκηση της εταιρίας σχετικά με τις εσωτερικές διαδικασίες λειτουργίας, την αποτελεσματική και ορθή εφαρμογή των κανόνων που θέτει η εκάστοτε εταιρία με το ελάχιστο δυνατό κόστος (Χατζησταύρος, 2012).

Στόχος του εσωτερικού ελέγχου είναι να αναγνωρίσει τα στοιχεία εκείνα που υποδηλώνουν την απάτη και ενέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο εμφάνισης. Ο ελεγκτής για να αξιολογήσει τον κίνδυνο λαμβάνει υπόψη του τον εγγενή κίνδυνο, δηλαδή, αυτόν

που προέρχεται από τη φύση της δράσης της επιχείρησης, και τον ειδικό κίνδυνο που προέρχεται από τη λειτουργία της. Η δουλειά του ελεγκτή πρέπει να τηρείται με βάση τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (ΔΠΕ), τη φορολογική νομοθεσία και τους κανόνες δεοντολογίας (Δατσέρης, 2014).

Οι εσωτερικοί ελεγκτές είναι τα στελέχη της επιχείρησης τα οποία αξιοποιούνται στον σχεδιασμό, προγραμματισμό και εκτέλεση της εσωτερικής διαδικασίας ελέγχου. Συνήθως όπως και πρέπει είναι ανεξάρτητοι από τη διοίκηση της εταιρίας που ελέγχουν. Απευθύνονται στη διοίκηση και διακρίνονται από υψηλού επιπέδου ικανότητες. Βασικά τους εργαλεία είναι τα διεθνή πρότυπα, ο κώδικας δεοντολογίας του Διεθνούς Ινστιτούτου Εσωτερικών Ελεγκτών, η πιστοποίησή τους από αναγνωρισμένους φορείς και η συνεχής επαγγελματική τους εκπαίδευση (Χατζησταύρος, 2012).

Οι εσωτερικοί ελεγκτές χρησιμοποιούν στην εργασία τους τα Διεθνή Πρότυπα για την Επαγγελματική Εφαρμογή του Εσωτερικού Ελέγχου. Ο σκοπός αυτών είναι να θέσουν τις αρχές με βάση τις οποίες θα εφαρμόζεται ο εσωτερικός έλεγχος, να προσθέτουν αξία στην επιχείρηση, να διευκολύνουν τη διαδικασία αξιολόγησης και να προωθούν τις βελτιώσεις. Χωρίζονται σε πρότυπα χαρακτηριστικών ιδιοτήτων (σειρά 1000), πρότυπα απόδοσης (σειρά 2000) και πρότυπα εφαρμογής (Χατζησταύρος, 2012).

Ένας ελεγκτής διαθέτει πολλά εργαλεία με τα οποία μπορεί να αναλύσει έναν κίνδυνο. Αρχικά, με διερευνητικά ερωτήματα προς το προσωπικό ή ακόμη και τη διοίκηση, με χαρτογράφηση της διαδικασίας λειτουργίας της οντότητας, σύγκριση με στοιχεία δημοσιευμένα για άλλες επιχειρήσεις και συζητήσεις με ειδικούς (π.χ. νομικούς) (Ευαγγελίδου, 2014).

Εξαιτίας περιπτώσεων και φαινομένων διαφθοράς και απάτης ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή τον 21^ο αιώνα έχει αυξηθεί σε σημασία και εύρος. Οι εσωτερικοί ελεγκτές (Χατζησταύρος, 2012):

- Εντοπίζουν τις ενδείξεις που σηματοδοτούν ενδεχόμενη παραποίηση χρηματοοικονομικών καταστάσεων.
- Αναγνωρίζουν τις ευκαιρίες οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν κάποιον σε πραγματοποίηση λογιστικής απάτης (π.χ. ανεπαρκείς δειγματοληπτικοί έλεγχοι σε συγκεκριμένα τμήματα της εταιρίας)
- Αξιολογούν τις ενδείξεις και τις ευκαιρίες που αναγνωρίζουν, εξετάζουν τις πιθανότητες εμφάνισής τους και καθορίζουν τις απαιτούμενες ενέργειες προκειμένου να αποφευχθεί η εμφάνισή τους.

- Ενημερώνουν άμεσα τα υπεύθυνα και αρμόδια άτομα εντός της επιχείρησης για την διενέργεια περαιτέρω έρευνας και για τα στοιχεία που έχουν προκύψει.

Στη βιβλιογραφία συναντώνται έρευνες οι οποίες μελετούν την διαφθορά και τη σχέση που έχει με την επίδοση της οικονομίας της χώρας, με το ΑΕΠ, τις ξένες επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη (Healy & Serafeim, 2012). Η διαφθορά φαίνεται να σχετίζεται με πολιτικούς και ρυθμιστικούς παράγοντες (π.χ. το μέγεθος του δημοσίου τομέα, ο τρόπος διακυβέρνησης, ασθενής νομοθετική επιβολή, χαμηλός ανταγωνισμός) (Gerring & Thacker, 2005), αλλά και πολιτιστικές μεταβλητές όπως το επίπεδο εμπιστοσύνης, η αποδοχή ιεραρχικής δομής (Uslaner, 2004). Ακόμη, γεωγραφικοί και ιστορικοί παράγοντες όπως η απόσταση από μεγάλα οικονομικά κέντρα μπορούν να επηρεάσουν τα επίπεδα διαφθοράς μιας χώρας και κατ' επέκταση μιας επιχείρησης (Sandholtz & Gray, 2003).

Έρευνες που εξετάζουν τη διαφθορά σε επιχειρήσεις αναφέρουν ότι οι επιχειρήσεις είναι πιο πιθανό να προσπαθήσουν να δωροδοκήσουν κάποιον όταν συνεργάζονται με τοπικές επιχειρήσεις σε χώρες που χαρακτηρίζονται από υψηλό επιχειρηματικό κίνδυνο (Spencer & Gomez, 2011) ή όταν έχουν χαμηλή διαπραγματευτική ικανότητα (Svensson, 2003).

Σύμφωνα με έρευνα της ACFE (2012), υπάρχουν τρεις βασικές κατηγορίες απάτης: καταχρήσεις περιουσιακών στοιχείων, συστήματα διαφθοράς και συστήματα απάτης σε οικονομικές καταστάσεις. Η αποκάλυψη απάτης πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο εξαιτίας αποκάλυψης τρίτων προσώπων (43,3%) και μερικές φορές και από τύχη (7%). Ο εντοπισμός εξαιτίας ελέγχου αγγίζει σύμφωνα με αυτή την έρευνα μόλις το 14,4% των περιπτώσεων.

Οι Carcello & Nagy (2004) εξέτασαν την πιθανότητα ύπαρξης απάτης σε μια επιχείρηση η οποία συνεργάζεται πολλά χρόνια με μια ελεγκτική εταιρία. Προέκυψε ότι η πιθανότητα εξαπάτησης αυξάνεται όταν η συνεργασία είναι λιγότερη από τρία χρόνια, όσο αυξάνεται ο δείκτης χρηματιστηριακής αξίας προς τη λογιστική αξία, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του διοικητικού συμβουλίου και στις περιπτώσεις όπου ο διευθύνων σύμβουλος είναι και επικεφαλής του διοικητικού συμβουλίου.

Οι Chen & Elder (2007) εξετάζουν εμπειρικά την αποτελεσματικότητα της θεωρίας κινδύνου απάτης του Cressey (1953) στην ανίχνευση απάτης στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Προκύπτει από την έρευνα ότι οι επιχειρήσεις με λάθη στις προβλέψεις των αναλυτών, με αρνητικές ταμειακές ροές και δεσμευμένα

εταιρικά μερίδια διευθυντών για πληρωμή δανείων και πιστώσεων έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες για χαμηλή ποιότητα χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

Οι Skousen et al. (2008) εξέτασαν μεταβλητές οι οποίες λειτουργούν ως μέτρα για την αποφυγή κινδύνων απάτης στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Προκύπτει ότι όταν αυξάνεται η ποσοστιαία αλλαγή περιουσιακών στοιχείων για δύο έτη πριν την εξαπάτηση και όσο αυξάνεται η ανάγκη ρευστότητας και το ποσοστό ιδιοκτησίας των διευθυντών με μεγαλύτερο του 5% ποσοστό των μετοχών, αυξάνεται η πιθανότητα εξαπάτησης.

Σύμφωνα με τους Beck et al. (2005), η ανάπτυξη μιας επιχείρησης περιορίζεται σε χώρες όπου υπάρχει διαφθορά στον τραπεζικό κλάδο. Σύμφωνα με τους Lyon & Maher (2005), οι αμερικανικές εταιρίες οι οποίες δήλωσαν ότι πληρώνουν δωροδοκίες πριν την FCPA αντιμετώπιζαν υψηλότερα ελεγκτικά πρόστιμα γεγονός συνεπές με την αύξηση του κόστους παρακολούθησης εξαιτίας της δωροδοκίας.

Το 2007 η Διεθνής Διαφάνεια (Transparency International – TI) ολοκλήρωσε μια έρευνα για τις προσπάθειες των εταιριών κατά της διαφθοράς. Εξετάστηκαν η στρατηγική, δηλαδή, αν μια επιχείρηση αποκαλύπτει την πολιτική που ακολουθεί κατά της διαφθοράς και συμμετέχει και σε πρωτοβουλίες ενάντια της. Τέτοιου είδους πολιτική αφορά το κατά πόσο προχωρά σε αποκαλύψεις πολιτικών που απαγορεύουν τις πληρωμές – δωροδοκίες και την παραλαβή ακατάλληλων δώρων και τα συστήματα διοίκηση δηλαδή η επιλογή συνεργατών που συμφωνούν με πολιτικές αντι- διαφθοράς, εκπαίδευση των εργαζομένων πάνω σε θέματα καταπολέμησης της διαφθοράς και άλλες τέτοιου είδους ενέργειες (Healy & Serafeim, 2012).

Παράγοντες οι οποίοι εξετάστηκαν από αυτή την έρευνα είναι παράγοντες που αντιπροσωπεύουν την κανονιστική επιβολή και την εξωτερική παρακολούθηση των επιχειρηματικών πρακτικών που σχετίζονται με τη διαφθορά και τη δωροδοκία, παράγοντες που αντικατοπτρίζουν τον εγγενή κίνδυνο διαφθοράς, κυβερνητικοί παράγοντες και η ποικιλία των ελέγχων που εφαρμόζονται. Εξετάστηκαν παράγοντες όπως το ύψος των πωλήσεων, το μέγεθος της εταιρίας, η αποδοτικότητα, το είδος λογιστικών προτύπων που ακολουθούνται. Ακόμη, ο αριθμός των δημοσιευμένων άρθρων που αφορούν θέματα διαφθοράς και εξαπάτησης των εταιριών.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι οι εκτιμήσεις των προσπαθειών καταπολέμησης της διαφθοράς που παρουσιάζουν οι επιχειρήσεις σχετίζονται με το κόστος επιβολής και παρακολούθησης. Για παράδειγμα, σχετίζονται με την επιβολή νόμων στην χώρα της εταιρίας, με τις μεγάλες ελεγκτικές εταιρίες και

με το προηγούμενο καθεστώς επιβολής νόμων. Ακόμη, σχετίζονται με τον κλάδο και τον κίνδυνο διαφθοράς της χώρας.

Οι εταιρίες οι οποίες δεν κάνουν προσπάθειες καταπολέμησης της διαφθοράς παρουσιάζουν μεγαλύτερη αύξηση των πωλήσεων σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από διαφθορά, αλλά και μικρότερη αποδοτικότητα (Healy & Serafeim, 2012). Από την άλλη, οι μεγαλύτερες εταιρίες έχουν περισσότερα κίνητρα καταπολέμησης της διαφθοράς (Healy & Serafeim, 2012).

Η σημασία της έρευνας των Jawad & Xia (2015) προέρχεται από τις επιδράσεις του ηθικού κινδύνου και τις διαστάσεις που του δίνουν οι επαγγελματίες ελεγκτές και λογιστές σε σχέση με τις πρακτικές δημιουργικής λογιστικής που έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι επίτευξης των στόχων αντιστάθμισης και της αντιστάθμισης του κινδύνου εξαπάτησης και διαφθοράς.

Ένας από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους αντιμετώπισης φαινομένων εξαπάτησης ή/και διαφθοράς είναι η υιοθέτηση μεθόδων που μειώνουν τα κίνητρα και περιορίζουν τις ευκαιρίες (Χατζησταύρος, 2012). Τεχνικές πρόληψης είναι η εισαγωγή πολιτικών, διαδικασιών και ελέγχων αλλά και δραστηριοτήτων όπως η κατάρτιση και η ενημέρωση πάνω στο θέμα της απάτης. Σημαντική λοιπόν είναι η ανίχνευση της απάτης. Αυτή μπορεί να συμβεί μέσω του εσωτερικού ελέγχου. Η καταγραφή εξαιρέσεων, η εξόρυξη δεδομένων, η ανάλυση τάσεων και η συχνή αξιολόγηση των κινδύνων είναι τρόποι αντιμετώπισης.

Ένα δυνατό σύστημα εσωτερικού ελέγχου περιλαμβάνει την απαίτηση υπογραφών από διαφορετικά πρόσωπα ειδικά για συναλλαγές μεγάλης αξίας, την επιβολή άδειας στους εργαζόμενους μέσα στο χρονικό διάστημα που ορίζει ο νόμος και με βάση τα ειworthία της επιχείρησης, τον περιορισμό αντικειμένων που μπορεί κάποιος να φέρει στο γραφείο ή και να πάρει από αυτό και την διεξαγωγή τυχαίων ελέγχων τόσο του προσωπικού όσο και της διοίκησης (Χατζησταύρος, 2012).

Ο έλεγχος της απάτης προέκυψε τον τελευταίο αιώνα ως ανάγκη στον επιχειρηματικό κλάδο. Σήμερα σε μια επιχείρηση ο εσωτερικός ελεγκτής καλείται να γνωστοποιήσει σε όλους τους υπαλλήλους έναν κώδικα εταιρικής συμπεριφοράς συμπεριλαμβανομένου ενός οδηγού στρατηγικής σύγκρουσης συμφερόντων, να γνωρίζει τους τύπους και τις περιοχές εμφάνισης της ύποπτης συμπεριφοράς, να εντοπίζει τον πιο εύκολο τρόπο εύρεσης της απάτης, να αναζητά το κίνητρο, να εκτιμά το περιβάλλον, να προσδιορίζει τα ενδεχόμενα οφέλη και τα άτομα για τα οποία προκύπτει ενδεχόμενο όφελος.

2.4. Εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας

Το ΔΠΕ 315 ασχολείται «με την ευθύνη του ελεγκτή να εντοπίζει και να εκτιμά τους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος στις οικονομικές καταστάσεις, μέσω της κατανόησης της οντότητας και του περιβάλλοντός της, περιλαμβανομένων των εσωτερικών δικλίδων της οντότητας» (IFAC, 2009).

Οι εσωτερικές δικλίδες αφορούν «μια σειρά από ενέργειες οι οποίες σχεδιάζονται, υλοποιούνται και διατηρούνται από τους υπεύθυνους για τη διοίκηση και άλλα μέλη του προσωπικού ώστε να παρέχεται εύλογη διασφάλιση σχετικά με την επίτευξη των στόχων μιας οντότητας σε σχέση με την αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής αναφοράς, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των λειτουργιών και τη συμμόρφωση με εφαρμοστέους νόμους και κανονισμούς» (IFAC, 2009). Με τον όρο επομένως «δικλίδες» εννοούμε όλες τις πτυχές ενός ή περισσότερων συστατικών των εσωτερικών δικλίδων.

Στόχος είναι εφόσον και αν εντοπιστούν απάτες ή λάθη στις οικονομικές καταστάσεις να γίνει εκτίμηση των κινδύνων, σχεδιασμός και υλοποίηση μέτρων ως απάντηση στους εκτιμώμενους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος. Για να γίνει αυτό χρειάζονται ισχυρισμοί, δηλαδή, διαβεβαιώσεις από τη διοίκηση οι οποίες αποτελούν τμήμα ενσωματωμένο στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Ακόμη, ο ελεγκτής καλείται να εκτιμήσει τον επιχειρηματικό κίνδυνο ο οποίος μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικές συνέπειες την οντότητα στην επίτευξη των στόχων της και στην υλοποίηση των στρατηγικών της (IFAC, 2009).

Με βάση τα παραπάνω ο ελεγκτής οφείλει να εκτιμά τον κίνδυνο στις οικονομικές καταστάσεις και όχι μόνο. Ασφαλώς δεν αρκούν οι διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου. Αντιθέτως απαιτούνται (IFAC, 2009):

- Διερευνητικά ερωτήματα προς τη διοίκηση και άλλους εμπλεκόμενους με την οντότητα. Ο ελεγκτής μπορεί να κρίνει ότι απαιτείται πληροφόρηση η οποία μπορεί να οδηγήσει στον εντοπισμό των κινδύνων ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης ή λάθους.
- Αναλυτικές διαδικασίες και
- Παρατήρηση και επιθεώρηση.

Χρειάζεται ακόμη να προχωρά στον εντοπισμό πληροφοριών που οδηγούν στην εύρεση του λάθους ή της απάτης και σχετίζονται με την αποδοχή ή συνέχιση πελάτη. Σε περίπτωση που ο ελεγκτής έχει στο παρελθόν εμπειρία με την οντότητα, χρειάζεται να εστιάζει στις αλλαγές που επήλθαν σε σχέση με τον προηγούμενο έλεγχο. Ο ελεγκτής ελέγχει αν εφαρμόζεται το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς στα γεγονότα και τα περιστασιακά της εταιρίας (IFAC, 2009).

Το πρότυπο ΔΕΠ 315 αναφέρεται στην κατανόηση της οντότητας και του περιβάλλοντός της. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό ο ελεγκτής οφείλει να κατανοήσει (IFAC, 2009):

- Τους σχετικούς κλαδικούς, ρυθμιστικούς και άλλους εξωτερικούς παράγοντες.
- Τη φύση της οντότητας στο πλαίσιο των λειτουργιών της, της ιδιοκτησίας και των δομών διοίκησής της, του είδους επενδύσεων στις οποίες προβαίνει και σχεδιάζει τόσο στο δικό της πλαίσιο όσο και στο πλαίσιο οντοτήτων ειδικού σκοπού και του τρόπου δομής και χρηματοδότησής της.
- Την επιλογή και εφαρμογή λογιστικών πολιτικών, καθώς και τους λόγους επιλογής αυτών. Απαιτείται ταύτιση μεταξύ της καταλληλότητας του αντικειμένου και της επιλογής λογιστικών πολιτικών με βάση τα ισχύοντα στον εκάστοτε κλάδο.
- Τους σκοπούς και τις στρατηγικές της οντότητας και των σχετικών επιχειρηματικών κινδύνων οι οποίοι μπορεί να καταλήξουν σε κινδύνους ουσιώδους σφάλματος.
- Την επιμέτρηση και επισκόπηση της χρηματοοικονομικής επίδοσης της οντότητας.

Όσον αφορά στις εσωτερικές δικλίδες της οντότητας, ο ελεγκτής καλείται να τις κατανοήσει στο πλαίσιο της επιχείρησης. Οι περισσότερες δικλίδες συνδέονται με την χρηματοοικονομική αναφορά, ωστόσο δεν είναι όλες σχετικές με τον έλεγχο. Ο ελεγκτής καλείται να κρίνει επαγγελματικά αν μια δικλίδα, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με άλλες είναι σχετική με τον έλεγχο (IFAC, 2009). Ακόμη, ο ελεγκτής πρέπει να αξιολογήσει τις δικλίδες, τον σχεδιασμό τους και αν αυτές εφαρμόστηκαν παράλληλα με την εκτέλεση διαδικασιών και τα διερευνητικά ερωτήματα προς το προσωπικό.

Για παράδειγμα, ο ελεγκτής μπορεί να εντοπίσει μια απάτη και με την ανασκόπηση συμβάσεων έργων ή προμηθειών. Η ανασκόπηση αυτή ενδέχεται να φέρει

στην επιφάνεια πληροφορίες πιθανής απάτης εκ μέρους της διοίκησης και υπαλλήλων. Με ανάλυση και κριτική διερεύνηση των αρχείων των συμβάσεων με τους αναδόχους που κερδίζουν τη σύμβαση μπορεί να προκύψουν χρήσιμες πληροφορίες

Οι εσωτερικές δικλίδες σχεδιάζονται, εφαρμόζονται και τηρούνται για την αντιμετώπιση εντοπισμένων επιχειρηματικών κινδύνων που απειλούν την επίτευξη των στόχων της οντότητας που αφορούν την αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής αναφοράς της οντότητας, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των λειτουργιών της, τη συμμόρφωσή της με τους εφαρμοστέους νόμους και κανονισμούς.

Το υλικό εφαρμογής στις εσωτερικές δικλίδες παρουσιάζεται σε τέσσερα τμήματα:

- Γενική φύση και χαρακτηριστικά
- Δικλίδες σχετικές με τον έλεγχο
- Φύση και έκταση της κατανόησης των σχετικών δικλίδων
- Συστατικά εσωτερικών δικλίδων

Σε κάθε περίπτωση ασφαλώς η ανθρώπινη κρίση μπορεί να είναι εσφαλμένη και η αποτυχία εσωτερικών δικλίδων να οφείλεται σε εσφαλμένη κρίση. Τα συστατικά των εσωτερικών δικλίδων είναι τα εξής:

- Το περιβάλλον των δικλίδων.
- Η σειρά ενεργειών εκτίμησης κινδύνου της οντότητας.
- Το πληροφοριακό σύστημα συμπεριλαμβανομένων των σχετικών επιχειρηματικών διαδικασιών σχετικά με την χρηματοοικονομική αναφορά και επικοινωνία.
- Οι δραστηριότητες των δικλίδων και
- Η παρακολούθησή τους.

Η COSO εξέδωσε το 2004 το «Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Διαχείρισης Επιχειρηματικών Κινδύνων» το οποίο αφορά τις δικλίδες ελέγχου. Ένα καλά οργανωμένο σύστημα ανίχνευσης απάτης πρέπει να περιέχει την αναζήτηση δεδομένων, την ανάλυση της τάσης τους και την αξιολόγηση του κινδύνου.

Οι τεχνικές πρόληψης αφορούν την υιοθέτηση των πολιτικών, των διαδικασιών, των ελέγχων και δραστηριοτήτων με σκοπό τον περιορισμό της απάτης (CIMA, 2008¹). Σύμφωνα με έρευνα της KPMG (2007), μόλις το 16% των επιχειρήσεων με σχέδιο αντιμετώπισης της απάτης κατάφεραν να ανακτήσουν τις απώλειές τους. Από αυτό συμπεραίνουμε τη σημασία που έχει η πρόληψη και η έμφαση που πρέπει να δοθεί σε αυτήν.

Ο ρόλος και η σημασία του εσωτερικού ελέγχου κρίνεται αναγκαία. Ο εξωτερικός ελεγκτής δεν είναι σε θέση να εντοπίσει σημάδια ή αλλαγές στις συμπεριφορές και να αναζητήσει τόσο μεγάλη πληθώρα πληροφοριών στο πλαίσιο του ελέγχου των ετήσιων ή και των ενδιάμεσων χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Ο εσωτερικός ελεγκτής επωμίζεται με το βάρος του εντοπισμού, της πρόληψης και της «θεραπείας» φαινομένων διαφθοράς και απάτης και είναι σε θέση μέσω της συνεργασίας του με τη διοίκηση να αναβαθμίσει την ποιότητα λειτουργίας της επιχείρησης αλλά και των οικονομικών καταστάσεων.

2.5. Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται η σύγχρονη βιβλιογραφία πάνω στο θέμα της εξαπάτησης και διαφθοράς όπως επίσης και ο ρόλος του ΔΕΠ 315 ως νέος τύπος δικλίδων κατά της απάτης. Εξετάζονται αναλυτικά οι μορφές που μπορεί να λάβει μια απάτη και διάφοροι τρόποι προσδιορισμού της διαφθοράς και αναδεικνύεται ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου. Ουσιαστικά ο εσωτερικός ελεγκτής διαθέτει όλα τα εργαλεία διαμέσου και του ΔΕΠ 315 να ανακαλύψει έγκαιρα πρακτικές και ενέργειες που παραπέμπουν σε φαινόμενα διαφθοράς ή/και εξαπάτησης. Ο εσωτερικός ελεγκτής φέρει το βάρος εύρεσης εσφαλμένων πρακτικών, κενών στις διαδικασίες και καλείται να εφαρμόσει τεχνικές πρόληψης με σκοπό τον περιορισμό τέτοιων φαινομένων.

---

¹ <https://www.cimaglobal.com/>

Κεφάλαιο 3 Θεσμικό Πλαίσιο

3.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφονται βασικοί ορισμοί σχετικά με την απάτη, τη διαφθορά, τα είδη, τις μορφές τους και παρουσιάζεται πιο αναλυτικά το πρότυπο ΔΠΕ 315.

3.2. Ορισμοί

Στην ενότητα αυτή κρίθηκε σκόπιμο να γίνει αναφορά σε βασικούς χρηματοοικονομικούς όρους οι οποίοι αφορούν το θέμα της απάτης και τη διαφθοράς προκειμένου να είναι σαφείς οι οικονομικές έννοιες που θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια του πονήματος.

Όπως ήδη αναφέρθηκε στην εισαγωγή, η απάτη στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις είναι ένα σύγχρονο θέμα στον τομέα της ελεγκτικής το οποίο γνωρίζει μεγάλη απήχηση ειδικά μετά τα κρούσματα διαφθοράς σε μεγάλες και διεθνείς επιχειρήσεις. Η εμπιστοσύνη των επενδυτών και των ενδιαφερομένων στη λειτουργία των κεφαλαιαγορών επλήγη από τη δημόσια αποκάλυψη περιστατικών ψευδών δηλώσεων σε χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Η απάτη σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ουσιαστικά μια σκόπιμη προσπάθεια εξαπάτησης και παραπλάνησης των ενδιαφερομένων μέσω της δημιουργίας πλαστών οικονομικών καταστάσεων (Spathis, 2002; Rezaee & Riley, 2009). Μέσα στο πλαίσιο του επιχειρηματικού κινδύνου μιας σύγχρονης επιχείρησης περιλαμβάνεται έκτοτε και ο κίνδυνος της απάτης.

Τα ΔΠΧΑ και οι ελεγκτικές διαδικασίες έχουν ως στόχο τη μείωση τέτοιων φαινομένων. Μόνο έτσι θα μπορέσουν να μεγιστοποιηθούν τα κέρδη και να ελαχιστοποιηθεί το κόστος κεφαλαίου για τις επιχειρήσεις. Τα ΔΠΧΑ είναι ένας οδηγός για την ορθή παρουσίαση και μέτρηση των λογιστικών και όχι μόνο πληροφοριών που αφορούν την επιχείρηση (Jawad & Xia, 2015). Πρόκειται για επαγγελματικά πρότυπα τα οποία εκδίδονται από τη Διεθνή Ομοσπονδία Λογιστών (IFAC) και αποτελούν διεθνοποιημένα πρότυπα τα οποία εφαρμόζουν οι επαγγελματίες ελεγκτές. Σύμφωνα με τους Μπάλλα και Χέβα (2004), τα ΔΠΧΑ χωρίζονται στις εξής κατηγορίες:

- Γενικές αρχές: Οι διαδικασίες ελέγχου τηρούνται με βάση κάποιες αποδεκτές αρχές οι οποίες εφαρμόζονται από τα κατάλληλα και άρτια εκπαιδευμένα άτομα.
- Αρχές εκτέλεσης της εργασίας: Απαιτείται σχεδιασμός και επίβλεψη εργασίας, σωστή εκτίμηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και επάρκεια του αποδεικτικού υλικού που είναι απαραίτητο για την ελεγκτική διαδικασία.
- Αρχές που αφορούν τις εκθέσεις ελέγχου: Απαιτείται και η γνώμη του ελεγκτή για τις οικονομικές καταστάσεις και δήλωση ότι καταρτίστηκαν με βάση τις γενικά παραδεκτές λογιστικές αρχές.

Μέσα στο πλαίσιο του επιχειρηματικού κινδύνου περιλαμβάνεται ο κίνδυνος της απάτης. Τα είδη απάτης που μπορεί κανείς να συναντήσει είναι τα εξής (Χατζησταύρος, 2012):

- Εγκλήματα από ιδιώτες ή επιχειρήσεις κατά κυβερνήσεων π.χ. φοροδιαφυγή.
- Εγκλήματα από ιδιώτες σε βάρος καταναλωτών π.χ. διαστρέβλωση ποιότητας προϊόντος.
- Απάτη εργοδοτών κατά των εργαζομένων π.χ. κλοπές, παραποιημένη λογιστική.
- Εγκλήματα από επιχειρήσεις κατά των επενδυτών π.χ. εξαπάτηση μέσω των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.
- Ηλεκτρονικά εγκλήματα π.χ. για τα πνευματικά δικαιώματα.
- Εγκλήματα κατά τραπεζών π.χ. χρήση κλεμμένης πιστωτικής κάρτας.
- Εγκλήματα σε βάρος μεγάλων οργανισμών π.χ. ξέπλυμα χρήματος.

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τη λογιστική απάτη και διαφθορά που σχετίζεται με τον εποπτικό έλεγχο. Έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί σχετικά με το φαινόμενο της απάτης κυρίως μετά την εμφάνιση μεγάλων οικονομικών σκανδάλων παγκοσμίως. Σύμφωνα με τον Spathis (2002), με την έννοια απάτη νοείται:

- Ο χειρισμός, η νόθευση ή αλλοίωση των καταχωρήσεων, των αποδεικτικών στοιχείων, των δικαιολογητικών εγγράφων ή των επιχειρησιακών συναλλαγών.
- Η εσφαλμένη παρουσίαση των στοιχείων ισολογισμού της επιχείρησης.
- Η απόκρυψη ή παράλειψη αναφοράς των επιπτώσεων καταχωρήσεων ή αποδεικτικών στοιχείων.
- Η καταχώρηση εικονικών συναλλαγών (χωρίς κάποια ουσία).

- Η κακή εφαρμογή και σκόπιμη παρερμηνεία των αρχών και των προτύπων της λογιστικής.

Με βάση τη νομική ορολογία με τον όρο απάτη νοείται το αδίκημα παραπλάνησης κάποιου ατόμου με απατηλά μέσα όπως είναι η απόκρυψη, η παραποίηση αληθινών στοιχείων ή η εμφάνιση αναληθών στοιχείων ως αληθινών με στόχο το άμεσο ή έμμεσο όφελος του ατόμου που διαπράττει την απάτη (Καζαντζής, 2006). Σύμφωνα με τον Καζαντζή (2006), απάτη είναι η εκ προθέσεως δόλια κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων μιας επιχείρησης και η παραποίηση των οικονομικών της στοιχείων προς όφελός του. Προκύπτει επομένως μια διάκριση μεταξύ της κατάχρησης ή ιδιοποίησης περιουσιακών στοιχείων από τη μια και της παραπλανητικής παρουσίασης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων από την άλλη.

Σύμφωνα με τον Νόμο 78/2000 σχετικά με την πρόληψη, διαπίστωση και τιμωρία πράξεων διαφθοράς, η απάτη είναι οποιαδήποτε ενέργεια ή ακούσια παράλειψη όσον αφορά στην χρήση ή παρουσίαση ψευδών, ανακριβών ή ελλιπών δηλώσεων και εγγράφων συμπεριλαμβανομένων και ποινικών πράξεων.

Σύμφωνα με το ΔΕΠ 240 η απάτη ορίζεται ως η εσκεμμένη πράξη ενός ή περισσότερων ατόμων της διοίκησης, υπαλλήλων ή τρίτων που συνεπάγεται παρερμηνεία των οικονομικών καταστάσεων. Η απάτη μπορεί να αφορά στον χειρισμό, τη νόθευση λογιστικών εγγραφών ή παραστατικών, αλλοιωμένη παρουσίαση στοιχείων του ενεργητικού, απόκρυψη ή παράλειψη αναφοράς των επιπτώσεων καταχωρήσεων ή αποδεικτικών στοιχείων, αποτελεσμάτων συναλλαγών από λογιστικές εγγραφές ή παραστατικά, καταχώρηση εικονικών συναλλαγών ή καταχρηστική εφαρμογή λογιστικών αρχών και προτύπων.

Συμπεραίνει κανείς, λοιπόν, ότι γενικά με τον όρο απάτη νοείται η άσκηση ψευδών μέσων με ανέντιμο τρόπο ώστε κάποιος να αποκομίσει ίδιο όφελος ή/και να δημιουργήσει απώλεια σε κάποιον άλλον. Παραδείγματα εξαπάτησης τα οποία μπορεί να εντοπίσει ένας εσωτερικός ελεγκτής σε μια εταιρία είναι οι προσαρμογές απογραφής, διαφορές μεταξύ του τρόπου ζωής υπαλλήλων ή διευθυντικών στελεχών και των αντίστοιχων αποδοχών τους, τροποποιήσεις εγγράφων, φωτοτυπίες εγγράφων αντί για τα πρωτότυπα, διαφορές στις υπογραφές, έλλειψη εγκρίσεων στην εκτέλεση διαδικασιών, έλεγχοι που διεκόπησαν (Χατζησταύρος, 2012).

Μια σύγχρονη μορφή κινδύνου είναι η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων (Γαγάνης & Ζοπουνίδης, 2008). Η παραποίηση των οικονομικών

καταστάσεων μιας επιχείρησης δημιουργεί προβλήματα στην καθημερινή λειτουργία, στην αξιοπιστία της λογιστικής πληροφόρησης και στην εταιρική ηθική. Σύμφωνα με τον Spathis (2002), παραποίηση νοείται ο εσκεμμένος χειρισμός στοιχείων των χρηματοοικονομικών καταστάσεων με στόχο να προκληθεί το επιθυμητό τους ύψος. Κάτι τέτοιο, όπως είναι αυτονόητο, διαστρεβλώνει την αντικειμενική και πραγματική εικόνα της επιχείρησης. Οι μέθοδοι που εφαρμόζονται προκειμένου να παραποιηθούν οι οικονομικές καταστάσεις εμπίπτουν στο πλαίσιο της δημιουργικής λογιστικής.

Σύμφωνα με τον Rezaee (2002), η απάτη παραποίησης των λογιστικών καταστάσεων μπορεί να περιέχει τα εξής:

- Παραποίηση, αλλοίωση ή χειραγώγηση οικονομικών μεγεθών, υποστηρικτικών εγγραφών ή επιχειρηματικών συναλλαγών.
- Σκόπιμες ανακρίβειες, διαστρεβλώσεις γεγονότων, συναλλαγών, λογαριασμών ή άλλων σχετικών πληροφοριών.
- Σκοπίμως εσφαλμένη εφαρμογή, ερμηνεία και εκτέλεση λογιστικών προτύπων, αρχών και μεθόδων.
- Σκόπιμη παράβλεψη και παρουσίαση ανακριβών λογιστικών προτύπων, αρχών και μεθόδων.
- Χρήση λογιστικών τεχνικών με στόχο την παράνομη διαχείριση κερδών.
- Χειραγώγηση λογιστικών πρακτικών οι οποίες εμπίπτουν σε κενά του νόμου.

Λίγα χρόνια αργότερα ο ίδιος ερευνητής (Rezaee, 2005) κατέγραψε ότι οι περισσότερες περιπτώσεις εξαπάτησης σε οικονομικές καταστάσεις εμφανίζονται με τη συμμετοχή ή/και γνώση των ανώτερων διοικητικών στελεχών. Ακόμη, οι χρησιμοποιούμενες τεχνικές είναι πολλές όπως για παράδειγμα η διαχείριση των εσόδων, η υποτίμηση των υποχρεώσεων, η παραποίηση οικονομικών πληροφοριών ακόμη και η κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων.

Σύμφωνα με το λεξικό του Merriam Webster Unabridged, η παραποίηση λογιστικών καταστάσεων είναι η εσκεμμένη αλλοίωση της πραγματικότητας με στόχο να παρασυρθεί κάποιος να συμμετέχει σε κάτι που έχει αξία ή να παραιτηθεί από νόμιμο δικαίωμα. Το Αμερικανικό Ινστιτούτο Ορκωτών Λογιστών και το πρότυπο SAS 99 ορίζουν την παραποίηση λογιστικών καταστάσεων ως την απάτη μέσα από τη σκόπιμη παράβλεψη λογαριασμών ή η παραποίησή τους.

Η παραποίηση δεν πρέπει, ωστόσο, να συγχέεται με το σφάλμα. Σύμφωνα με το ΔΕΠ 240 το σφάλμα είναι το μη ηθελημένο λάθος στις οικονομικές καταστάσεις (αβλεψίες, παρερμηνείες και καταχρηστική εφαρμογή των λογιστικών κανόνων).

Τα κίνητρα που οδηγούν κάποιον στην εξαπάτηση οικονομικών καταστάσεων είναι διάφορα. Μπορεί να πρόκειται για την πίεση που δέχονται τα στελέχη για άνοδο της τιμής της μετοχής της επιχείρησης, μια ευκαιρία που προκύπτει από χαλαρό εσωτερικό έλεγχο ή ακόμη και την απολαβή προσωπικών ωφελειών (Cressey, 1953). Ένας τρόπος ελέγχου για μια τέτοια πιθανότητα διαφθοράς είναι η αποτελεσματική Διοίκηση. Σύμφωνα με το ελεγκτικό πρότυπο SAS 99 των ΗΠΑ, οι τρεις βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν και οδηγούν στην διάπραξη απάτης είναι το τρίγωνο της απάτης, δηλαδή η πίεση ή τα κίνητρα που έχει ένα άτομο ώστε να παραποιήσει τις οικονομικές καταστάσεις, οι ευκαιρίες που υπάρχουν και η συμπεριφορά που ακολουθεί.

Μια άλλη συχνή μορφή εξαπάτησης πραγματοποιείται μέσω της δημιουργικής λογιστικής. Η δημιουργική λογιστική χρησιμοποιεί τεχνικές, διαδικασίες, πρότυπα και θεωρίες τα οποία καθιστούν σημαντικό το ρόλο της Επιτροπής IASC η οποία καλείται να εκδώσει οδηγίες και βελτιώσεις στα λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα και τις ερμηνείες τους (Jawad & Xia, 2015).

Σύμφωνα με τον Naser (1993), η δημιουργική λογιστική είναι ένας μετασχηματισμός των λογιστικών ποσών από τι πραγματικά είναι αυτά στο τι επιθυμούν να εμφανίσουν όσοι καταρτίζουν τις λογιστικές καταστάσεις. Σύμφωνα με άλλο ορισμό δημιουργική λογιστική νοείται η διαχείριση και η εξομάλυνση των κερδών, η χρηματοοικονομική μηχανική, η εξομάλυνση εισοδημάτων και η αισθητική λογιστική (Jawad & Xia, 2015). Χρησιμοποιείται συνήθως για να περιγράψει μια διαδικασία με την οποία οι λογιστές χρησιμοποιούν τις γνώσεις τους προκειμένου να μεταχειριστούν τους λογιστικούς λογαριασμούς των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

Συνήθως, στόχος της δημιουργικής λογιστικής είναι να ελαχιστοποιηθεί το κόστος κεφαλαίου, να μεγιστοποιηθούν τα κέρδη, να μεγιστοποιηθεί το όφελος των μάνατζερ (π.χ. επέμβαση στην αποζημίωσή ή το μόνους, αλλαγή στο καθεστώς ελέγχου), να ελαχιστοποιηθούν τα πολιτικά κόστη (π.χ. περιβαλλοντικοί νόμοι, μείωση φορολογίας) (Jawad & Xia, 2015). Για να αντιμετωπιστούν τα φαινόμενα απάτης πρέπει να δοθεί έμφαση στην πρόληψη, την ανίχνευση, την αποτροπή και την αντιμετώπιση.

Αντιλαμβάνεται κανείς από τους παραπάνω ορισμούς ότι η λογιστική απάτη ή και η διαφθορά αποτελούν έναν σύγχρονο επιχειρηματικό κίνδυνο. Ο ελεγκτικός κίνδυνος αποτελείται από τον εγγενή κίνδυνο, τον κίνδυνο στη λειτουργία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας και τον κίνδυνο μη εντοπισμού λαθών (Κομπάρος, 2017). Σύμφωνα με το ΔΠΕ 315 ο εσωτερικός έλεγχος είναι η διαδικασία η οποία έχει σχεδιαστεί, εφαρμοστεί και διατηρηθεί από όσους επιφορτίζονται με το ρόλο της Διοίκησης και άλλο προσωπικό ώστε να εξασφαλίζονται οι στόχοι της οντότητας με βάση την αξιόπιστη χρηματοοικονομική πληροφόρηση, με αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα των λειτουργικών και σύμφωνα με τους εφαρμοστέους νόμους και κανόνες. Ο εσωτερικός έλεγχος καλείται να καλύψει το κενό του εξωτερικού ελέγχου και να λειτουργήσει τόσο σε βάση πρόληψης όσο και σε βάση «θεραπείας» για αυτά τα φαινόμενα.

3.3. ΔΠΕ 315

3.3.1. Τα συστατικά των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

Τα συστατικά του συστήματος εσωτερικού ελέγχου είναι το περιβάλλον όπου περιλαμβάνονται οι έννοιες της Διοίκησης, η επίγνωση και οι συμπεριφορές, ο ηθικός κώδικας. Περιπτώσεις που μπορούν να εξελιχθούν άσχημα (Busuioc, 2013):

- Αναξιόπιστες οικονομικές καταστάσεις. Πιθανές πηγές κινδύνου αποτελούν ο κλάδος, η φύση της οντότητας, οι στόχοι της, οι λογιστικές πολιτικές που εφαρμόζονται, η απάτη, οι δείκτες επίδοσης. Έλεγχοι που μετριάζουν τον κίνδυνο είναι ο συνολικός έλεγχος της επιχείρησης όπως και των διαδικασιών της, γενικοί έλεγχοι του IT, έλεγχος συναλλαγών.
- Ανακρίβειες που προκύπτουν από τις οικονομικές καταστάσεις. Πιθανές πηγές κινδύνου είναι οι εκτιμήσεις, οι προβλέψεις, οι συναλλαγές εκτός φυσιολογικής λειτουργίας και ροής της οντότητας, ημερολογιακές εγγραφές. Έλεγχοι που μετριάζουν τον κίνδυνο είναι παρόμοιοι με την προηγούμενη κατηγορία.
- Συναλλαγές εικονικές ή αναξιόπιστα απεικονισμένες. Πιθανές πηγές κινδύνου είναι η αναγνώριση των συναλλαγών, η ταξινόμηση, η μέτρηση, η προστασία περιουσιακών στοιχείων. Έλεγχοι που μετριάζουν τον κίνδυνο είναι ο έλεγχος συναλλαγών, ο έλεγχος πληροφοριακών συστημάτων και κάποιοι επιμέρους έλεγχοι των καταστάσεων.

Παρακάτω αναλύονται λεπτομερώς τα συστατικά των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας:

Περιβάλλον δικλίδων (IFAC, 2009)

Πρόκειται για το σύνολο των κανόνων, διαδικασιών και δομών που παρέχουν το πλαίσιο για τη διενέργεια εσωτερικού ελέγχου στην επιχείρηση. Περιλαμβάνει την ακεραιότητα και τις ηθικές αξίες του οργανισμού, τις παραμέτρους που καθορίζουν τον έλεγχο που ασκεί το διοικητικό συμβούλιο και την Διοίκηση, την οργανωτική δομή και ανάθεση εξουσίας, τη διαδικασία για την προσέλκυση ικανών ατόμων και την αυστηρότητα των μέτρων γύρω από τις επιδόσεις, τα κίνητρα και τις ανταμοιβές (Φωστηρόπουλος, 2014).

Ο ελεγκτής χρειάζεται να αποκτά κατανόηση του περιβάλλοντος των δικλίδων. Για αυτό το σκοπό πρέπει να αξιολογεί αν η διοίκηση με την εποπτεία των υπεύθυνων για τη διακυβέρνηση έχει δημιουργήσει και διατηρεί κουλτούρα εντιμότητας και ηθικής συμπεριφοράς και αν τα δυνατά σημεία του περιβάλλοντος των δικλίδων παρέχουν συλλογικά κατάλληλη θεμελίωση για τα υπόλοιπα συστατικά των εσωτερικών δικλίδων και αν τα τελευταία δεν υπονομεύονται από ελλείψεις του περιβάλλοντος.

Το περιβάλλον δικλίδων περιλαμβάνει τις λειτουργίες διακυβέρνησης και διοίκησης, καθώς και τις νοοτροπίες, την ενημέρωση και τις ενέργειες των υπεύθυνων για τη διακυβέρνηση και τη διοίκηση. Δημιουργεί το κλίμα του οργανισμού, επηρεάζει την επίγνωση των ανθρώπων για τις δικλίδες. Στοιχεία του περιβάλλοντος δικλίδων περιλαμβάνουν τα εξής:

- Επικοινωνία και εφαρμογή ακεραιότητας και ηθικών αξιών: Βασικά στοιχεία που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του σχεδιασμού, της διαχείρισης και της παρακολούθησης των δικλίδων.
- Προσήλωση στην ικανότητα: Θέματα όπως η εξέταση από την πλευρά της διοίκησης των επιπέδων ικανότητας για συγκεκριμένες θέσεις εργασίας και πώς αυτά τα επίπεδα μεταφράζονται σε δεξιότητες και γνώσεις.
- Συμμετοχή των υπεύθυνων για την διακυβέρνηση: Χαρακτηριστικά όπως η ανεξαρτησία από τη διοίκηση, η εμπειρία και το κύρος τους, ο βαθμός συμμετοχής τους και οι πληροφορίες που λαμβάνουν, η προσεκτική εξέταση δραστηριοτήτων, η καταλληλότητα των ενεργειών τους η αλληλεπίδρασή τους με εσωτερικούς και εξωτερικούς ελεγκτές

- Φιλοσοφία και τρόπος λειτουργίας της διοίκησης: Χαρακτηριστικά όπως η προσέγγιση στην ανάληψη και διαχείριση επιχειρηματικών κινδύνων, νοοτροπίες και ενέργειες σε σχέση με την χρηματοοικονομική αναφορά, νοοτροπίες σε σχέση με την επεξεργασία πληροφοριών και τις λογιστικές λειτουργίες καθώς και με το προσωπικό.
- Οργανωτική δομή: Το πλαίσιο εντός του οποίου οι δραστηριότητες σχεδιάζονται, εκτελούνται και ελέγχονται.
- Εκχώρηση εξουσίας και ευθύνης: Για παράδειγμα, πώς εκχωρείται εξουσία και ευθύνη για λειτουργικές δραστηριότητες.
- Πολιτικές και πρακτικές ανθρωπίνων πόρων: Για παράδειγμα, μπορεί να αφορούν την προσέλκυση προσωπικού, τον προσανατολισμό, την κατάρτιση, την αξιολόγηση, την παροχή συμβουλών, την προαγωγή, τις απολαβές και τις διορθωτικές ενέργειες.

Εκτίμηση κινδύνου

Πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία που αφορά στον εντοπισμό και την αξιολόγηση των κινδύνων που σχετίζονται με την επίτευξη στόχων (Φωστηρόπουλος, 2014). Λαμβάνεται υπόψη η ανοχή της επιχείρησης στον κίνδυνο ενώ ταυτόχρονα χρειάζεται η διοίκηση να εκτιμήσει κινδύνους τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Ελεγκτικά τεκμήρια για το περιβάλλον των δικλίδων (IFAC, 2009)

Αποκτώνται μέσω διερευνητικών ερωτημάτων και άλλων διαδικασιών εκτίμησης κινδύνου όπως διερευνητικές ερωτήσεις για επαλήθευση μέσω παρατήρησης ή επιθεώρησης εγγράφων. Για παράδειγμα, μέσω ερωτημάτων προς τη διοίκηση και τους εργαζόμενους ο ελεγκτής είναι σε θέση να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο η διοίκηση γνωστοποιεί στους εργαζόμενους τις απόψεις της επί των επιχειρηματικών πρακτικών και τη δεοντολογική συμπεριφορά. Έτσι, είναι σε θέση να καθορίσει αν οι σχετικές δικλίδες τέθηκαν σε εφαρμογή (π.χ. εξετάζοντας αν η διοίκηση έχει έναν γραπτό κώδικα συμπεριφοράς).

Η αποτελεσματικότητα του σχεδίου του περιβάλλοντος δικλίδων σε σχέση με τη συμμετοχή των υπευθύνων για την διακυβέρνηση επηρεάζεται από την ανεξαρτησία τους από τη διοίκηση και την ικανότητά τους να αξιολογούν τις ενέργειες της διοίκησης, από το αν κατανοούν τις επιχειρηματικές συναλλαγές της οντότητας και από

τον βαθμό στον οποίο αξιολογούν αν οι οικονομικές καταστάσεις καταρτίζονται με βάση το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς.

Διαδικασία αξιολόγησης (IFAC, 2009)

Ο ελεγκτής πρέπει να κατανοεί αν η οντότητα διαθέτει διαδικασία για:

- Τον εντοπισμό των επιχειρηματικών κινδύνων που είναι σχετικοί με τους σκοπούς της χρηματοοικονομικής αναφοράς
- Την αξιολόγηση της σοβαρότητας των κινδύνων
- Την εκτίμηση της πιθανότητας επέλευσής τους και
- Την απόφαση σχετικά με τις ενέργειες για την αντιμετώπιση των κινδύνων

Εφόσον η οντότητα διαθέτει τέτοιου είδους διαδικασία τότε ο ελεγκτής καλείται να κατανοήσει τα αποτελέσματά της. Σε περίπτωση που ο ελεγκτής εντοπίσει κινδύνους ουσιώδους σφάλματος τους οποίους η επιχείρηση δεν κατάφερε να εντοπίσει, ο ελεγκτής οφείλει να εξετάσει αν υπήρχε υποκείμενος κίνδυνος ώστε να αναμένει πως θα εντοπιστεί από τη διαδικασία εκτίμησης κινδύνου. Αν υπάρχει, τότε ο ελεγκτής πρέπει να καταλάβει γιατί η διαδικασία δεν στέφθηκε με επιτυχία και να αξιολογήσει αν η διαδικασία ανταποκρίνεται στις περιστάσεις ή υπάρχει σημαντική έλλειψη στις εσωτερικές δικλίδες.

Αν η οντότητα δεν διαθέτει τέτοιου είδους διαδικασία ή διαθέτει μια ad hoc διαδικασία, τότε ο ελεγκτής πρέπει να συζητήσει με την διοίκηση αν οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι που έχουν σχέση με τους σκοπούς της χρηματοοικονομικής αναφοράς έχουν εντοπιστεί και πώς αντιμετωπίστηκαν. Ο ελεγκτής αξιολογεί αν η έλλειψη τεκμηριωμένης διαδικασίας ενδείκνυται με βάση τις περιστάσεις ή κάτι τέτοιο αποτελεί έλλειψη εσωτερικών δικλίδων.

Εφόσον η σειρά ενεργειών εκτίμησης κινδύνου είναι η ενδεδειγμένη για τις περιστάσεις εφόσον ληφθούν υπόψη το μέγεθος, η φύση και η πολυπλοκότητα της οντότητας, βοηθά τον ελεγκτή στον εντοπισμό κινδύνων ουσιώδους σφάλματος. Αυτό φυσικά το κρίνει ο ίδιος ο ελεγκτής.

Οι κίνδυνοι που μπορεί να προκύψουν ή να μεταβληθούν λόγω συνθηκών είναι:

- Αλλαγές στο λειτουργικό περιβάλλον
- Νέο προσωπικό
- Νέα ή αναβαθμισμένα πληροφοριακά συστήματα

- Ταχεία ανάπτυξη
- Νέα τεχνολογία
- Νέα επιχειρηματικά μοντέλα, προϊόντα ή δραστηριότητες
- Εταιρικές αναδιαρθρώσεις
- Επέκταση εκμεταλλεύσεων στο εξωτερικό
- Νέες λογιστικές διακηρύξεις

Το πληροφοριακό σύστημα (IFAC, 2009)

Οι πληροφορίες σε μια επιχείρηση είναι τόσο εσωτερικές όσο και εξωτερικές και από και προς κάθε κατεύθυνση. Η επικοινωνία είναι μια συνεχής διαδικασία κατά την οποία ανταλλάσσονται αναγκαίες πληροφορίες (Φωστηρόπουλος, 2014). Μέσω της επικοινωνίας το προσωπικό λαμβάνει σαφείς εντολές από τους ανώτερους του σχετικά με τις ευθύνες και τα καθήκοντά του. Η εξωτερική επικοινωνία αφορά τη διέλευση πληροφοριών τόσο από το εσωτερικό προς το εξωτερικό της επιχείρησης όσο και το αντίστροφο.

Ένα πληροφοριακό σύστημα αποτελείται από την υποδομή (φυσικά και ηλεκτρομηχανολογικά συστατικά), το λογισμικό, τους ανθρώπους, τις διαδικασίες και τα δεδομένα. Το πληροφοριακό σύστημα περιλαμβάνει μεθόδους και αρχεία που:

- Εντοπίζουν και καταγράφουν όλες τις έγκυρες συναλλαγές
- Περιγράφουν έγκαιρα τις συναλλαγές με επαρκή λεπτομέρεια που επιτρέπει την ορθή κατάταξη των συναλλαγών για την χρηματοοικονομική αναφορά
- Επιμετρούν την αξία των συναλλαγών κατά τρόπο που να επιτρέπει την καταγραφή της κατάλληλης χρηματικής αξίας τους στις οικονομικές καταστάσεις.
- Καθορίζουν την χρονική περίοδο κατά την οποία συνέβησαν οι συναλλαγές ώστε να επιτρέπεται η καταγραφή των συναλλαγών στην ορθή λογιστική περίοδο.
- Παρουσιάζουν σωστά τις συναλλαγές και τις σχετικές γνωστοποιήσεις στις οικονομικές καταστάσεις.

Ο ελεγκτής πρέπει να κατανοήσει το πληροφοριακό σύστημα και τις αντίστοιχες επιχειρηματικές διαδικασίες που σχετίζονται με την χρηματοοικονομική αναφορά. Πιο συγκεκριμένα, να κατανοήσει:

- Τις κατηγορίες συναλλαγών στις λειτουργίες της οντότητας που είναι σημαντικές για τις οικονομικές καταστάσεις.
- Τις διαδικασίες εντός των συστημάτων πληροφορικής τεχνολογίας και των χειρονακτικών με τη βοήθεια των οποίων αρχίζουν, καταγράφονται, επεξεργάζονται, διορθώνονται και μεταφέρονται οι συναλλαγές.
- Τα λογιστικά αρχεία, τις υποστηρικτικές πληροφορίες και τους ειδικούς λογαριασμούς στις οικονομικές καταστάσεις που χρησιμοποιούνται για την έναρξη, εγγραφή, επεξεργασία και αναφορά των συναλλαγών.
- Τον τρόπο με τον οποίο το πληροφοριακό σύστημα συλλαμβάνει γεγονότα και συνθήκες σημαντικά για τις οικονομικές καταστάσεις.
- Την διαδικασία χρηματοοικονομικής αναφοράς που χρησιμοποιείται για την κατάρτιση οικονομικών καταστάσεων της οντότητας συμπεριλαμβανομένων σημαντικών λογιστικών εκτιμήσεων και γνωστοποιήσεων.
- Τις δικλίδες που περιβάλλουν τις ημερολογιακές εγγραφές, περιλαμβανομένων των μη τυποποιημένων ημερολογιακών εγγραφών που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή μη επαναλαμβανόμενων, ασυνήθιστων συναλλαγών ή προσαρμογών.

Το πληροφοριακό σύστημα αποτελείται από τις διαδικασίες και τα αρχεία που σχεδιάζονται και καθιερώνονται για:

- Την έναρξη, καταγραφή, επεξεργασία, και αναφορά των συναλλαγών της οντότητας και την τήρηση λογοδοσίας για τα σχετικά περιουσιακά στοιχεία, τις υποχρεώσεις και την καθαρή θέση,
- Τη διόρθωση εσφαλμένης επεξεργασίας συναλλαγών, όπως αυτοματοποιημένα αρχεία εκκρεμοτήτων και διαδικασίες που ακολουθούνται για την έγκαιρη τακτοποίηση εκκρεμών στοιχείων,
- Την επεξεργασία και αιτιολόγηση παραβιάσεων του συστήματος ή παρακάμψεων των δικλίδων,
- Τη μεταφορά πληροφοριών από τα συστήματα επεξεργασίας συναλλαγών στο γενικό καθολικό,
- Τη λήψη πληροφοριών που είναι σχετικές με τη χρηματοοικονομική αναφορά για γεγονότα και συνθήκες εκτός των συναλλαγών, όπως οι αποσβέσεις περιουσιακών στοιχείων και οι μεταβολές στην ανάκτηση των εισπρακτέων λογαριασμών,

- Τη διασφάλιση ότι οι πληροφορίες προς υποχρεωτική γνωστοποίηση συγκεντρώνονται, καταγράφονται, επεξεργάζονται, συνοψίζονται και αναφέρονται κατάλληλα στις οικονομικές καταστάσεις.

Το πληροφοριακό σύστημα περιλαμβάνει την καταγραφή του ημερολογίου άρα και τις ημερολογιακές εγγραφές που αφορούν τις πωλήσεις, αγορές και κάθε είδους συναλλαγές της εταιρίας. Η σειρά ενεργειών χρηματοοικονομικής αναφοράς ασφαλώς περιλαμβάνει και μη τυποποιημένες ημερολογιακές εγγραφές όπως προσαρμογές ενοποίησης, εγγραφές για συνένωση ή διάθεση επιχειρήσεων ή για απομειώσεις. Στα χειρονακτικά συστήματα οι μη τυποποιημένες ημερολογιακές εγγραφές μπορούν να εντοπιστούν μέσω εξέτασης καθολικών, ημερολογίων και υποστηρικτικής τεκμηρίωσης.

Η επικοινωνία μπορεί να περιλαμβάνει εγχειρίδια πολιτικής και χρηματοοικονομικής αναφοράς. Οι ανοιχτοί διάλογοι επικοινωνίας βοηθούν να εξασφαλιστεί ότι οι εξαιρέσεις αναφέρονται και αντιμετωπίζονται.

Δραστηριότητες δικλίδων σχετικές με τον έλεγχο (IFAC, 2009)

Οι δραστηριότητες δικλίδων μπορεί να κατηγοριοποιούνται ως πολιτικές και διαδικασίες που αφορούν τα εξής:

- Επισκοπήσεις επίδοσης: Έναντι προϋπολογισμών, προβλέψεων, επιδόσεων της προηγούμενης περιόδου, συσχετισμός διαφορετικών συνόλων δεδομένων, σύγκριση εσωτερικών δεδομένων με εξωτερικές πηγές πληροφόρησης, επισκόπηση λειτουργικής επίδοσης.
- Επεξεργασία πληροφοριών: Πρόκειται για τη διασταύρωση της αριθμητικής ακρίβειας αρχείων, την τήρηση και επισκόπηση λογαριασμών και ισοζυγίων, τις διασταυρώσεις επεξεργασίας εισαγόμενων δεδομένων και αριθμητικών αλληλουχιών. Ακόμη γενικές δικλίδες όπως περιορισμός πρόσβασης σε προγράμματα ή δεδομένα.
- Φυσικές δικλίδες: Φυσική ασφάλεια περιουσιακών στοιχείων, εξουσιοδότηση για πρόσβαση σε προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και αρχεία δεδομένων, περιοδική καταμέτρηση και σύγκριση με ποσά που εμφανίζονται σε αρχεία δικλίδων.

- Διαχωρισμός καθηκόντων: Εκχώρηση σε διαφορετικούς ανθρώπους των ευθυνών έγκρισης συναλλαγών, καταγραφής συναλλαγών και τήρησης της φύλαξης περιουσιακών.

Ο ελεγκτής πρέπει να αποκτά κατανόηση των σχετικών με τον έλεγχο δραστηριοτήτων των δικλίδων που είναι εκείνες τις οποίες ο ελεγκτής κρίνει απαραίτητο να κατανοήσει προκειμένου να εκτιμήσει τους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος σε επίπεδο ισχυρισμού και να σχεδιάσει ελεγκτικές διαδικασίες που θα ανταποκρίνονται στους εκτιμώμενους κινδύνους. Ο έλεγχος δεν απαιτεί κατανόηση όλων των δραστηριοτήτων των δικλίδων που σχετίζονται με κάθε σημαντική κατηγορία συναλλαγών, των υπολοίπων λογαριασμών και των γνωστοποιήσεων στις οικονομικές καταστάσεις ή με κάθε ισχυρισμό σχετικό με αυτές. Ο ελεγκτής πρέπει να κατανοεί πώς η οικονομική οντότητα έχει αντιδράσει στους κινδύνους που απορρέουν από την τεχνολογία της πληροφορικής.

Οι δραστηριότητες των δικλίδων είναι οι πολιτικές και οι διαδικασίες που βοηθούν στην εξασφάλιση ότι οι οδηγίες της διοίκησης εφαρμόζονται. Έχουν διάφορους στόχους και εφαρμόζονται σε διάφορα οργανωτικά και λειτουργικά επίπεδα. Παραδείγματα δικλίδων σχετίζονται με την εξουσιοδότηση, τις επισκοπήσεις επίδοσης, την επεξεργασία πληροφοριών, τις φυσικές δικλίδες, τον διαχωρισμό των καθηκόντων. Οι γενικές δικλίδες της τεχνολογίας της πληροφορίας τηρούν την ακεραιότητα των πληροφοριών και την ασφάλεια των δεδομένων και περιλαμβάνουν δικλίδες για το κέντρο δεδομένων και τις λειτουργίες του δικτύου, την απόκτηση, αλλαγή και συντήρηση λογισμικού συστήματος, την αλλαγή προγράμματος, την ασφάλεια πρόσβασης, την απόκτηση, ανάπτυξη και συντήρηση συστήματος εφαρμογής.

Παρακολούθηση δικλίδων (IFAC, 2009)

Η παρακολούθηση δικλίδων περιλαμβάνει την εξέταση της λειτουργίας τους μέσω επισκόπησης της διοίκησης (έγκαιρη κατάρτιση συμφωνιών των τραπεζικών λογαριασμών), μέσω αξιολόγησης από εσωτερικούς ελεγκτές και μέσω εποπτείας από το νομικό τμήμα. Πρόκειται για συνεχείς αξιολογήσεις, εκτιμήσεις ή και συνδυασμό αυτών ώστε να βεβαιωθεί η τήρηση των συστατικών των δικλίδων (Φωστηρόπουλος, 2014). Οι αξιολογήσεις ενσωματώνονται στις επιχειρηματικές διαδικασίες, ενώ οι μεμονωμένες έχουν διαφορετικό σκοπό και εξαρτώνται από την εκτίμηση των

κινδύνων, την αποτελεσματικότητα των αξιολογήσεων και τους προβληματισμούς της διαχείρισης.

Ο ελεγκτής πρέπει να αποκτά κατανόηση των κυριότερων δραστηριοτήτων που η οντότητα χρησιμοποιεί προκειμένου να παρακολουθεί τις εσωτερικές δικλίδες επί της χρηματοοικονομικής αναφοράς. Σε αυτές περιλαμβάνονται και οι σχετικές με τον έλεγχο. Ακόμη να κατανοεί πώς η οντότητα ξεκινά διορθωτικές ενέργειες για ελλείψεις των δικλίδων της.

Η παρακολούθηση των δικλίδων είναι μια σειρά από ενέργειες για την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της επίδοσης των εσωτερικών δικλίδων στη διάρκεια του χρόνου. Περιλαμβάνει την έγκαιρη εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των δικλίδων και την ανάληψη των απαραίτητων διορθωτικών ενεργειών. Οι δραστηριότητες παρακολούθησης της διοίκησης μπορεί να περιλαμβάνουν την χρήση πληροφοριών από επικοινωνίες με εξωτερικούς φορείς (π.χ. παράπονα πελατών, παρατηρήσεις ρυθμιστών που υποδηλώνουν προβλήματα ή δίνουν έμφαση σε τομείς που χρήζουν βελτίωσης).

Σε περίπτωση που η οντότητα διαθέτει λειτουργία εσωτερικού ελέγχου, ο ελεγκτής πρέπει να αποκτά κατανόηση της φύσης των ευθυνών της λειτουργίας εσωτερικού ελέγχου και τον τρόπο ενσωμάτωσής της στην οργανωτική δομή της οντότητας και των δραστηριοτήτων που εκτελούνται ή πρόκειται να εκτελεστούν από τη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου. Οφείλει να κατανοεί τις πηγές πληροφοριών που χρησιμοποιούνται στις δραστηριότητες παρακολούθησης της οντότητας, καθώς και της βάσης επί της οποίας η διοίκηση πιστεύει ότι αυτές είναι αξιόπιστες.

Πολλές πληροφορίες που χρησιμοποιούνται για την παρακολούθηση μπορεί να παράγονται από το πληροφοριακό σύστημα της οντότητας. Απαιτείται για αυτό κατανόηση των πηγών πληροφοριών και της βάσης επί της οποίας η διοίκηση πιστεύει ότι οι πληροφορίες αυτές είναι αξιόπιστες.

Οι αντιδράσεις της διοίκησης στους κινδύνους μπορεί να είναι δραστηριότητες δικλίδων όπως η επισκόπηση των παραδοχών από την ανώτερη διοίκηση ή ειδήμονες, τεκμηριωμένες διαδικασίες για εκτιμήσεις ή έγκριση από τους υπεύθυνους για τη διακυβέρνηση.

Η παραπάνω ανάλυση έγινε σύμφωνα με τα όσα ορίζει η Διεθνής Ομοσπονδία Λογιστών (IFAC). Σύμφωνα με την COSO (2013), οι αρχές οι οποίες εφαρμόζονται στις λειτουργικές δραστηριότητες της επιχείρησης και εμπεριέχονται στις συνιστώσες του εσωτερικού ελέγχου είναι με βάση τα συστατικά στοιχεία των εσωτερικών δικλίδων οι εξής (COSO, 2013 – Internal control – integrated framework):

Περιβάλλον ελέγχου

1. Η οργάνωση υποδηλώνει τη δέσμευση για την ακεραιότητα και τις ηθικές αξίες.
2. Το διοικητικό συμβούλιο έχει ανεξαρτησία από τη διοίκηση και ασκεί την εποπτεία της εξέλιξης και των επιδόσεων του εσωτερικού ελέγχου.
3. Η διαχείριση καθορίζει τις δομές, τις γραμμές αναφοράς και τις αρμόδιες αρχές και ευθύνες για την επιδίωξη των στόχων της.
4. Η επιχείρηση καταδεικνύει τη δέσμευση για την προσέλκυση, την ανάπτυξη και τη διατήρηση ικανών ατόμων σε ευθυγράμμιση με τους στόχους της.
5. Η οργάνωση διατηρεί τα άτομα υπόλογα για τις ευθύνες που έχουν σχετικά με τον εσωτερικό έλεγχο.

Εκτίμηση κινδύνου

1. Η επιχείρηση καθορίζει τους στόχους με επαρκή σαφήνεια ούτως ώστε να είναι εφικτός ο εντοπισμός και η εκτίμηση των κινδύνων που σχετίζονται με τους στόχους.
2. Η επιχείρηση εντοπίζει κινδύνους για την επίτευξη των στόχων της σε όλη την οντότητα και αναλύει τους κινδύνους ως βάση για τον καθορισμό της διαχείρισής τους.
3. Η επιχείρηση λαμβάνει υπόψη της την πιθανότητα απάτης κατά τη διάρκεια αξιολόγησης των κινδύνων.
4. Η επιχείρηση προσδιορίζει και αξιολογεί τις αλλαγές που θα μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά το σύστημα εσωτερικού ελέγχου.

Δραστηριότητες ελέγχου

1. Η επιχείρηση επιλέγει και αναπτύσσει δραστηριότητες ελέγχου που συμβάλλουν στη μείωση των κινδύνων σε αποδεκτά επίπεδα.
2. Η επιχείρηση επιλέγει και αναπτύσσει γενικά δραστηριότητες ελέγχου αξιοποιώντας την τεχνολογία για να υποστηρίξει την επίτευξη των στόχων.
3. Η επιχείρηση αναπτύσσει δραστηριότητες ελέγχου μέσω πολιτικών που διαμορφώνουν τις προσδοκίες της και διαδικασίες που θέτουν τις πολιτικές αυτές σε εφαρμογή.

Πληροφορίες και επικοινωνία

1. Η επιχείρηση αποκτά ή παράγει και χρησιμοποιεί σημαντικές και ποιοτικές πληροφορίες για την υποστήριξη της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου.
2. Η επιχείρηση διακινεί εσωτερικά πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων των στόχων και των αρμοδιοτήτων για τον εσωτερικό έλεγχο, που είναι απαραίτητες για την υποστήριξη της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου.
3. Η επιχείρηση επικοινωνεί με εξωτερικούς φορείς σχετικά με θέματα που αφορούν την λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου.

Δραστηριότητες παρακολούθησης

1. Η επιχείρηση επιλέγει, αναπτύσσει και εκτελεί συνεχιζόμενες ή και χωριστές εκτιμήσεις για να διαπιστώσει αν υπάρχουν και λειτουργούν τα στοιχεία του εσωτερικού ελέγχου.
2. Η επιχείρηση αξιολογεί και ενημερώνει εγκαίρως για τις ελλείψεις του εσωτερικού ελέγχου, τους υπεύθυνους για την σχετική ανάληψη δράσης, συμπεριλαμβανομένων των ανώτερων διοικητικών στελεχών και του διοικητικού συμβουλίου ανάλογα την περίπτωση.

3.3.2. Ελεγκτικές διαδικασίες αξιολόγησης δικλίδων

Τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου απαρτίζονται από (Παπαστάθης, 2003):

- Εγκεκριμένο οργανόγραμμα σε πλήρη ανάπτυξη κατά μήκος όλης της ιεραρχίας και διάκριση λειτουργιών σε κύριες και δευτερεύουσες.
- Οργανωτικό πλαίσιο περιγραφής καθηκόντων και διαδικασιών.
- Αποτύπωση στρατηγικών σχεδιασμών και στόχων, πολιτική υλοποίησής τους και τρόπου δράσης.
- Μακροχρόνιος και βραχυχρόνιος προγραμματισμός δράσης ανά δραστηριότητα
- Πλήρες και ενήμερο καταστατικό με σαφή αποτύπωση του αντικειμένου εκμετάλλευσης, εργασίας και κύριων σκοπών.
- Πολιτική αγορών – προμηθειών σε όλες τις κατηγορίες και επίπεδα.
- Πολιτική πωλήσεων και τιμολόγηση .
- Διαδικασίες εισπράξεων και διαχείρισής τους – διαχείριση ιδίων και ξένων κεφαλαίων.

- Διαχείριση χαρτοφυλακίου μετοχών και ομολόγων.
- Συστήματα πληροφόρησης αξιόπιστα.
- Κανονισμός ολοκληρωμένου κύκλου παραγωγικής διαδικασίας προϊόντων, υπηρεσιών και διαδικασιών διαχείρισης των αποθεμάτων.
- Σύστημα εξουσιοδότησης για εκχώρηση συγκεκριμένων εξουσιοδοτήσεων σε στελέχη για την εσωτερική λειτουργία και χειρισμός θεμάτων εκπροσώπησης της εταιρίας έναντι τρίτων.
- Διαδικασίες καθορισμού εξουσιοδοτήσεων ορίων έγκρισης δαπανών.
- Γενικοί κανόνες λειτουργίας φορέα, αποκεντρωτικού συστήματος με ανάθεση αρμοδιοτήτων σε όλα τα επίπεδα ιεραρχικής πυραμίδας που να εξασφαλίζουν την εύρυθμη λειτουργία.
- Αξιόπιστο μηχανογραφημένο σύστημα.
- Στρατηγική και πολιτική επενδύσεων.
- Πολιτική λήψης δανείων.
- Διαδικασίες φορολογικής ενημέρωσης, φορολογικών υποχρεώσεων, απόδοσης φόρων και δικαιώματος φοροαπαλλαγών.
- Πολιτική πρόσληψης προσωπικού, μισθοδοσίας, εκπαίδευσης κλπ.
- Διαχείριση μηχανολογικού εξοπλισμού.
- Ασφάλεια προσωπικού και περιουσιακών στοιχείων.
- Συστήματα ISO.
- Σύστημα περιβαλλοντικής προστασίας.
- Εσωτερικός έλεγχος .
- Άλλες δραστηριότητες.

Εφόσον υπάρχει ένα αποτελεσματικό σύστημα εσωτερικού ελέγχου τότε ο κίνδυνος μη επίτευξης ενός στόχου της οντότητας μειώνεται σε ένα επαρκές επίπεδο. Κάθε συστατικό στοιχείο και οι αντίστοιχες αρχές που το διέπουν πρέπει να λειτουργούν σωστά και αρμονικά. Επίσης, και τα πέντε συστατικά πρέπει να λειτουργούν αρμονικά μεταξύ τους ώστε συλλογικά να μειώνουν όλα μαζί τον κίνδυνο μη επίτευξης στόχων. Για αυτό καλό είναι οι συνιστώσες αυτές να ελέγχονται από κοινού και όχι χωριστά αφού λειτουργούν όλες μαζί ως ένα ολοκληρωμένο σύστημα.

Φυσικά όσο αποτελεσματικό και αν είναι ένα σύστημα εσωτερικού ελέγχου δεν μπορεί να αποκλείσει κάθε κίνδυνο αποτυχίας. Αρχικά, πρέπει οι στόχοι να είναι κατάλληλοι και να ανταποκρίνονται στις δυνατότητες του ελέγχου. Ακόμη, η

ανθρώπινη κρίση μερικές φορές είναι εσφαλμένη και αυτό πρέπει να ληφθεί υπόψη. Τα απλά λάθη είναι επίσης αναμενόμενα. Σημαντικό είναι η διοίκηση να μην παρακάμπτει τον εσωτερικό έλεγχο και να μην εμπλέκεται με τρίτα άτομα σε συμπαιγνία. Τέλος, τα εξωτερικά γεγονότα δεν μπορούν να προβλεφθούν.

Ο ελεγκτής πρέπει να εντοπίζει και να εκτιμά κινδύνους ουσιώδους σφάλματος στις οικονομικές καταστάσεις και στους ισχυρισμούς για κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις.

Για να ξεχωρίσει τους σημαντικούς κινδύνους πρέπει να εξετάσει εάν πρόκειται για κίνδυνο απάτης, αν σχετίζεται με πρόσφατες οικονομικές, λογιστικές ή άλλες εξελίξεις, πόσο πολύπλοκες είναι οι σχετικές συναλλαγές, αν περιλαμβάνει συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη, το βαθμό υποκειμενικότητας, αν ο κίνδυνος αφορά ασυνήθιστες συναλλαγές. Σε κάθε από αυτές τις περιπτώσεις που διαπιστωθεί σημαντικός κίνδυνος, ο ελεγκτής πρέπει να κατανοήσει τις δικλίδες της οντότητας.

Υπάρχουν και κίνδυνοι για τους οποίους οι ουσιαστικές διαδικασίες από μόνες τους δεν καλύπτουν την εμφάνισή τους. Αυτοί οι κίνδυνοι μπορεί να σχετίζονται με την ανακριβή ή ελλιπή καταγραφή των συνήθων και σημαντικών κατηγοριών συναλλαγών ή υπολοίπων λογαριασμών, τα χαρακτηριστικά των οποίων συχνά επιτρέπουν τη σε μεγάλο βαθμό αυτοματοποιημένη επεξεργασία με λίγη ή καθόλου χειρονακτική παρέμβαση. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι δικλίδες είναι σχετικές με τον έλεγχο και ο ελεγκτής πρέπει να αποκτήσει κατανόηση αυτών.

Το ΔΕΠ 240 αναλύει τις ενέργειες οι οποίες απαιτούνται από έναν ελεγκτή ώστε να εξακριβωθεί η τυχόν ύπαρξη απάτης στις οικονομικές καταστάσεις. Αρχικά, πρέπει να επιβεβαιωθεί ότι υπάρχει λάθος ή πλάνη. Το κριτήριο διαχωρισμού είναι η φύση της συμπεριφοράς που ακολουθείται. Η μη ηθελημένη συμπεριφορά αποτελεί λάθος που οδηγεί σε ανακρίβειες στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Τέτοια λάθη μπορεί να είναι λάθη λογιστικής ερμηνείας, απόδοσης, παράλειψης, αρχών, αριθμητικά ή εκτελεστικά (Τσακλάγκανος, 1997). Από τα τεκμήρια τα οποία συγκεντρώνει ο ελεγκτής κρίνει αν υπάρχει ένδειξη απάτης. Συνήθως η απάτη δεν αποτελεί μεμονωμένο φαινόμενο και επομένως πολλά μη ουσιώδη σφάλματα ενδέχεται να αποτελούν ενδείξεις κινδύνου ουσιώδους σφάλματος.

Το ΔΠΕ 315 ασχολείται με τον εντοπισμό και την εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους σφάλματος μέσω της κατανόησης της οντότητας και του περιβάλλοντός της (IFAC, 2009). Σύμφωνα με αυτό, ο ελεγκτής οφείλει να εντοπίζει και να εκτιμά τους κινδύνους ουσιαστικών σφαλμάτων και λαθών εξαιτίας απάτης στις οικονομικές

καταστάσεις. Ακόμη, οφείλει να εντοπίζει και να εκτιμά τους κινδύνους στις κατηγορίες συναλλαγών, στα υπόλοιπα λογαριασμών και στις γνωστοποιήσεις. Στη συνέχεια, πρέπει να προχωρά σε εκτίμηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της απάτης. Ο ελεγκτής πρέπει να μεταχειρίζεται τους κινδύνους ως ουσιώδεις και να αποκτά γνώση των σχετικών δικλίδων ασφαλείας της οντότητας δηλαδή της επιχείρησης.

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι εκτιμώμενοι κίνδυνοι ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης ο ελεγκτής καθορίζει συγκεκριμένες αντιδράσεις σε ενέργειες. Αρχικά, ορίζει προσωπικό εξειδικευμένο και επαρκές για την κάλυψη των αναγκών της επιχείρησης. Έπειτα, αξιολογεί τις υποκειμενικές μετρήσεις και περίπλοκες συναλλαγές για να κρίνει αν αποτελούν πράγματι ενδείξεις χειραγώγησης κερδών από την πλευρά της επιχείρησης. Ακόμη, ενσωματώνει ένα στοιχείο απρόβλεπτο όσον αφορά τη φύση, τον χρόνο και την έκταση του ελέγχου.

Ο ελεγκτής είναι απαραίτητο να λαμβάνει έγγραφες διαβεβαιώσεις από τη διοίκηση ότι η τελευταία αναγνωρίζει την ευθύνη της για το σχεδιασμό και την εφαρμογή δικλίδων ασφαλείας της επιχείρησης ώστε να εντοπίζονται και να προλαμβάνονται οι απάτες. Ακόμη, απαιτείται να γνωστοποιεί στον ελεγκτή την εκτίμησή της για τον κίνδυνο ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης, αν υπάρχει κάποια υποψία απάτης και ποιοι εμπλέκονται σε αυτήν και τυχόν καταγγελίες για απάτη που εκφράστηκαν από εργαζόμενους, πρώην εργαζόμενους, αναλυτές και άλλους.

Η κατανόηση σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις αφορά το πλαίσιο εντός του οποίου ο ελεγκτής σχεδιάζει τον έλεγχο και ασκεί επαγγελματική κρίση σε όλη τη διάρκεια του ελέγχου. Για παράδειγμα, όταν καθορίζεται το ουσιώδες μέγεθος με βάση το ΔΠΕ 320 ή αξιολογείται η επάρκεια και η καταλληλότητα των ελεγκτικών τεκμηρίων που αποκτήθηκαν όπως η καταλληλότητα των παραδοχών και των προφορικών και γραπτών διαβεβαιώσεων της διοίκησης.

Αναλυτικές διαδικασίες οι οποίες εκτελούνται ως διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου μπορεί να εντοπίσουν σε πτυχές της οντότητας για τις οποίες ο ελεγκτής δεν ήταν ενήμερος και μπορεί να βοηθήσουν στην εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους σφάλματος ώστε στη συνέχεια να αποτελέσουν βάση για το σχεδιασμό και την υλοποίηση αντιδράσεων στους εκτιμώμενους κινδύνους.

Η παρατήρηση και επιθεώρηση μπορεί να υποστηρίξουν διερευνητικές ερωτήσεις στη διοίκηση και σε άλλους και μπορεί επίσης να παρέχουν πληροφορίες για την οντότητα και το περιβάλλον της. Παράδειγμα αποτελεί η παρατήρηση των

λειτουργιών της οντότητας, των εγγράφων και εγχειριδίων εσωτερικών δικλίδων, των αναφορών προς τη διοίκηση.

3.3.3. Δικλίδες κατά της απάτης

Μέσα στις δραστηριότητες των εσωτερικών ελεγκτών είναι και η πρόληψη της απάτης (Flesher, 1996). Το σύστημα εσωτερικού ελέγχου διαθέτει κατάλληλους ελεγκτικούς μηχανισμούς και εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας ώστε να αντιμετωπίζονται έγκαιρα τυχόν κίνδυνοι που εμφανιστούν. Οι δικλίδες λειτουργούν με τους εξής τρόπους (Νεγκάκης & Ταχυνάκης, 2013):

- Οργανωτικά: σχετίζονται με τη βασική οργάνωση των δραστηριοτήτων και έχουν σχέση με τους κανονισμούς και στόχους της επιχείρησης.
- Προληπτικά: σχετίζονται με την ανάδειξη λαθών σε διαδικασίες.
- Κατασταλτικά: σχετίζονται με την παρέμβαση για περιπτώσεις αποκλίσεων από την φυσιολογική λειτουργία της επιχείρησης..

Σύμφωνα με τους Tiscini & Donato (2005), τα κύρια στοιχεία πρόληψης της απάτης είναι:

- A. Η ορθή λειτουργία της διακυβέρνησης.
- B. Ο κώδικας επιχειρηματικής συμπεριφοράς.
- C. Η επαρκής και αποτελεσματική δομή και λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου.
- D. Ο αποτελεσματικός εξωτερικός έλεγχος.

Η πλήρης πρόληψη της απάτης δεν είναι εφικτή εξολοκλήρου οποιαδήποτε μέτρα και αν ληφθούν από τις επιχειρήσεις. Η ομάδα που είναι υπεύθυνη για την πρόληψη της απάτης μπορεί να συντάσσει προγράμματα πρόληψης τα οποία θα αφορούν το σύνολο των υπαλλήλων και ασφαλώς και των διοικητικών στελεχών. Αυτή η ομάδα θα προχωρά σε υποβολή περιοδικών εκθέσεων προς το διοικητικό συμβούλιο και την επιτροπή ελέγχου που θα αφορούν την αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα αυτού του προγράμματος. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), η πιθανότητα

εντοπισμού περιστατικών απάτης σε μια οντότητα είναι μεγαλύτερη όταν οι διαχειριστικές επαληθεύσεις είναι πιο αναλυτικές.

Οι βασικές αρχές για την προληπτική δημιουργία περιβάλλοντος που θα διαχειρίζεται αποτελεσματικά τον κίνδυνο απάτης είναι οι εξής (AICPA, 2007):

- A. Πρέπει να υπάρχει ένα πρόγραμμα διαχείρισης των κινδύνων απάτης ως μέρος της διαδικασίας διακυβέρνησης της οντότητας, το οποίο θα περιλαμβάνει γραπτώς την πολιτική με βάση την οποία θα μεταδίδονται οι προσδοκίες του διοικητικού συμβουλίου και της διοίκησης που αφορούν την διαχείριση του κινδύνου απάτης. Ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα επιχειρηματικής δεοντολογίας και ηθικής μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για την πρόληψη, ανίχνευση και αποτροπή δόλιων πράξεων ή ακόμη και εγκληματικών ενεργειών. Αρχικά, το ίδιο το διοικητικό συμβούλιο πρέπει να διασφαλίσει ότι διοικείται σωστά. Αυτό αφορά τόσο τα μέλη της διοίκησης όσο και τα ανεξάρτητα μέλη του διοικητικού συμβουλίου που ασκούν έλεγχο των πληροφοριών, της ημερήσιας διάταξης και έχουν πρόσβαση στη διοίκηση. Το διοικητικό συμβούλιο πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσει τους κινδύνους εξαπάτησης, να ενσωματώσει αυτούς τους κινδύνους στο στρατηγικό σχεδιασμό της οντότητας, να ασκεί εποπτικό ρόλο στη διοίκηση, να λαμβάνει υπόψη και να ενθαρρύνει τον εσωτερικό έλεγχο, να θέτει κριτήρια ικανοτήτων και προσόντων σε υψηλές διοικητικές θέσεις, να συμβουλευέται όταν χρειάζεται και εξωτερικούς συμβούλους και να παρέχει στους εξωτερικούς ελεγκτές το απαραίτητο αποδεικτικό υλικό που αφορά σε υποψία απάτης. Ομοίως καθήκοντα έχει και η επιτροπή ελέγχου, η διοίκηση, το προσωπικό, ο εσωτερικός έλεγχος. Όσον αφορά το γραπτό πρόγραμμα, αυτό μπορεί να περιλαμβάνει ένα ενιαίο πλήρες έγγραφο που καλύπτει όλες τις πτυχές διαχείρισης των κινδύνων απάτης, μπορεί να είναι μια συνοπτική στρατηγική με έμφαση στα χαρακτηριστικά του ελέγχου απάτης αλλά αφήνονται μεγαλύτερη ελευθερία στην εφαρμογή ή ένα πλαίσιο ελέγχου με αναφορά σε διαδικασίες, πολιτικές, σχεδιασμό, πρόγραμμα και αναφορές το οποίο αναπτύσσει ένα τμήμα της οντότητας. Η δέσμευση της διοίκησης και του διοικητικού συμβουλίου απέναντι στους κινδύνους εξαπάτησης πρέπει να κοινοποιηθεί σε όλο το προσωπικό. Αυτό μπορεί να γίνει είτε μέσω μιας γραπτής επιστολής προς όλους είτε να ενσωματωθεί στον κώδικα δεοντολογίας. Ακόμη, πρέπει όλοι οι υπάλληλοι να κληθούν να αναφέρουν πιθανά περιστατικά σύγκρουσης

συμφερόντων. Πρέπει ακόμη να προστατευτεί η διαδικασία αποκάλυψης πιθανής απάτης. Η διαδικασία της καταγγελίας πρέπει να είναι ξεκάθαρη, να προστατεύει το άτομο που την αποκαλύπτει και να παροτρύνει προς την ολοκλήρωσή της. Σε περίπτωση που υπάρξει όντως κάτι ύποπτο, πρέπει άμεσα να ξεκινήσει διαδικασία διερεύνησης.

- B. Η έκθεση σε κινδύνους απάτης πρέπει να αξιολογείται περιοδικά από την οντότητα ώστε να εντοπιστούν πιθανά επαναλαμβανόμενα συστήματα και γεγονότα τα οποία η οντότητα πρέπει να μετριάσει. Η απάτη εξ ορισμού συνεπάγεται σκόπιμη παράβαση σχεδιασμένη για να αποφύγει την ανίχνευση. Για αυτό είναι σημαντικό να τίθενται ερωτήματα όπως με ποιον τρόπο ο πιθανός δράστης θα εκμεταλλευτεί τις αδυναμίες των συστημάτων ελέγχου ή με ποιον τρόπο θα μπορούσε να υπερπηδήσει τους ελέγχους ή πώς θα μπορούσε να διαπράξει απάτη. Επομένως, η αξιολόγηση κινδύνου απάτης πρέπει να αναγνωρίζει τον εγγενή κίνδυνο απάτης (κίνητρα, καταπίεση, ευκαιρίες), να καταγράφει την πιθανότητα εκδήλωσης και τη σημασία αυτού του κινδύνου (με βάση ιστορικά στοιχεία, συνεντεύξεις κλπ) και να ανταποκρίνεται σε αυτούς τους κινδύνους (ανάλυση κόστους – ωφέλειας). Η ομάδα ελέγχου πρέπει να διακρίνεται από συγκεκριμένες γνώσεις και ικανότητες πάνω στην ελεγκτική.
- C. Πρέπει να καθιερωθούν τεχνικές πρόληψης για την αποφυγή περιστατικών κινδύνου απάτης μεγάλης σημασίας όταν αυτό φυσικά είναι εφικτό για να μετριαστούν οι συνέπειες για την οντότητα. Η πρόληψη είναι το πιο ενεργό μέτρο καταπολέμησης της απάτης. Το τμήμα ανθρωπίνου δυναμικού μπορεί να παίζει σπουδαίο ρόλο στην πρόληψη των κινδύνων απάτης. Αρχικά μπορεί να διεξάγει ελέγχους για το ιστορικό των υπαλλήλων, να προχωρά σε ενημερωτικές εκπαιδεύσεις πάνω στο θέμα, να αξιολογεί την επίδοση και το πρόγραμμα μπόνους και αποζημιώσεων, να διεξάγει συνεντεύξεις με άτομα που έχουν φύγει από την εταιρία (είτε με δική τους πρωτοβουλία είτε λόγω συνταξιοδότησης). Ακόμη, η ανάθεση συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων και εξουσιών μπορεί να περιορίσει τους κινδύνους. Οι αυστηρά καθορισμένες διαδικασίες συναλλαγών παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο.
- D. Πρέπει να καθιερωθούν τεχνικές ανίχνευσης ώστε να εντοπίζονται περιστατικά απάτης όταν τα προληπτικά μέτρα αποτυγχάνουν ή όταν οι κίνδυνοι δεν μπορούν να προβλεφθούν. Αν το εκτιμώμενο κόστος σχεδίασης, εφαρμογής και εποπτείας του ελέγχου πιθανής απάτης υπερβαίνει το εκτιμώμενο κόστος εκπλήρωσης του κινδύνου τότε δεν συμφέρει στην επιχείρηση να προβεί σε

τεχνικές ανίχνευσης. Μια γραμμή καταγγελιών αποδείχτηκε στην Αμερική αποτελεσματική διαδικασία εντοπισμού και ανίχνευσης περιστατικών απάτης (KPMG, 2013; ACFE, 2007). Η ανωνυμία είναι δεδομένη και η εχεμύθεια αναμφισβήτητη. Ένας άλλος τρόπος είναι οι έλεγχοι διαδικασιών που είναι ειδικά σχεδιασμένοι για την ανίχνευση δόλιας συμπεριφοράς και δράσης καθώς και λαθών. Τέτοιοι έλεγχοι περιλαμβάνουν ανεξάρτητες αξιολογήσεις, φυσικές επιθεωρήσεις, μετρήσεις και αναλύσεις. Ακόμη, μπορεί η οντότητα να είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει ανάλυση δεδομένων, συνεχή έλεγχο και άλλα τεχνολογικά εργαλεία ανίχνευσης δόλιας δράσης. Ταυτόχρονα χρειάζεται η οντότητα να εποπτεύει τις διαδικασίες ελέγχου και να βελτιώνει τα κακώς κείμενα. Υπάρχουν μετρήσιμα κριτήρια με τα οποία μπορεί να επιτευχθεί αυτό. Για παράδειγμα, ο αριθμός γνωστών υποθέσεων εξαπάτησης της οντότητας, ο αριθμός καταγγελιών, ανοιχτών ερευνών, των υπαλλήλων που δεν εκπαιδεύτηκαν στην δεοντολογία και ηθική, των ελέγχων που έχουν διεξαχθεί, των πηγών που χρησιμοποιεί η οντότητα και άλλα.

- Ε. Πρέπει να δημιουργηθεί μια διαδικασία υποβολής εκθέσεων ώστε να ζητηθεί συμβολή σχετικά με πιθανές απάτες και πρέπει να υπάρξει συντονισμένη προσέγγιση σχετικά με την έρευνα και τις διορθωτικές ενέργειες ώστε να εξασφαλιστεί η έγκαιρη και κατάλληλη αντιμετώπιση της ενδεχόμενης απάτης. Η διαδικασία της έρευνας πρέπει να περιέχει την κατηγοριοποίηση των υποθέσεων, την επιβεβαίωση εγκυρότητας των ισχυρισμών, την κλιμάκωση των περιπτώσεων, την διενέργεια έρευνας, την κατηγοριοποίηση των πληροφοριών που θα συγκεντρώσει από την έρευνα και τη διαχείρισή τους. Οι παράγοντες που πρέπει να εξεταστούν κατά την ανάπτυξη του σχεδίου έρευνας περιλαμβάνουν τον παράγοντα του χρόνου, την γνωστοποίηση, την εμπιστευτικότητα, νομικά ζητήματα, τη συμμόρφωση, την αντικειμενικότητα, τους στόχους.

Παράγοντες σχετικά με το αν μια δικλίδα σχετίζεται με τον έλεγχο και αφορούν την κρίση του ελεγκτή είναι (IFAC, 2009):

- Το ουσιώδες μέγεθος.
- Η σημασία των σχετικών κινδύνων.
- Το μέγεθος της οντότητας.

- Η φύση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της οντότητας, περιλαμβανομένης της οργάνωσής της και των χαρακτηριστικών ιδιοκτησίας.
- Η ποικιλία και η πολυπλοκότητα των λειτουργιών της οντότητας.
- Οι εφαρμοστέες νομικές και ρυθμιστικές απαιτήσεις.
- Οι περιστάσεις και το εφαρμοστέο συστατικό των εσωτερικών δικλίδων.
- Η φύση και η πολυπλοκότητα των συστημάτων που είναι μέρος των εσωτερικών δικλίδων της οντότητας, περιλαμβανομένης της χρήσης οργανισμών παροχής υπηρεσιών.
- Το αν και πώς μια συγκεκριμένη δικλίδα είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό με άλλες, προλαμβάνει ή εντοπίζει και διορθώνει ουσιώδεις σφάλμα.

Συνθήκες και γεγονότα που ίσως υποδηλώνουν κινδύνους ουσιώδους σφάλματος είναι τα εξής (IFAC, 2009):

- Λειτουργίες σε ασταθείς περιοχές (π.χ. με υποτιμημένο νόμισμα ή υψηλό πληθωρισμό).
- Λειτουργίες με έκθεση σε ευμετάβλητες αγορές.
- Λειτουργίες με υψηλό βαθμό πολύπλοκης ρύθμισης.
- Θέματα συνέχισης δραστηριότητας και ρευστότητας.
- Περιορισμοί στη διαθεσιμότητα κεφαλαίων και πίστωσης.
- Αλλαγές στον κλάδο δραστηριοποίησης της οντότητας.
- Αλλαγές στην αλυσίδα εφοδιασμού.
- Ανάπτυξη ή προσφορά νέων προϊόντων ή υπηρεσιών ή μεταφορά σε νέες γραμμές επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.
- Επέκταση σε νέες τοποθεσίες.
- Αλλαγές στην οντότητα (π.χ. μεγάλες αποκτήσεις).
- Οντότητες ή τομείς προς πώληση.
- Χρήση χρηματοδότησης εκτός ισολογισμού οντοτήτων ειδικού σκοπού.
- Σημαντικές συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη.
- Έλλειψη προσωπικού με κατάλληλες δεξιότητες λογιστικής και χρηματοοικονομικής αναφοράς.
- Αλλαγές στο βασικό προσωπικό (και αποχωρήσεις στελεχών).
- Ελλείψεις σε δικλίδες που δεν αντιμετωπίζονται από τη διοίκηση.

- Ασυνέπειες μεταξύ στρατηγικής στην τεχνολογία της πληροφορίας και των επιχειρηματικών στρατηγικών.
- Αλλαγές στο περιβάλλον της πληροφορίας.
- Εγκατάσταση νέων συστημάτων τεχνολογίας της πληροφορίας.
- Διερευνητικές ερωτήσεις από ρυθμιστικές αρχές ή κρατικούς φορείς επί λειτουργιών ή χρηματοοικονομικών αποτελεσμάτων.
- Σφάλματα στο παρελθόν, ιστορικό λαθών, σημαντικές προσαρμογές.
- Σημαντικό ύψος μη συνηθισμένων συναλλαγών.
- Αναχρηματοδότηση χρέους, περιουσιακά στοιχεία προς πώληση , ταξινόμηση διαπραγματεύσιμων τίτλων.
- Εφαρμογή νέων λογιστικών διακηρύξεων.
- Λογιστικές επιμετρήσεις .
- Γεγονότα ή συναλλαγές που συνεπάγονται σημαντική αβεβαιότητα επιμέτρησης.
- Δικαστικές διενέξεις σε εκκρεμότητα και εγγυήσεις πωλήσεων, περιβαλλοντική αποκατάσταση.
- Άμεσες χρεώσεις για κόστος αγαθών που πωλείται ή αγοράζεται στο όνομα της οντότητας αλλά μεταφέρεται σε μια ή περισσότερες εταιρικές διευθύνσεις.
- Έγγραφα αποστολής που δηλώνουν μη καταχωρημένους πελάτες.
- Ανεξήγητες αναπροσαρμογές στην αξία των αποθεμάτων.
- Ενοικίαση αποθήκης σε περιοχή μη αναγνωρισμένη ως εγκατάσταση αποθήκευσης.
- Προμήθειες που καταβάλλονται σε έναν ή περισσότερους αντιπροσώπους κατασκευαστών ή πωλήσεων σε άλλες περιοχές που δεν πραγματοποιήθηκαν όμως.

Για να χτίσει ο ελεγκτής το εταιρικό προφίλ μιας οντότητας μπορεί να λάβει πληροφορίες από τα χρηματιστήρια, από έλεγχο σε κατάλληλα κρατικά αξιώματα (πχ. Δήμος), από προμηθευτές και πελάτες (π.χ. μέσω παραστατικών), από χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, από εταιρίες αξιολόγησης επιχειρήσεων εφόσον πρόκειται για ελεγχόμενη από μια εξ αυτών επιχείρηση και από οπουδήποτε αλλού κρίνεται κατάλληλο.

Τα μέλη της ομάδας ελέγχου μπορούν να συγκεντρώσουν πληροφορίες χρήσιμες με τους εξής τρόπους (Νεγκάκης Χ. – Ταχυνάκης Π., 2013):

- Με συνεντεύξεις με τη διοίκηση και άλλα άτομα του προσωπικού προκειμένου να καταγραφούν οι απόψεις τους σχετικά με τους κινδύνους απάτης και πώς αυτοί αντιμετωπίζονται από την ίδια την οντότητα.
- Με κατ' ιδίαν συνομιλίες με τους εσωτερικούς ελεγκτές για να γνωρίζουν αν η διοίκηση ανταποκρίνεται με επιτυχία στις διαδικασίες και αν έχουν υπόψη τους κάποια απάτη ή υποψία αυτής.
- Με την εξέταση ασυνήθιστων ή απρόσμενων σχέσεων και μεταβολών που προκύπτουν.

Η απάτη θεωρείται από τους πιο σημαντικούς κινδύνους στους οποίους μπορεί να εκτεθεί μια οντότητα (Munteanu & Zuca, 2010). Σύμφωνα με την Ένωση Ορκωτών Ελεγκτών σε θέματα απάτης (ACFE), η απάτη χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες (Φωστηρόπουλος, 2014):

- Εσκεμμένη κατάρτιση ψευδών χρηματοοικονομικών καταστάσεων: Παραδείγματα αυτής δίνονται στο ΔΠΕ 240 (χειραγώγηση, εσφαλμένη παρουσίαση, επιτηδευμένη μη ορθή εφαρμογή κλπ). Η διοίκηση μπορεί να παραβιάσει τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας με εικονικές λογιστικές εγγραφές, παράλειψη, απόκρυψη ή και αποφυγή γνωστοποίησης λογιστικών γεγονότων και συναλλαγών. Ακόμη μπορεί να προβεί σε συναλλαγές πολύπλοκες οι οποίες να αλλοιώσουν την οικονομική θέση και την επίδοση της επιχείρησης.
- Οποιοδήποτε είδος παράνομης ιδιοποίησης ενσώματων ή άυλων περιουσιακών στοιχείων: Αυτό μπορεί να σημαίνει κλοπή ποσών δηλαδή κατάχρηση εισπράξεων, πληρωμές για προϊόντα και υπηρεσίες που δε λήφθηκαν, χρησιμοποίηση περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν στην επιχείρηση για ίδια χρήση.
- Διαφθορά: Πρόκειται για δωροδοκίες, νόθευση διαγωνισμών, σύγκρουση συμφερόντων κλπ.

Τρόποι αντιμετώπισης της απάτης (AICPA, 2007):

- Πρέπει να υπάρχει πρόγραμμα διαχείρισης κινδύνων απάτης σαν τμήμα του συστήματος διακυβέρνησης της επιχείρησης μαζί με γραπτές πολιτικές που αντικατοπτρίζουν τις προσδοκίες της διοίκησης όσον αφορά τη διαχείριση κινδύνου απάτης. Το διοικητικό συμβούλιο οφείλει να δώσει τις κατευθυντήριες

γραμμές και να εφαρμόσει πολιτικές τέτοιες που ενθαρρύνουν τη δεοντολογική συμπεριφορά. Ακόμη, οφείλει να παρακολουθεί την αποτελεσματικότητα των πρακτικών που εφαρμόζει. Επιπλέον, θα πρέπει να λάβει υπόψη της τους ρόλους και τις ευθύνες του καθενός, τη δέσμευση, τη συνειδητοποίηση της απάτης, τη διαβεβαιωτική διαδικασία, τη γνωστοποίηση των συγκρούσεων, την εκτίμηση του κινδύνου απάτης, τις διαδικασίες αναφορών και προστασία πληροφοριοδοτών, τη διαδικασία έρευνας, τις διορθωτικές ενέργειες, τη διασφάλιση ποιότητας και τη συνεχή παρακολούθηση.

- Η έκθεση στον κίνδυνο της απάτης θα πρέπει να εκτιμάται τακτικά από την επιχείρηση για να εντοπίζονται γεγονότα που πρέπει να αντιμετωπιστούν και να μετριαστούν. Μια δομημένη αξιολόγηση λαμβάνει υπόψη το μέγεθος, την πολυπλοκότητα και τους στόχους της οντότητας. Η εκτίμηση πρέπει να περιλαμβάνει τον εντοπισμό του κινδύνου, την πιθανότητα του κινδύνου, την εκτίμηση της σημασίας του και την απόκριση στον κίνδυνο. Στο πλαίσιο αυτό συλλέγονται εξωτερικές πληροφορίες από ρυθμιστικούς φορείς, πηγές του κλάδου (COSO), ομάδες με ρυθμιστικά πλαίσια και επαγγελματικές οργανώσεις (π.χ. ΠΑ, ACFE). Ακόμη, οι εσωτερικές πηγές θα αφορούν συνεντεύξεις και ανταλλαγή απόψεων με το προσωπικό, επανεξέταση καταγγελιών και αναλυτικές διαδικασίες. Επίσης, μπορεί να δημιουργηθεί ένας χάρτης με οριοθέτηση των «περιοχών» όπου μπορεί να εμφανιστεί μεγαλύτερος κίνδυνος με βάση τα κίνητρα των εργαζομένων. Σε αυτόν τον χάρτη θα καταγραφούν οι «περιοχές» όπου οι έλεγχοι είναι ανεπαρκείς, όπου υπάρχει έλλειψη διαχωρισμού ή ακόμη και καθορισμού καθηκόντων και δυνατότητα παράκαμψης του ελέγχου από τη διοίκηση. Εκτός από τους κινδύνους με οικονομικές συνέπειες υπάρχουν και οι κίνδυνοι οι οποίοι προκαλούν άλλου είδους συνέπειες όπως στη φήμη, στη λειτουργία της επιχείρησης ακόμη και σε νομικά ζητήματα.
- Πρέπει να καθοριστούν τεχνικές πρόληψης για την αποφυγή πιθανών σημαντικών γεγονότων απάτης όπου είναι εφικτό για να περιοριστούν οι πιθανές επιπτώσεις που αυτά θα έχουν στην επιχείρηση. Με τον όρο πρόληψη νοούνται οι πολιτικές, οι διαδικασίες, η κατάρτιση και η επικοινωνία, ο συνδυασμός των οποίων σταματά την απάτη. Ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση είναι η προώθηση από το διοικητικό συμβούλιο προς τα κάτω σε όλη την επιχείρηση μιας ενημέρωσης για την ύπαρξη και το περιεχόμενο του προγράμματος διαχείρισης κινδύνων απάτης συμπεριλαμβανομένων των τύπων

απάτης που ίσως προκύψουν. Αν ο έλεγχος είναι αποτελεσματικός τότε θα λειτουργήσει και αποτρεπτικά. Οι προληπτικοί έλεγχοι μαζί με τους ελέγχους εντοπισμού λειτουργούν θετικά για ένα πρόγραμμα διαχείρισης κινδύνων απάτης.

- Πρέπει να καθοριστούν οι τεχνικές ανίχνευσης για τον εντοπισμό των φαινομένων απάτης, όταν τα μέτρα πρόληψης αποτύχουν ή διάφοροι κίνδυνοι που δεν είχαν μετριάσει, εμφανίζονται πιο έντονα. Το διοικητικό συμβούλιο πρέπει να εξασφαλίζει ότι η επιχείρηση διαθέτει σύστημα για την άμεση και εμπιστευτική αναθεώρηση και επίλυση των περιπτώσεων μη συμμόρφωσης και ισχυρισμών που αφορούν το ενδεχόμενο απάτης. Το διοικητικό συμβούλιο θα πρέπει να καθορίσει και το δικό του ρόλο στη διαδικασία έρευνας. Όσοι αναλαμβάνουν την έρευνα πρέπει να έχουν την αντίστοιχη εξουσία και δεξιότητες. Απαιτείται εχεμύθεια και συνέπεια. Η ομάδα έρευνας θα πρέπει να αναφέρει τα συμπεράσματά της στα αρμόδια πρόσωπα ή όργανα. Οι όποιες δράσεις αναλαμβάνονται πρέπει να είναι σε συνεννόηση και συμφωνία με τα αρμόδια άτομα και μετά από συμβουλή και του ανθρώπινου δυναμικού.
- Μια διαδικασία αναφορών θα πρέπει να δημιουργηθεί μαζί με μια συντονισμένη προσέγγιση ανίχνευσης και αντιμετώπισης ώστε να διασφαλιστεί ότι πιθανά φαινόμενα απάτης ανιχνεύονται και αντιμετωπίζονται έγκαιρα και έγκυρα.

3.4.Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο καταγράφηκαν αναλυτικά τα βήματα και οι διαδικασίες τις οποίες πρέπει να ακολουθήσει ο εσωτερικός ελεγκτής σε μια επιχείρηση προκειμένου να εφαρμόσει τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας και τα συστατικά τους όπως διαμορφώνονται από την IFAC και σύμφωνα με το ΔΕΠ 240 και ΔΕΠ 315. Ακόμη, καταγράφονται περιπτώσεις γεγονότων και δράσεων που ενδέχεται να υποδηλώνουν απάτη ή κίνδυνο ουσιώδους σφάλματος ώστε ο εσωτερικός ελεγκτής να αναγνωρίσει έγκαιρα τα «συμπτώματα» και να προλάβει να δράσει αποτελεσματικά.

Κεφάλαιο 4 Εφαρμογή των νόμων κατά της διαφθοράς και της εξαπάτησης στις ελληνικές επιχειρήσεις και σύγκριση με ΗΠΑ

4.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Το παρόν κεφάλαιο ασχολείται με την εφαρμογή των νόμων κατά της διαφθοράς και της εξαπάτησης τόσο στο ελληνικό όσο και στο αμερικανικό περιβάλλον. Εξετάζονται περιπτώσεις αποτελεσματικών εσωτερικών ελέγχων και φαινομένων εξαπάτησης και διαφθοράς στην Ελλάδα. Στην συνέχεια αναλύεται λεπτομερώς ο νόμος περί αλλοδαπών πρακτικών διαφθοράς που ισχύει εδώ και χρόνια στις Η.Π.Α. και εξετάζονται και σημαντικές μελέτες περίπτωσης που συναντώνται στη βιβλιογραφία και αφορούν σημαντικά σκάνδαλα εξαπάτησης ώστε να καταστεί σαφές το μέγεθος και η φύση του προβλήματος και να καταδειχθεί η σημασία των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σε όλες τις επιχειρήσεις ανεξαρτήτου χώρας δραστηριοποίησης ή μεγέθους.

4.2. Συμμόρφωση, αποτελεσματικοί εσωτερικοί έλεγχοι και επιχειρησιακή ηθική στις ελληνικές επιχειρήσεις

Τα ΔΠΕ έχουν υιοθετηθεί από τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις σε επίπεδο εσωτερικού ελέγχου, αλλά και όλες τις ελεγκτικές εταιρίες σε επίπεδο εξωτερικού ελέγχου και αυτό ισχύει και για μη εισηγμένες στο χρηματιστήριο εταιρίες. Στην Ελλάδα η εφαρμογή των ΔΕΠ δεν επέφερε πολλές αλλαγές στο σκηνικό, καθώς δεν υπήρχε ανάγκη για μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές εναρμόνισης με τα αντίστοιχα εθνικά. Θεωρείται όμως ότι αυξήθηκε η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών από τις ελεγκτικές εταιρίες και επίσης ότι τα ΔΕΠ προάγουν την οικονομική παγκοσμιοποίηση, αφού διευκολύνουν την κατανόηση και κυρίως την ερμηνεία της οικονομικής πληροφόρησης και για επιχειρήσεις άλλων χωρών.

Η διαφθορά αποτελεί ένα από τα προβλήματα που πλήττουν σοβαρά το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας προκαλώντας στρέβλωση της ανταγωνιστικότητάς της. Ο ποινικός κώδικας ποινικοποιεί κάποιες διαδικασίες και μορφές δωροδοκίας όπως η παθητική ή ενεργητική δωροδοκία, η κατάχρηση της

εξουσίας και η νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (GAN, 2018). Ωστόσο, οι υφιστάμενοι νόμοι εφαρμόζονται αναποτελεσματικά επιδεινώνοντας της διαφθορά τόσο στα ανώτερα όσο και στα κατώτατα κλιμάκια όχι μόνο της κυβέρνησης αλλά και οποιουδήποτε οργανισμού. Τα δώρα, η δωροδοκία και οι πληρωμές διευκόλυνσης αποτελούν διαδεδομένη τακτική σε όλους τους τομείς στην Ελλάδα.

Το δικαστικό σύστημα της χώρας επίσης πλήττεται από φαινόμενα διαφθοράς. Επιχειρήσεις αναφέρουν ότι λαμβάνουν χώρα αντικανονικές πληρωμές και δωροδοκίες για την έκδοση δικαστικών αποφάσεων (GAN, 2018). Αναφέρουν επίσης χαμηλή ικανοποίηση από την αποτελεσματικότητα του νομικού πλαισίου σχετικά με την επίλυση διαφορών. Ακόμη, η εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων αλλά και η διαδικασία εκδίκασης υποθέσεων στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία.

Ο Spathis (2002) μελέτησε το ζήτημα της εξαπάτησης μέσω των χρηματοοικονομικών καταστάσεων στην Ελλάδα. Χρησιμοποίησε για τις μετρήσεις του δείγματός του αριθμοδείκτες ως μεταβλητές και από τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε ότι οι επιχειρήσεις με χαμηλή αποδοτικότητα συγκριτικά με το ενεργητικό τους και με χαμηλά μικτά κέρδη συγκριτικά με το ενεργητικό έχουν κίνητρο για παραποίηση είτε με αύξηση των εσόδων είτε με μείωση των εξόδων. Ακόμη, προέκυψε ότι όσες εταιρίες είχαν προβεί σε παραποίηση από το δείγμα εμφάνιζαν υψηλές μέσες τιμές δανειακής επιβάρυνσης. Από το μοντέλο που ανέπτυξε προέκυψε ότι οι εταιρίες με υψηλά αποθέματα και υποχρεώσεις συγκριτικά με τις πωλήσεις και το ενεργητικό αντίστοιχα έχουν αυξημένες πιθανότητες να παραποιήσουν τις χρηματοοικονομικές τους καταστάσεις.

Στην Ελλάδα δραστηριοποιείται η Γενική Γραμματεία Καταπολέμησης της Διαφθοράς (ΓΕΓΚΑΔ) η οποία σύμφωνα με το Ν. 4446/2016 (ΦΕΚ Α'240) αναλαμβάνει τις απαραίτητες ενέργειες για τη διασφάλιση καταπολέμησης της απάτης και της διαφθοράς και είναι αρμόδια για τα σχετικά ζητήματα. Στο πλαίσιο λειτουργίας της διαμορφώνονται πολιτικές εντοπισμού περιστάσεων που διαμορφώνουν ή ευνοούν την εμφάνιση διαφθοράς ώστε να προληφθούν και να αποτραπούν αρνητικές και ανεπιθύμητες καταστάσεις. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης περιλαμβάνει μέτρα προληπτικού χαρακτήρα και ανίχνευσης φαινομένων διαφθοράς. Το σχέδιο αυτό είναι αναρτημένο στην ιστοσελίδα www.gsac.gov.gr και περιλαμβάνει στρατηγικές επιδιώξεις, στόχους και δράσεις για την πρόληψη και καταπολέμηση φαινομένων διαφθοράς. Οι 11 βασικοί άξονες πάνω στους οποίους στηρίζεται είναι οι εξής:

1. Αρμοδιότητες Αναπληρωτή Υπουργού Δικαιοσύνης, ΓΕΓΚΑΔ: Συντονίζει τις αρχές για την καταπολέμηση της διαφθοράς.
2. Υλοποίηση στρατηγικού σχεδίου ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ: Επιδιώκεται η πολιτική και δημόσια επικύρωση και διασφάλιση της εθνικής στρατηγικής για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Περικλείει υποβολή εκθέσεων, επικαιροποίηση νομοθεσίας και συμμόρφωση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα καταπολέμησης της διαφθοράς.
3. Προσδιορισμός των τομέων υψηλού κινδύνου: Προσδιορίζονται οι ευπαθείς περιοχές εμφάνισης διαφθοράς και καθορίζεται μεθοδολογία αξιολόγησης αυτών. Χρησιμοποιούνται επίσης πληροφοριακά συστήματα αξιολόγησης των κινδύνων. Επίσης, αναλαμβάνονται δράσεις για την ενίσχυση των μονάδων εσωτερικού ελέγχου ενώ η ΓΕΓΚΑΔ παρέχει ένα σύστημα για την ανίχνευση και παρακολούθηση της δήλωσης των περιουσιακών στοιχείων, τις συγκρούσεις συμφερόντων και τα ασυμβίβαστα από αιρετούς αξιωματούχους και μέλη της κυβέρνησης.
4. Εκπαιδευτικές δράσεις: Απαιτείται διαρκής ενημέρωση και πληροφόρηση των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα.
5. Παρακολούθηση φορέων διαφθοράς: Εκπονούνται στρατηγικές συντονισμού του έργου των σωμάτων επιθεώρησης και ελέγχου.
6. Διατήρηση και δαιχείριση δράσεων κατά της διαφθοράς
7. Ενίσχυση νομοθεσίας
8. Κώδικες Δεοντολογίας
9. Λογοδοσία και Συμμόρφωση
10. Συνέργεια Δημοσίου – Ιδιωτικού Τομέα ενάντια στη διαφθορά: Περιλαμβάνει μέτρα που εμπλέκουν τους δύο τομείς.
11. Ενίσχυση της συμμετοχής του κοινού.

Τον Ιούνιο του 2017 η Ελλάδα παρουσίασε τη γραπτή έκθεση παρακολούθησης στην ομάδα εργασίας του ΟΟΣΑ σχετικά με την δωροδοκία (OECD, 2017). Η έκθεση αυτή περιέχει αναφορές για τις προσπάθειες της Ελλάδας να υλοποιήσει τις συστάσεις που έλαβε κατά την αξιολόγηση της Φάσης 3Bis τον Μάρτιο του 2015. Από τις 43 συστάσεις της ομάδας εργασίας προς την χώρα μας, 12 εφαρμόστηκαν πλήρως, 13 εν μέρει, 17 καθόλου και 1 δεν ισχύει πλέον (OECD, 2017). Παρά τις προσπάθειες που έχει καταβάλει τα τελευταία τρία χρόνια η χώρα μας στην καταπολέμηση της

δωροδοκίας στο εξωτερικό, πρέπει να ληφθούν επιπλέον μέτρα για την επιτάχυνση αυτών των προσπαθειών και για την εφαρμογή των υπόλοιπων μη υλοποιημένων συστάσεων.

Η Ελλάδα δε συμμορφώνεται με το άρθρο 2 της Σύμβασης και δεν μπορεί στην πράξη να θεωρήσει τις εταιρίες υπεύθυνες για δωροδοκία στο εξωτερικό. Η έκθεση του ΟΟΣΑ (OECD, 2017) αναγνωρίζει ότι η Ελλάδα έχει κάνει σοβαρές προσπάθειες αντιμετώπισης της εσωτερικής διαφθοράς, αλλά υπάρχει ανάγκη να δοθεί ακόμη μεγαλύτερη προτεραιότητα στην καταπολέμηση της δωροδοκίας στο εξωτερικό. Η Ελλάδα από τις συστάσεις που έλαβε το 2015 έχει προσπαθήσει να εφαρμόσει το Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά της Διαφθοράς το οποίο συνέβαλε στην αύξηση της ευαισθητοποίησης για τη διεθνή δωροδοκία σε δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς συμπεριλαμβανομένων των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.

Η Ελλάδα έχει λάβει ακόμη μέτρα ενθάρρυνσης των επιχειρήσεων για ανάπτυξη και υιοθέτηση επαρκών και ουσιαστών εσωτερικών ελέγχων, προγραμμάτων δεοντολογίας και συμμόρφωσης όπως επίσης και μέτρα για την πρόληψη και τον εντοπισμό της δωροδοκίας στο εξωτερικό. Ακόμη, υπάρχουν θετικές εξελίξεις όσον αφορά το λογιστικό έλεγχο και αναλαμβάνονται πρωτοβουλίες για την αποσαφήνιση του καθήκοντος του εξωτερικού ελεγκτή να αναφέρει εσωτερικά τη δωροδοκία στη διοίκηση της εταιρίας που ελέγχει και εξωτερικά στις αρμόδιες αρχές.

Από τη φάση 3Bis η Ελλάδα έχει βελτιώσει την ικανότητά της να αξιολογεί αξιόπιστους ισχυρισμούς σχετικά με ξένη δωροδοκία και να διερευνά σοβαρά και αποτελεσματικά καταγγελίες τέτοιου τύπου. Σήμερα υπάρχουν 7 εν εξελίξει υποθέσεις δωροδοκίας οι οποίες διερευνώνται με επίσημες κατηγορίες. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων επιδιώχθηκε αμοιβαία δικαστική συνδρομή αν και έχουν γίνει λίγα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση.

Η ικανότητα της Ελλάδας να διασφαλίζει ότι οι έρευνες και οι διώξεις σε θέματα δωροδοκίας δεν επηρεάζονται από εθνικά συμφέροντα, επιπτώσεις στις σχέσεις με τα άλλα κράτη και την ταυτότητα των εμπλεκόμενων φυσικών ή νομικών προσώπων έχει αμφισβητηθεί σε μια εν εξελίξει έρευνα. Ωστόσο, υπήρξε άμεση αντίδραση των δικαστικών αρχών και η υπόθεση που είχε αδικαιολόγητα κλείσει, ξανά άνοιξε. Η πρόσφατη παραίτηση του επικεφαλής υπεύθυνου εισαγγελέα κατά των εγκλημάτων διαφθοράς εγείρει ανησυχίες για την ικανότητα της χώρας να παρέχει επαρκείς πόρους στη δίωξη κατά της δωροδοκίας.

Στην φάση 3Bis η ομάδα εργασίας συνέστησε στην Ελλάδα να προχωρήσει σε νομοθετικές μεταρρυθμίσεις σχετικά με το αδίκημα της ξένης δωροδοκίας και πιο συγκεκριμένα να τροποποιηθεί ο ορισμός του αλλοδαπού δημόσιου υπαλλήλου ώστε να διασφαλιστεί ότι καλύπτει υπαλλήλους και αντιπροσώπους δημόσιων διεθνών οργανισμών στους οποίους η Ελλάδα δεν είναι μέλος. Η Ελλάδα επίσης δεν έχει αντιμετωπίσει ακόμη τις ελλείψεις που αναγνωρίζονται στο καθεστώς κυρώσεων και δεν έχει λάβει τα απαραίτητα μέτρα ώστε να εξασφαλίσει ότι η προθεσμία παραγραφής για εγκλήματα κατά της αλλοδαπής θεωρείται πλημμέλημα και επαρκεί για να ξεκινήσει έρευνα και δίωξη.

Συνολικά, προκύπτει ότι η Ελλάδα έχει κάνει θετικά βήματα στον αγώνα καταπολέμησης της διαφθοράς και των δωροδοκιών ωστόσο εξακολουθούν να απαιτούνται περισσότερες και μεγαλύτερες προσπάθειες για την αύξηση της πρόληψης και ανίχνευσης της δωροδοκίας στο εξωτερικό. Τέλος, η χώρα πρέπει να διασφαλίσει ότι οι ελληνικές φορολογικές αρχές συμπεριλαμβάνουν τη δωροδοκία εντός των πιθανών κινδύνων όπως επίσης και στις εκτιμήσεις και τους ελέγχους τους.

Τα προτεινόμενα μέτρα προς την Ελλάδα προκειμένου να εντείνει τις προσπάθειες καταπολέμησης της διαφθοράς και της δωροδοκίας είναι τα εξής:

- Ενίσχυση του ανταγωνισμού, της συνεργασίας και της ανταλλαγής πληροφοριών κατά τον εντοπισμό, τη διερεύνηση και τη δίωξη της διαφθοράς και της δωροδοκίας.
- Ενίσχυση της ευαισθητοποίησης των φορέων επιβολής του νόμου κατά της διαφθοράς και της καταπολέμησης της δωροδοκίας και ενίσχυση της ικανότητας και της κινητοποίησης στην καταπολέμηση της δωροδοκίας.
- Ανάπτυξη ικανοτήτων των ανακριτών, δικαστών και εισαγγελέων που επιφορτίζονται με υποθέσεις διαφθοράς και δωροδοκίας.
- Προώθηση της καλύτερης κατανόησης του κινδύνου διαφθοράς, δωροδοκίας και δωροδοκίας στο εξωτερικό σε ελληνικές βιομηχανικές επιχειρήσεις και κλάδους.
- Ενίσχυση της ευαισθητοποίησης σχετικά με τον κίνδυνο διαφθοράς και δωροδοκίας στις επιχειρήσεις και προώθηση της ανάλυσης κινδύνων, δεοντολογίας, εσωτερικού ελέγχου και συμμόρφωσης ανά τομέα και επιχείρηση στην ελληνική επιχειρηματική κοινότητα.
- Ενίσχυση της εταιρικής σχέσης δημόσιου και ιδιωτικού τομέα στην καταπολέμηση της διαφθοράς και της δωροδοκίας μέσω της ευαισθητοποίησης

και της κινητοποίησης των πολιτών, των ΜΚΟ, του ακαδημαϊκού κόσμου και των ΜΜΕ.

- Βελτίωση του συστήματος ανάκτησης περιουσιακών στοιχείων.

4.3.Ο Νόμος περί Αλλοδαπών Πρακτικών Διαφθοράς των ΗΠΑ

Στις ΗΠΑ η αντίδραση στα σκάνδαλα της πριν την αλλαγή της χιλιετίας ήταν άμεση και έτσι προέκυψε η ψήφιση του νομοσχεδίου SOX το 2002. Με αυτό η διοίκηση υποχρεώθηκε να πιστοποιεί την ακρίβεια των στοιχείων και επακόλουθων πληροφοριών που προκύπτουν από τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Ακόμη, το νομοσχέδιο αύξησε την ανεξαρτησία των εξωτερικών ελεγκτών και επηρέασε τις Επιτροπές Ελέγχου οι οποίες πια συνδέονται και με τους εξωτερικούς και με τους εσωτερικούς ελεγκτές (Λουμιώτης, 2013).

Βασικοί στόχοι του SOX είναι οι εξής:

- Η επιβολή ενός συνόλου εσωτερικών διαδικασιών με σκοπό να εξασφαλίσουν την ακριβή χρηματοοικονομική πληροφόρηση (παρ. 302).
- Η αποτροπή αθέμιτης επιρροής που μπορεί να ασκεί το Δ.Σ. κατά τη διενέργεια των ελέγχων, στους ελεγκτές (παρ. 303).
- Η υποχρέωση δημοσίευσης περιοδικών οικονομικών καταστάσεων ώστε να ενημερώνονται έγκαιρα οι επενδυτές για τα σημαντικά γεγονότα (παρ. 401).
- Η υποχρέωση από την πλευρά της διοίκησης και του εξωτερικού ελεγκτή για αναφορά σχετικά με την επάρκεια του εσωτερικού ελέγχου της επιχείρησης κατά την υποβολή της έκθεσης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων (παρ. 404).
- Η επιβολή αυστηρών ποινικών κυρώσεων σε περίπτωση απάτης (παρ. 802).

Οι ΗΠΑ το 2002 εξέδωσαν το Ελεγκτικό Πρότυπο 99 σε απάντηση των λογιστικών σκανδάλων της Enron και της WorldCom που είχαν ξεσπάσει εκείνη την περίοδο. Σύμφωνα με αυτό αναβαθμίζεται ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή και γίνεται ακόμη πιο δεσμευτικός.

Σύμφωνα με τα ελεγκτικά πρότυπα SAS 47 και SAS 82, ο ελεγκτής πρέπει να μπορεί να εκτιμήσει τους παράγοντες οι οποίοι χαρακτηρίζονται από αυξημένο κίνδυνο και να εντοπίσει πιθανά προειδοποιητικά στοιχεία όπου πρέπει να δοθεί έμφαση.

Ο Νόμος περί αλλοδαπών πρακτικών περί διαφθοράς (FCPA) ψηφίστηκε το 1977 και διευθετεί ζητήματα σχετικά με τις προϋποθέσεις διαφάνειας και τη δωροδοκία των αλλοδαπών υπαλλήλων. Βασικός στόχος του νόμου είναι να απαγορεύει στις εταιρίες και τους υπαλλήλους τους να επηρεάζουν αλλοδαπούς υπαλλήλους με προσωπικές πληρωμές ή ανταμοιβές (Luthans & Doh, 2014).

Στα μέσα της δεκαετίας του '70 οι έρευνες εναντίον πολλών εταιριών στις Η.Π.Α. αποκάλυψαν ότι η πρακτική της διεξαγωγής παράνομων πληρωμών από αμερικανικές εταιρίες σε ξένους κυβερνητικούς αξιωματούχους ήταν εκτεταμένη. Οι μηχανισμοί προστασίας από τέτοιες στάσεις και συμπεριφορές ήταν πολύ περιορισμένοι και λήφθηκαν με τον FCPA τα απαραίτητα μέτρα αντιμετώπισης τέτοιων παραβάσεων.

Ο κύριος σκοπός του νόμου αυτού το 1977 ήταν να αποφευχθεί η δωροδοκία εταιριών από αλλοδαπούς αξιωματούχους. Η πρώτη σημαντική αλλαγή που εισήγαγε αφορούσε το νόμο περί ανταλλαγής κινητών αξιών. Πλέον απαιτούσε από τους εκδότες που πρέπει να καταχωρήσουν τους τίτλους τους στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς να τηρούν λεπτομερή βιβλία, αρχεία και λογαριασμούς που να καταγράφουν με ακρίβεια τις εταιρικές πληρωμές και συναλλαγές. Η δεύτερη σημαντική αλλαγή απαιτούσε από τους εγγεγραμμένους εκδότες της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς να εγκαθιστούν και να διατηρούν εσωτερικό σύστημα λογιστικού ελέγχου ώστε να διασφαλίζεται ο έλεγχος και η ευθύνη της διοίκησης σχετικά με τα περιουσιακά στοιχεία της εταιρίας. Η τρίτη σημαντική αλλαγή είχε σχέση με την απαγόρευση στις εγχώριες εταιρίες είτε είναι εγγεγραμμένες είτε όχι στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς να δωροδοκούν υπαλλήλους του κόμματος ή αλλοδαπούς αξιωματούχους και κυβερνητικούς ή υποψήφιους προκειμένου να διατηρήσουν ή να επεκτείνουν τις εργασίες της εταιρίας.

Ακόμη, ο FCPA απαγόρευσε την καταβολή χρημάτων σε οποιοδήποτε πρόσωπο από μια επιχείρηση αν η επιχείρηση γνώριζε ή είχε λόγο να γνωρίζει ότι η πληρωμή αφορά δωροδοκία για την επιρροή στην απόκτηση ή διατήρηση δραστηριοτήτων της εταιρίας.

Ασφαλώς, έκτοτε έχει υποστεί τροποποιήσεις και συγκεκριμένα η πρώτη αφορά το νόμο περί εμπορίου και ανταγωνισμού που έλαβε χώρα το 1988. Πιο συγκεκριμένα, εισήγαγε ένα πρότυπο αναγνώρισης των παραβιάσεων συμπεριλαμβανομένης της συνειδητής αδιαφορίας των εμπλεκόμενων προσώπων και της εκούσιας «τύφλωσης» (Seitzinger, 2016). Η δεύτερη τροποποίηση αφορά το διεθνή νόμο κατά της δωροδοκίας

που έλαβε χώρα το 1998 και σχεδιάστηκε για να εφαρμόσει τη σύμβαση του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας.

Μετά τις τροποποιήσεις οι ποινικές κυρώσεις για τις παραβάσεις του νόμου αυξήθηκαν. Το ανώτατο πρόστιμο κατά της δωροδοκίας αυξήθηκε από ένα σε δύο εκατομμύρια δολάρια, ενώ για τα φυσικά πρόσωπα ανήλθε σε 100.000 δολάρια. Η μέγιστη φυλάκιση για δωροδοκία παρέμεινε στα πέντε έτη ανά άτομο. Για εκ προθέσεως παραβιάσεις των λογιστικών διατάξεων υπάρχει και διαφοροποίηση.

Τα τρία θέματα τα οποία διαπραγματεύεται ο νόμος αυτός είναι τα εξής (Seitzinger, 2016):

- Η διατήρηση αληθών και ακριβών στοιχείων στα βιβλία και τους λογαριασμούς των εταιριών.
- Οι εκδότες που είναι εγγεγραμμένοι στην Επιτροπή της Κεφαλαιαγοράς πρέπει να διατηρούν υπεύθυνο σύστημα εσωτερικού ελέγχου.
- Η απαγόρευση της δωροδοκίας από αμερικανικές εταιρίες προς αλλοδαπούς υπαλλήλους.

Από την εισαγωγή του ο FCPA επηρέασε την λογιστική και εποπτική διαδικασία των επιχειρήσεων και το 2010 άρχισαν και άλλες χώρες να θεσπίζουν πιο ισχυρή νομοθεσία σχετικά με τη δωροδοκία. Ο Διεθνής Οργανισμός Έκδοσης Προτύπων (IOS) εξέδωσε το 2016 ένα διεθνές πρότυπο συστήματος διαχείρισης κατά της δωροδοκίας.

Η αδυναμία ανίχνευσης σημαντικών αδυναμιών κατά τη διενέργεια εσωτερικών ελέγχων μπορεί να καταλήξει σε πιθανή επαναδιατύπωση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και να επηρεάσει τους χρήστες της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης συμπεριλαμβανομένων των εργαζομένων, των ρυθμιστικών αρχών, των επενδυτών και των πιστωτών. Αυτό συμβαίνει γιατί η λογιστική επαναδιατύπωση συμβάλλει στην αύξηση της αβεβαιότητας της αγοράς και της ασυμμετρίας της πληροφόρησης (Nguyen & Puri, 2013). Ο FCPA ήταν ο πρώτος νόμος που απαιτούσε από τις επιχειρήσεις αποκάλυψη πληροφοριών σχετικά με τον εσωτερικό έλεγχο.

Ο Νόμος ενίσχυσε το ρόλο του εσωτερικού ελέγχου υπό την έννοια ότι κατέστησε προσωπικά υπεύθυνους τον CEO και CFO των εταιριών για την ορθή εκτέλεσή του (SOX, 2002). Επιπλέον, σύνδεσε το νόημα της εφαρμογής ποιοτικού εσωτερικού ελέγχου με την πρόληψη ή έστω έγκαιρη ανίχνευση φαινομένων διαφθοράς

και εξέλιξε το ζήτημα εύρεσης των κατάλληλων δικλίδων ασφαλείας με βάση το ιστορικό των εταιριών που είχαν βρεθεί να λειτουργούν παρανόμως με δωροδοκίες.

4.4.Μελέτες Περιπτώσεων

Κρίθηκε στο σημείο αυτό σκόπιμο να αναφερθούν ορισμένες περιπτώσεις γνωστών εταιριών οι οποίες αποδείχθηκε ότι αντιμετώπιζαν ζητήματα διαφθοράς, εξαπάτησης ή δωροδοκίας για να γίνει κατανοητός και ο τρόπος με τον οποίο αυτές ανακαλύφθηκαν αλλά και τα αίτια εξαιτίας των οποίων οδηγήθηκαν σε μια τέτοια πράξη.

Παρακάτω παρουσιάζεται ένας συγκεντρωτικός πίνακας περιπτώσεων εταιριών οι οποίες ενεπλάκησαν σε οικονομικά σκάνδαλα απάτης. Παρουσιάζεται το κίνητρο και οι ευκαιρίες διάπραξης απάτης για γνωστές και δημοσιοποιημένες περιπτώσεις εξαπάτησης τα τελευταία χρόνια:

Πίνακας 4 1 Περιπτώσεις εταιριών που αντιμετώπισαν προβλήματα διαφθοράς

A/A	Εταιρία	Κίνητρο	Ευκαιρία
1	Health Management Inc	Τιμή μετοχής	Η μη τήρηση του κώδικα ηθικής και επαγγελματικής δεοντολογίας από τον ελεγκτή της εταιρίας και η πρόθεσή του να συνεργαστεί με την ηγεσία.
2	Waste Management Inc	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Συνεργασία ηγεσίας για το «μαγείρεμα» των βιβλίων ώστε να εισαχθεί στο χρηματιστήριο, κάτι που συνεχίστηκε με την ανοχή της ελεγκτικής εταιρίας για 5 έτη
3	Enron	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Η ελεγκτική εταιρία δεν τήρησε τον κώδικα επαγγελματικής δεοντολογίας προκειμένου να διατηρήσει τις υψηλές αποδοχές της
4	Adelphia	Απληστία	Οικογενειακή επιχείρηση, συνεργασία λογιστή στην τήρηση διπλών βιβλίων
5	Worldcom	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Πρόθυμη συνεργασία των υπεύθυνων λογιστών στην παραποίηση στοιχείων –

			αδύναμος εσωτερικός έλεγχος μέχρι την αποκάλυψη
6	Tyco International	Υψηλά bonus	Έλλειψη εσωτερικού ελέγχου και μη τήρηση των κανόνων Διοίκησης
7	Xerox	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Μη τήρηση του κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς από την ελεγκτική εταιρία
8	Parmalat	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Μη τήρηση του κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς από την ελεγκτική εταιρία
9	Royal Ahold	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Μη τήρηση του κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς από την ελεγκτική εταιρία
10	HealthSouth Corporation	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Πρόθυμη συνεργασία των υπεύθυνων λογιστών στην παραποίηση στοιχείων
11	Freddie Mac	Υψηλές αμοιβές μελών του Δ.Σ.	Χαλαροί εποπτικοί μηχανισμοί ελέγχου
12	AIG	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Μη τήρηση του κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς από την ελεγκτική εταιρία
13	Lehman Brothers	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Μη τήρηση του κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς από την ελεγκτική εταιρία
14	Bernard Madoff Investment LLC Securities	Απληστία	Μη τήρηση του κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς από την ελεγκτική εταιρία
15	Satyam Computer Services	Ιδιοποίηση της περιουσίας της εταιρίας	Μη τήρηση του κώδικα επαγγελματικής συμπεριφοράς από την ελεγκτική εταιρία
16	Allen Stanford	Απληστία	Συνεργασία της ελεγκτικής εταιρίας στην παραποίηση οικονομικών στοιχείων
17	Olympus	Ωραιοποίηση	Ανικανότητα τριών ελεγκτικών εταιριών μέσα στα χρόνια της εξαπάτησης να

	Corporation	αποτελεσμάτων	ανακαλύψουν την απάτη
18	ΙΠΙΡΟΤΙΚΙ	Η τιμή της μετοχής	Χαλαροί εποπτικοί μηχανισμοί ελέγχου
19	ΑΣΠΙΣ	Ωραιοποίηση αποτελεσμάτων	Χαλαροί εποπτικοί μηχανισμοί ελέγχου
20	Proton Bank	Ίδιο συμφέρον	Χαλαροί εποπτικοί μηχανισμοί ελέγχου

Πηγή: Ευαγγελίδου, 2014

Από τις αναφερόμενες εταιρίες αξίζει να αναφερθούμε στην εταιρία XEROX την Enron και την Parmalat παρά το γεγονός ότι αποτελούν σκάνδαλα πολύ παλιότερων ετών κυρίως εξαιτίας της έκπληξης που προκάλεσε η εμπλοκή τους στα φαινόμενα διαφθοράς και το κύμα αντιδράσεων που ξέσπασε εξαιτίας τους τόσο σε επίπεδο αρθρογραφίας όσο και σε επίπεδο δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος.

Η εταιρία XEROX παραποιούσε επί πολλά έτη τις χρηματοοικονομικές της καταστάσεις και το 2002 αποκαλύφθηκε η απάτη της. Η παραποίηση αφορούσε την καταγραφή εσόδων από μισθώσεις φωτοαντιγραφικών μηχανημάτων σαν πωλήσεις και όχι σαν έσοδα από μισθώματα. Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς υποστήριξε τότε ότι τα κέρδη της εταιρίας αυξήθηκαν από 405 το 1997 σε 511 εκατομμύρια δολάρια το 1999. Η εταιρία συμφώνησε να καταβάλει πρόστιμο αξίας 10 εκατομμυρίων δολαρίων και να προχωρήσει σε αναδιατύπωση των καταστάσεων αποτελεσμάτων χρήσης για τα επίμαχα έτη (1997-2000). Μερίδιο ευθύνης πέφτει στην ελεγκτική εταιρία KPMG η οποία συγκάλυψε την απάτη λόγω μακρόχρονης συνεργασίας με την εταιρία (Χατζησταύρος, 2012).

Η διοίκηση της Enron τη δεκαετία του '90 κατέγραφε έσοδα ως αποτέλεσμα συμφωνιών με εταιρίες οι οποίες ανήκαν στην ιδιοκτησία της ίδιας επιχείρησης προκειμένου να αυξάνει φαινομενικά τα έσοδα και τα κέρδη και να αποκρύπτει τυχόν χρέη και ζημίες. Η εταιρία ακολουθούσε αμφιλεγόμενες λογιστικές πρακτικές και τελικά η επιδίωξη μεγιστοποίησης της αξίας της επιχείρησης οδήγησε στην πτώχευσή της. Ο λογιστικός χειρισμός των συναλλαγών, η λογιστική πρακτική της εταιρίας να μην ενοποιεί τις εταιρίες ειδικού σκοπού καθώς αυτές τις επέτρεπαν την απόκρυψη ζημιών και χρεών, η πολιτική που ακολουθούσε με τα αποθέματα (τα οποία διατηρούνταν στις εταιρίες ειδικού σκοπού), η πρακτική αναγνώρισης εσόδων της εταιρίας και η ανεπαρκής αποκάλυψη πληροφοριών για συναλλαγές αποτελούν όλα

περιπτώσεις εξαπάτησης της ίδιας εταιρίας απέναντι σε κάθε ενδιαφερόμενο, στους επενδυτές, στους μετόχους, τους πελάτες και το κράτος. Πολλά από τα χρέη και τις απώλειες αποκρύπτονταν με μαεστρία, αφού δεν εμφανίζονταν καν στις οικονομικές καταστάσεις και έτσι οι μέτοχοι και άλλοι ενδιαφερόμενοι εξαπατούνταν επανειλημμένως (Ευαγγελίδου, 2014).

Σύμφωνα με τους Benston & Hartgraves (2002), ακολουθήθηκαν οι εξής πρακτικές παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων της Enron:

- Η λογιστική πρακτική των μη ενοποιημένων εταιριών ειδικού σκοπού η οποία βοηθούσε στην απόκρυψη ζημιών και χρεών από τους επενδυτές.
- Ο λογιστικός χειρισμός των πωλήσεων της εταιρίας με τις εταιρίες ειδικού σκοπού.
- Η πρακτική αναγνώρισης των εσόδων με την οποία καταγράφονται ως τωρινά εισοδήματα υπηρεσίες που παρέχονται στο μέλλον καθώς και εισοδήματα από πωλήσεις μελλοντικών συμβολαίων.
- Η λογιστική πρακτική της αποτίμησης της εύλογης αξίας που προκύπτει σε αναμορφώσεις από εμπορικές επενδύσεις που δε βασίζονται σε αξιόπιστους αριθμούς.
- Η λογιστική πρακτική της εταιρίας για τις μετοχές τις οποίες κατείχε και εκδόθηκαν από τις εταιρίες ειδικού σκοπού.
- Η ανεπαρκής γνωστοποίηση των συναλλαγών συνδεδεμένων μερών και της σύγκρουσης συμφερόντων στους μετόχους.
- Μεγάλο ρόλο στη συγκάλυψη της απάτης έπαιξε και η ελεγκτική εταιρία Arthur Andersen, η οποία ενώ γνώριζε την απάτη έδινε πιστοποιητικά και υψηλή βαθμολογία στην μετοχή της εταιρίας.

Μια άλλη εταιρία η Parmalat αγόραζε επιχειρήσεις με κακή οικονομική θέση σε πολύ χαμηλή τιμή και τις ενσωμάτωνε στον όμιλο. Έθετε στη συνέχεια τα προϊόντα τους υπό τη δική της επωνυμία, αλλά αυτό την οδήγησε σε μεγάλη χρηματοδότηση από τράπεζες. Αποκαλύφθηκε ότι μια θυγατρική της εταιρίας είχε δισεκατομμύρια καταθέσεις και ότι ο πρώην γενικός οικονομικός διευθυντής της είχε ιδιοποιηθεί μεγάλα κεφάλαια. Ωστόσο, η είδηση αυτή ήταν πλαστή και οδήγησε σε μια άλλη αποκάλυψη, αυτή της τεράστιας υπερχρέωσης της εταιρίας. Οι ελεγκτικές εταιρίες Grant Thornton & Deloitte συγκάλυψαν την απάτη.

Σύμφωνα με τους Albrecht et al. (2011), οι αιτίες για τα παραπάνω σκάνδαλα είναι οι πιέσεις που δέχονταν τα διοικητικά στελέχη για παρουσίαση καλών αποτελεσμάτων, χωρίς αυτά να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Ακόμη, οι υψηλοί δείκτες χρέους στην τελευταία περίπτωση οδήγησαν σε πίεση τον οικονομικό διευθυντή και σε συνδυασμό με τις παρασπονδίες ελεγκτικών εταιριών η εταιρία οδηγήθηκε τελικά σε πτώχευση. Επιπλέον, υπήρξαν ευκαιρίες για τους ανθρώπους που χαρακτηρίζονται από απληστία. Όταν οι οικονομίες των χωρών ανθίζουν είναι δύσκολο να εντοπιστούν προβλήματα χρεών και ρευστότητας. Τέλος, παίζει μεγάλο ρόλο και ο βαθμός διαφθοράς της κοινωνίας και η εκπαίδευση που έχουν περάσει όσοι βρίσκονται σε θέσεις επιρροής των οικονομικών μεγεθών.

Στην Ελλάδα μεγάλο σκάνδαλο της τελευταίας δεκαετίας αποτελεί η ΑΣΠΙΣ Πρόνοια. Το 2009 κατέστη ανίκανη να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις για κάλυψη των απαιτούμενων περιθωρίων φερεγγυότητας και έτσι η Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης (ΕΠΕΙΑ) ανακάλεσε την άδεια λειτουργίας της. Ο πρόεδρος της εταιρίας κατέθεσε πλαστή επιταγή ύψους 550 εκατομμυρίων ευρώ προκειμένου να καλύψει τα απαιτούμενα ποσά. Από το 2007, ωστόσο, υπήρχαν ενδείξεις απάτης και αλλοίωσης των πραγματικών μεγεθών του ισολογισμού της εταιρίας. Τα ίδια κεφάλαια παρουσιάζονταν στις οικονομικές καταστάσεις το 2006 στα 20,5 εκατομμύρια ευρώ, ενώ στην πραγματικότητα ήταν αρνητικά κατά 91,4 εκατομμύρια ευρώ. Ακόμη, μεταφορές κονδυλίων σε άσχετους λογαριασμούς, ανακρίβειες σε συμβόλαια, εμβάσματα για καταβολές προσόδων σε ασφαλισμένους χωρίς να εμφανίζονται στα βιβλία ή το μηχανογραφικό σύστημα της εταιρίας αποτελούσαν ένδειξη εξαπάτησης.

Ο Darrough (2009) μελέτησε την πρόσφατη περίπτωση της Siemens και το σκάνδαλο διαφθοράς ανώτερων στελεχών της σε πάνω από 10 χώρες. Τον Δεκέμβριο του 2009 η Siemens δήλωσε ένοχη σε παραβιάσεις του νόμου FCPA και τιμωρήθηκε με πρόστιμο ύψους \$ 1,34 δις (Darrough, 2009). Τελικά συμφωνήθηκε να πληρώσει \$450 εκατομμύρια για τη διευθέτηση των ποινικών διώξεων που άσκησε το αμερικανικό Υπουργείο Δικαιοσύνης και \$ 350 εκατομμύρια για την επίλυση αστικών αξιώσεων της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς. Η Siemens συμφώνησε ακόμη να καταβάλει το ποσό των \$540 εκατομμυρίων στις γερμανικές αρχές πέραν των \$290 εκατομμυρίων που είχε συμφωνήσει ένα χρόνο νωρίτερα. Ακόμη, τρεις θυγατρικές της Siemens στην Αργεντινή, το Μπαγκλαντές και τη Βενεζουέλα κατηγορήθηκαν για συνωμοσία και παραβίαση του FCPA.

Το ενδιαφέρον σε αυτή την περίπτωση παραβίασης είναι ότι αφορά μια γερμανική και όχι αμερικανική εταιρία. Η Siemens όμως είναι καταχωρητής της SEC και επομένως θεωρείται «εκδότης» για τις Η.Π.Α. και για αυτό μπορεί να εφαρμόζεται ο νόμος FCPA. Η περίπτωση της Siemens αποτελεί το αποκορύφωμα των προσπαθειών που διάφορες χώρες καταβάλλουν στην καταπολέμηση της απάτης και της διαφθοράς. Οι κατηγορίες που δέχτηκε αφορούν άμεσα τον εσωτερικό έλεγχο καταδεικνύοντας τη σημασία και το ρόλο που παίζει στην καταπολέμηση αυτών των φαινομένων.

Μέχρι η Γερμανία να επικυρώσει τη σύμβαση του ΟΟΣΑ στα τέλη του 1998 η Siemens μπορούσε ανενόχλητη να ασκήσει τις δραστηριότητές της χωρίς να υπάγεται σε απαγορεύσεις κατά της δωροδοκίας ενώ επιπλέον είχε την ευκαιρία να επωφεληθεί από την φορολογική έκπτωση οποιασδήποτε πληρωμής για δωροδοκία. Τα καλά νέα είναι ότι πλέον δεκάδες χώρες έχουν υιοθετήσει τη σύμβαση του ΟΟΣΑ που διευθετεί παρόμοια με το νόμο FCPA ζητήματα.

Η Siemens αποτελεί παγκόσμιο ηγέτη στον τομέα της ηλεκτρονικής και μηχανικής. Το Νοέμβριο του 2006 η Εισαγγελία του Μονάχου άρχισε να διερευνά τα γραφεία της Siemens για ζητήματα που αφορούσαν περιπτώσεις υπεξαίρεσης, δωροδοκίας και φοροδιαφυγής. Υπήρξαν συλλήψεις και διαπιστώθηκε ότι η Siemens είχε πραγματοποιήσει πάνω από 4.000 πληρωμές συνολικού ύψους περίπου \$1,4 δις σε ξένους κυβερνητικούς αξιωματούχους σε τουλάχιστον δέκα χώρες συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας και της Κίνας. Επίσης διαπιστώθηκε η πληρωμή προς ιρακινά υπουργεία σε σχέση με πωλήσεις σταθμών παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος και εξοπλισμού στο Ιράκ στο πλαίσιο του Προγράμματος Ηνωμένων Εθνών για τα τρόφιμα.

Μεταξύ των παραβιάσεων των βιβλίων και αρχείων που έκανε η Siemens ήταν η χρήση λογαριασμών εκτός βιβλίων ως τρόπος απόκρυψης πληρωμών διαφθοράς. Ακόμη, συμμετείχε σε συμφωνίες συμβουλευτικής που δεν είχαν βάση και χρησιμοποίησε εικονικά τιμολόγια. Από την έρευνα προέκυψε ότι η εταιρία κατέβαλε συστηματικές προσπάθειες για την καταστρατήγηση των εσωτερικών ελέγχων και την παραποίηση των βιβλίων.

Από την περίπτωση της Siemens διαφαίνεται η δυσκολία που αντιμετωπίζει μια μητρική εταιρία να ελέγχει όλες τις θυγατρικές που διατηρεί στο εξωτερικό και ο τρόπος με τον οποίο ο νόμος FCPA καταλογίζει την τελική ευθύνη στη μητρική. Ακόμη, αναδεικνύεται ο σοβαρός κίνδυνος που αντιμετωπίζει μια επιχείρηση εφόσον επιλέξει να φερθεί με στόχο την εξαπάτηση και το πόσο μεγάλη δύναμη μπορεί να

έχουν κυβερνητικοί εκπρόσωποι απέναντι στα συμφέροντα μεγάλων εταιριών. Κρίνεται ακόμη ότι οι περιπτώσεις μεγάλων δωροδοκιών εμπλέκουν οπωσδήποτε και στελέχη από την ανώτερη διοίκηση. Επομένως πρέπει να διασφαλιστεί ότι η ανώτερη διοίκηση ελέγχεται και ελέγχει επαρκώς ώστε να αποφεύγονται τέτοιου είδους περιστατικά.

Η διατήρηση καλών αρχείων και βιβλίων και ο εσωτερικός έλεγχος είναι καθοριστικοί για κάθε επιχείρηση και ο νόμος FCPA κατέστησε αυτή την επιλογή υποχρεωτική για όλες τις επιχειρήσεις προκειμένου να ανακτηθεί η αξιοπιστία λειτουργίας των αγορών και των επιχειρήσεων στις Η.Π.Α.. Από την επιβολή αυτού του νόμου προέκυψαν σημαντικές βελτιώσεις στην εφαρμογή του εσωτερικού ελέγχου.

4.5. Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάστηκε το καθεστώς καταπολέμησης των φαινομένων διαφθοράς, δωροδοκίας και εξαπάτησης στην Ελλάδα όπως επίσης και ο Νόμος περί Αλλοδαπών Πρακτικών Διαφθοράς των Η.Π.Α. (FCPA) προκειμένου να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο τα οικονομικά σκάνδαλα των περασμένων δεκαετιών έχουν επηρεάσει την μορφή που έχει λάβει σήμερα διεθνώς ο εσωτερικός έλεγχος. Ακόμη, η μελέτη του θέματος και του τρόπου εφαρμογής του στην Ελλάδα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μένουν ακόμη πολλά βήματα να γίνουν προκειμένου να συμβαδίσει με τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς μέσους όρους η χώρα μας. Τέλος, εξετάστηκαν συνοπτικά χαρακτηριστικές περιπτώσεις εταιριών οι οποίες αντιμετώπισαν ζητήματα διαφθοράς, τα κίνητρα για τα οποία συνέβη αυτός και ο τρόπος αντιμετώπισής τους.

Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα Περιορισμοί και Προτάσεις για Μελλοντικές Έρευνες

Τα φαινόμενα της απάτης και της διαφθοράς αποτελούν μείζον ζήτημα ακόμη και σήμερα. Μάλιστα σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται ακόμη και μεγάλες επιχειρήσεις όπως για παράδειγμα η Siemens, να εφαρμόζουν δόλιες πρακτικές προκειμένου να καταφέρουν αυτό που επιθυμούν. Προκειμένου να αυξηθούν τα ποσοστά ανίχνευσης και εύρεσης περιστατικών εξαπάτησης οι επιχειρήσεις οφείλουν να εφαρμόζουν εσωτερικές δικλίδες και ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στην εφαρμογή ενός τέτοιου σχεδίου είναι κρίσιμος.

Τα βασικά διερευνητικά ερωτήματα της έρευνας από την αρχή ήταν τέσσερα:

- ✓ Ποιοι είναι οι στόχοι των εσωτερικών δικλίδων και ποια τα συστατικά τους?
- ✓ Τι αφορά ο νέος αναδυόμενος τύπος δικλίδων «κατά της απάτης» και πώς αυτές σχεδιάζονται?
- ✓ Ποιο είναι το καθεστώς καταπολέμησης περιστατικών απάτης και διαφθοράς στις ελληνικές επιχειρήσεις?
- ✓ Ποιο το περιεχόμενο του αντίστοιχου νόμου FCPA (νόμος περί πρακτικών διαφθοράς στο εξωτερικό) των ΗΠΑ και ποια η σχέση του με την ποιότητα του εσωτερικού ελέγχου?

Όσον αφορά στους στόχους των εσωτερικών δικλίδων αυτοί σχετίζονται με την καταπολέμηση της λογιστικής απάτης και διαφθοράς με την άμεση εμπλοκή και αξιοποίηση του εσωτερικού ελέγχου. Τα συστατικά των εσωτερικών δικλίδων τα οποία εξετάστηκαν λεπτομερώς στο αντίστοιχο κεφάλαιο είναι:

- Το περιβάλλον των δικλίδων.
- Η σειρά ενεργειών εκτίμησης κινδύνου της οντότητας.
- Το πληροφοριακό σύστημα συμπεριλαμβανομένων των σχετικών επιχειρηματικών διαδικασιών σχετικά με την χρηματοοικονομική αναφορά και επικοινωνία.
- Οι δραστηριότητες των δικλίδων και
- Η παρακολούθησή τους.

Ο νέος τύπος δικλίδων σχετίζεται με την εφαρμογή του ΔΕΠ 315. Το ΔΕΠ 315 αφορά στην κατανόηση της οντότητας και του περιβάλλοντός της, τους σκοπούς και τις στρατηγικές της, καθώς και την χρηματοοικονομική της επίδοση και έχει ως στόχο την ουσιαστική βοήθεια προς τον εσωτερικό ελεγκτή ώστε να μπορέσει να εφαρμόσει προληπτικά μέτρα εύρεσης και αντιμετώπισης φαινομένων διαφθοράς και εξαπάτησης.

Ο σχεδιασμός των εσωτερικών δικλίδων γίνεται με άμεση συμμετοχή του εσωτερικού ελεγκτή και της ομάδας υποστηρίξις του, ενώ απαιτείται και ενεργή συμμετοχή της διοίκησης και του ανθρώπινου δυναμικού με την μορφή συνεντεύξεων, αξιολογήσεων και αλληλεπίδρασης για την ανταλλαγή χρήσιμων πληροφοριών. Απαιτείται αποτελεσματικό και συντονισμένο σχέδιο πρόληψης, αντίδρασης και αντιμετώπισης τέτοιων φαινομένων και στρατηγικό σχέδιο ανάκαμψης της επιχείρησης μετά από την εκδήλωση και αποκάλυψη ενός τέτοιου περιστατικού.

Όπως προκύπτει από τη μελέτη των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας η ομάδα εσωτερικού ελέγχου πρέπει να επιλέξει τις κατάλληλες και σχετικές δικλίδες για κάθε περίπτωση, να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά την επαγγελματική της κρίση, να σχεδιάσει δοκιμασίες των δικλίδων ώστε να ελεγχθεί η αποτελεσματικότητά τους και να εκτιμήσει ποια προσέγγιση είναι πιο αποτελεσματική με βάση τις ανάγκες και την κατάσταση της επιχείρησης που εξετάζεται.

Το καθεστώς καταπολέμησης περιστατικών απάτης και διαφθοράς στις ελληνικές επιχειρήσεις ακόμη βρίσκεται σε νηπιακό στάδιο. Η Ελλάδα ακόμη λαμβάνει συστάσεις από τον ΟΟΣΑ προκειμένου να μπορέσει να συμβαδίσει με τις διεθνείς πρακτικές αλλά η λογική της δωροδοκίας και της διαφθοράς δυστυχώς φαίνεται να έχει διαδοθεί πολύ όλα τα προηγούμενα χρόνια καθιστώντας δύσκολη τη μετάβαση της χώρας σε μια νέα φάση. Ωστόσο, το κράτος έχει προχωρήσει σημαντικά στην ανάδειξη του ρόλου και του επαγγέλματος του εσωτερικού ελεγκτή ωθώντας την κατάσταση προς την ορθή κατεύθυνση.

Όσον αφορά το νόμο περί πρακτικών διαφθοράς στις Η.Π.Α. βασικός του στόχος είναι να απαγορεύει στις επιχειρήσεις και στο ανθρώπινο δυναμικό τους να επηρεάζουν αλλοδαπούς υπαλλήλους με δωροδοκία (bribe). Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου απέκτησε μετά την εφαρμογή του συγκεκριμένου νόμου μεγαλύτερη ανεξαρτησία, αλλά και σημασία, καθώς εφόσον ο εσωτερικός έλεγχος είναι ποιοτικός είναι και σε θέση να αποτρέψει φαινόμενα διαφθοράς, εξαπάτησης και δωροδοκίας.

Οι περιπτώσεις σκανδάλων διαφθοράς και εξαπάτησης που μελετήθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής αναδεικνύουν το μέγεθος του κινδύνου που αντιμετωπίζει μια επιχείρηση από δόλιες συμπεριφορές ατόμων, την ανάγκη επίβλεψης

και εποπτείας της ανώτερης διοίκησης ειδικά όταν έχει συναλλαγές με χώρες και αξιωματούχους χωρών με υψηλό επιχειρηματικό κίνδυνο και τη ζημία που μπορεί να υποστεί το σύνολο της επιχείρησης από το λάθος ή την αδιαφορία ακόμη και ενός προσώπου.

Η απάτη διαχειρίζεται από τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου. Ωστόσο, η εφαρμογή τους απαιτεί ακόμη πιο διεξοδική ανάλυση η οποία δεν ήταν εφικτή στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας λόγω πίεσης χρόνου και έκτασής της. Επιπλέον, όπως αναλύθηκε στα αρχικά κεφάλαια οι μορφές που μπορεί να λάβει η εξαπάτηση ή η διαφθορά ποικίλουν ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης, την κουλτούρα του ανθρώπινου δυναμικού που εμπλέκεται, το πλήθος και την ταυτότητα των χωρών που αλληλεπιδρούν. Έτσι, προκύπτει ανάγκη μελέτης κάθε μεμονωμένης περίπτωσης και υποκατηγορίας εξαπάτησης στο πλαίσιο της εύρεσης ακόμη και προτυποποίησης μεθοδολογίας ανίχνευσης εξαιτίας της εξειδικευμένης φύσης του φαινομένου.

Η παρούσα έρευνα δεν εξέτασε το θέμα που πραγματεύεται με τη χρήση ποσοτικών μεθόδων και αυτό αποτελεί περιορισμό. Ωστόσο, η χρήση ενός ερωτηματολογίου ή ακόμη καλύτερα η διαπροσωπική συνέντευξη με εσωτερικούς ελεγκτές θα ήταν ένα ενδιαφέρον θέμα μελλοντικής έρευνας πάνω στην εφαρμογή του ΔΕΠ 315. Θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο μάλιστα να συμμετάσχουν στελέχη από όλα τα επίπεδα ιεραρχίας ειδικά σε μια επιχείρηση η οποία στο παρελθόν είχε εμπλακεί σε κάποιο σκάνδαλο εξαπάτησης ώστε να καταδειχθεί η οποιαδήποτε αλλαγή στην επιχειρησιακή ηθική.

Μια άλλη πρόταση για μελλοντική έρευνα είναι να γίνει κάποια χρήση μιας μελέτης περίπτωσης στο πλαίσιο συνεργασίας με κάποια επιχείρηση της Ελλάδας ή του εξωτερικού με την χρήση είτε ερωτηματολογίου ή συνεντεύξεων ώστε να φανεί αν ο εσωτερικός έλεγχος εφαρμόζει εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας, αν το ανθρώπινο δυναμικό δέχεται ευχάριστα αυτές τις πρακτικές και αν τελικά η εφαρμογή τους έχει όντως αποτέλεσμα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αληφαντής, Γ. (2016), Ελεγκτική - βάσει των ΔΛΠ και των ΕΛΠ, Εκδόσεις Διπλογραφία, Αθήνα.

Γαγάνης, Χ. και Ζοπουνίδης, Κ. (2008), Αναγνώριση Παραποιημένων Λογιστικών Καταστάσεων: Μεθοδολογικό Πλαίσιο και Εφαρμογές, Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Καζαντζής, Χ. (2006), Ελεγκτική και εσωτερικός έλεγχος, Business Plus.

Λουμιώτης, Β. και Τζίφας, Β. (2012), Βασικές οδηγίες εφαρμογής ΔΠΕ, Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε. , Αθήνα.

Μπάλλας, Α. και Χέβας, Δ. (2011), Χρηματοοικονομική Λογιστική, Εκδόσεις Γ. Μπένου, Αθήνα.

Νεγκάκης, Χ. και Ταχυνάκης, Π. (2013), Σύγχρονα Θέματα Ελεγκτικής και Εσωτερικού Ελέγχου σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου, Διπλογραφία, Αθήνα.

Ελληνικό Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών (2013), Διεθνές Πλαίσιο για την Επαγγελματική Εφαρμογή του Εσωτερικού Ελέγχου (IPPF), Εκδόσεις Ελληνικό Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών, Αθήνα.

Παπαστάθης, Π. (2003), Ο σύγχρονος εσωτερικός έλεγχος στις επιχειρήσεις – οργανισμούς και η πρακτική εφαρμογή του, Τόμος Α και Β, Ιδιωτική Έκδοση, Αθήνα.

Τσακλάγκανος, Α.Α. (1997), Χρηματοδότηση και αξιολόγηση επενδύσεων, Αφοί Κυριακίδη.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

ACFE (2007), Fraud Examiners Manual.

ACFE (2014), Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, 2014 Global Fraud Study, ACFE.

AICPA (2007), Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide, The Institute of Internal Auditors.

Albrecht, W.S., Albrecht, C.O., Albrecht, C.C. and Zimbelman, M.F. (2011), *Fraud Examination (4th Edition)*, Cengage Learning, South – Western.

Baralexis, S. (2004), “Creative accounting in small advancing countries: The Greek case”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19, Issue 9, pp. 440-461.

Beasley, M.S., Carcello, J.V., Hermanson, D.R. and Neal, T.L. (2010), *Fraudulent Financial Reporting: 1998-2007, An Analysis of U.S. Public Companies*, COSO, New York.

Beck, T., Demircug-Kunt, A. and Maksimovic, V. (2005), “Financial and legal constraints to firm growth: does size matter?”, *Journal of Finance*, Vol. 60, pp. 137-177.

Benston, G.J. and Hartgraves, A.L. (2002), “Enron: what happened and what we can learn from it”, *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 21, Issue 2, pp. 105-127.

Busuioc, A. (2013), “Auditing the organization’s system of internal control: Key Concepts”, *Audit Training of Trainers Workshop*, 6-8/2/2013 FRR.

Carcello, J.V. and Nagy, A.L. (2004), “Client size, auditor specialization and fraudulent financial reporting”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19, Issue 5, pp. 651-668.

Chen, K.Y. and Elder, R.J. (2007), *Fraud Risk Factors and the likelihood of fraudulent financial reporting: Evidence from Statement on Auditing Standards No. 43 in Taiwan*. In Working Paper, National Taiwan University and Syracuse University, 36.

Cressey, D.R. (1953), *Other people’s money: a study in the social psychology of embezzlement*, The Free Press, Glencoe, IL.

Darrough, M.N. (2009), “The FCPA and the OECD Convention: Some Lessons from the U.S. Experience”, *Journal of Business Ethics*, Vol. 93, pp. 255-276.

FCPA (1998), *Antibribery and Books and Records Provision of The Foreign Corrupt Practices Act Current through Pub. L. 105-366 (November 10, 1998)*.

Flesher, D.L. (1996), *Internal Auditing Standards and Practices. A One-Semester Course*. Altamonte Springs, FL, The Institute of Internal Auditors.

GAN (2018), *Greece Corruption Report*, Business Anti-Corruption Portal. Διαθέσιμο από: <https://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/greece/>.

- Gerring, J., Thacker, S. (2005), “Do Neoliberal Policies Deter Political Corruption?”, *International Organization*, Vol. 59, Issue 1, pp. 233-254.
- Hammersley, J.S. (2011), “A Review and Model of Auditor Judgements in Fraud – Related Planning Tasks”, *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 30, No. 4, pp. 101-128.
- Healy, P. and Serafeim, G. (2012), Causes and Consequences of firms’ self-reported anticorruption efforts, Harvard Business School.
- Healy, P. and Serafeim, G. (2013), An analysis of firm’s self-reported anticorruption efforts, Harvard Business School.
- Heiman – Hoffman, B.V., Morgan, P.K. and Patton, M.J. (1996), “The warning signs of fraudulent financial reporting”, *Journal of Accountancy*, pp. 75-76.
- IFAC (2009), Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου και Διεθνή Πρότυπα Δικλίδων Ποιότητας, ISBN number: 978-1-934779-92-7.
- Jawad, F.A. and Xia, X. (2015), “International financial reporting standards and moral hazard of creative accounting on hedging”, *International Journal of Finance and Accounting*, Vol. 4, Issue 1, pp. 66-70.
- Jawad, M., Firas, A. and Xia, X. (2015), “International Financial Reporting Standards and Moral Hazard of Creative Accounting on Hedging”, *International Journal of Finance and Accounting*, Vol. 4, Issue 1, pp. 60-70.
- KPMG (2013), The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013, KPMG International.
- Munteanu, V. and Zuca, M. (2010), The internal audit at public enterprises and institutions: Concepts. Methodology, provisions, case studies, Publishing House Wolters Kluwer, Bucharest.
- Lee, C., Huang, H., Lin, Y. and Cefaratti, M. (2015), “Internal Control Material Weaknesses and Foreign Corrupt Practices Act Violations”, American Accounting Association, pp.1-34.
- Lo, K. (2008), “Earnings Management and Earnings Quality”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 45, Issue 2-3, pp. 350-357.
- Luthans, F. and Doh, J. (2014), International Management Culture, Strategy, and Behavior (9th ed.), NY: McGraw-Hill Education.

Lyon, D.J. and Maher, M.W. (2005), “ The Importance of Business Risk in Setting Audit Fees: Evidence from Cases of Client Misconduct”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 43, Issue 1, pp. 133-151.

McNally, J.S. (2013), *The 2013 COSO Framework & SOX Compliance*, IMA.

Naser, K.H.M. (1993), *Creative Financial Accounting: Its Nature and Use*, Prentice Hall.

Nguyen, D. and Puri, T. (2013), “Information asymmetry and accounting restatement: NYSE – AMEX and NASDAQ evidence”, *Review of Quantitative Finance and Accounting*, Vol. 43, Issue 2, pp. 211-244.

OECD (2017), *Greece: Follow –up to the phase 3BIS report & recommendations*. The Working Group on Bribery.

PwC, 2014, *2014 Global Economic Crime Survey*, *Economic crime: A threat to business globally*, PwC.

Rezaee, Z. (2002), *Financial statement fraud: Prevention and detection*, John Wiley & Sons, Inc, New York.

Rezaee, Z. and Riley, R. (2009), *Financial Statement Fraud, Prevention and Detection* (2nd Edition), John Wiley & Sons, Inc, New York.

Sanholtz, W. and Gray, M.M. (2003), “International Integration and National Corruption”, *International Organization*, Vol. 57, Issue 4, pp. 761-800.

Sarbanes – Oxley Act (2002), 107th U.S. Cong. 2nd Session (January), H.R. 3763, www.sarbanes-oxley.com.

Schipper, K. (1989), “Commentary on Earnings Management”, *Accounting Horizons*, Vol. 3, Issue 4, pp. 91-102.

Skousen, C.J., Smith, K. R. and Wright, C.J. (2008), “Detecting and Predicting Financial Statement Fraud: The Effectiveness of the Fraud Triangle and SAS No. 99”, *Advances in Financial Economics*, 13.

Seitzinger, M.V. (2016), *Foreign Corrupt Practices Act (FCPA): Congressional Interest and Executive Enforcement*, In Brief, Congressional Research Service, www.crs.gov.

Spathis, C.T. (2002), “ Detecting false financial statements using published data: some evidence from Greece”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 17, Issue 4, pp. 179-191.

Spencer, J. and Gomez, C. (2011), “ MNEs and corruption: the impact of national institutions and subsidiary strategy”, *Strategic Management Journal*, Vol. 32, Issue 3, pp. 280-300.

Svensson, J. (2003), “Who Must Pay Bribes and How Much? Evidence from a Cross Section of Firms”, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 118, Issue 1, pp. 207-230.

The Institute of Internal Auditors (2009), *Internal Auditing and Fraud, IPPF – Practice Guide*, IIA.

The Institute of Internal Auditors, The American Institute of Certified Public Accountants and the Association of Certified Fraud Examiners (2014), *Managing the Business Risk of Fraud: A Practical Guide*, IIA, AICPA and ACFE.

Tiscini, R. and di Donato, F. (2005), “ The relation between accounting frauds and corporate governance systems: an analysis of recent scandals”, *Global Business and Finance Review*, Vol. 10, Issue 3, pp. 99-109.

Uslaner, E.M. (2004), “Trust and social bonds: Faith in others and policy outcomes reconsidered”, *Political Research Quarterly*, Vol. 37, pp. 501-508.

Wells, J.T. (2008). *Principles of Fraud Examination*. Wiley.

Wolfe, D.T. and Hermanson, D. R. (2004), “The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud”, *The CPA Journal*, Vol. 74, Issue 12, pp. 38-42.

Wong, R. and Wong, H. (2018), *Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement Through Understanding the Entity and its Environment, ISA 315 (Revised)*.

Διπλωματικές και άλλες εργασίες ή σημειώσεις

Δατσέρης, Γ. (2014), *Παραποίηση Οικονομικών Καταστάσεων και Έλεγχοι Ορκωτών Ελεγκτών*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Λογιστική και Ελεγκτική», ΤΕΙ Κρήτης, Ηράκλειο.

Ευαγγελίδου, Ζ. (2014), *Ο εσωτερικός έλεγχος στην πρόληψη της απάτης του «λευκού κολλάρου»*, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Ευαγγέλου, Β. (2017), Το οικονομικό έγκλημα στην περίοδο της οικονομικής κρίσης. Πολιτικές και μέτρα αντιμετώπισης (Πτυχιακή), Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, ΑΤΕΙ Ηπείρου, Πρέβεζα

Κομπάρος, Γ. (2017), Ο ρόλος του ελεγκτή στον εντοπισμό της απάτης: Μελέτη περίπτωσης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Κωτούλα, Ε. (2014), Λογιστική Απάτη, Παραποίηση Οικονομικών Καταστάσεων και ο ρόλος του Εγκληματολογικού Λογιστή στην Αντιμετώπισή της, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Φωστηρόπουλος, Ε. (2014), Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση κινδύνων και φαινομένων απάτης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Χατζησταύρος, Δ. (2012), Εσωτερικός έλεγχος και φαινόμενα απάτης στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον των επιχειρήσεων, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Ιστοσελίδες

www.ifac.org

<http://www.oecd.org>

www.worldbank.org/cfrr